

**VYSOKÁ ŠKOLA MEDZINÁRODNÉHO PODNIKANIA ISM SLOVAKIA V
PREŠOVE**

**Transdisciplinární přístup v poskytování sociálních služeb se zaměřením na klienty s
psychiatrickou diagnózou**

**Transdisciplinary approach in providing social care with focus to clients with
psychiatric diagnosis**

RIGORÓZNA PRÁCA

Mgr. Miroslav Kadlubiec

SOCIÁLNA PRÁCA

Katedra spoločenských vied

Konzultantka: Doc. PhDr. Mária Gažiová, PhD., MBA

Prešov 2020

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

Vlastnoruční podpis

V Prešově dne

Poděkování: V úctě a s vděčností všem, s kým jsem měl tu možnost a čest setkat se a spolupracovat v rámci Psychosociální rehabilitace Camino Vsetín.

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Mgr. Miroslav Kadlubiec
Študijný program: Rigorózne konanie - SSaP (Rigorózne štúdium, iné(PhDr.)
II. st., externá forma)
Študijný odbor: 3.1.16. sociálne služby a poradenstvo
Typ záverečnej práce: Rigorózna záverečná práca
Jazyk záverečnej práce: český
Sekundárny jazyk: anglický

Názov: Transdisciplinárny prístup v poskytovaní sociálnych služieb se zaměřením na klienty s psychiatrickou diagnózou

Anotácia: Tato rigorózní práce se primárně, jako svojí základní kvestií zabývá významem a zhodnocením pětiletých praktických zkušeností s využíváním transdisciplinárního přístupu v poskytování psychosociálních služeb klientům s psychiatrickou diagnózou.

Dokladuje techniky a přístupy při využití práce s humanitními vědeckými disciplínami se zaměřením na pedagogiku, filosofii, etiku, teologii, psychologii, sociologii, antropologii, etnografii a kulturu v obecnějším pojetí.

Z jednotlivých vědeckých disciplín jsou vybrány ukázky náhledů zásadních autorů se záměrem dokladovat utilitu transdisciplinaritu při zacílení na edukaci, formaci a vzdělávání lidí, kteří jsou po určitou část svého dospělého života ovlivněni psychiatrickou diagnózou s cílem o co největší přiměřenou možnost znovu upevňování či získání nových kompetencí.

Metodou k vypracování této rigorózní práce je zpracování zdrojových materiálů - literatury a využití poznatků z praxe vztahujících se k problematice motivů, důvodů a smyslu kontinuální lidské snahy po vzdělání, bez ohledu na zdánlivou složitost či nemožnost z důvodů psychické nemoci obnovovat, upevňovat a znovu nalézat vědomosti, znalosti a kompetence.

Pro dokladování možností individuálního návratu klientů do co nejvyšší možné kvality života je v práci užito kasuistických příběhů se zachováním intimity a pravidel respektujících anonymitu konkrétních osob.

Motivem a mottem této práce je pevná důvěra v krédo: „Vivere est cogitare“.

Školitel: Doc. PhDr. Mária Gažiová, PhD.
Katedra: KSV - Katedra spoločenských vied
Vedúci katedry: PhDr. Jozef Polačko, PhD.
Dátum zadania: 30.08.2019

Dátum schválenia: 30.08.2019

PhDr. Jozef Polačko, PhD.
vedúci katedry

ABSTRAKT

KADLUBIEC, Miroslav, Mgr.: Transdisciplinárny prístup v poskytovaní sociálnych služieb se zaměřením na klienty s psychiatrickou diagnózou. Rigorózní práce. Katedra spoločenských vied. Prešov: VŠMP ISM, 2020, 79 s., 170 229 znakov s mezerami.

Tato rigorózní práce se primárně, jako svojí základní kvestií zabývá významem a zhodnocením pětiletých praktických zkušeností s využíváním transdisciplinárneho prístupu v poskytovaní psychosociálnych služieb klientům s psychiatrickou diagnózou.

Dokladuje techniky a prístupy při využití práce s humanitními vědeckými disciplínami se zaměřením na andragogiku, pedagogiku, filosofii, etiku, teologii, psychologii, sociologii, antropologii, etnografii a kulturu v obecnějším pojetí.

Z jednotlivých vědeckých disciplín jsou vybrány ukázky náhledů zásadních autorů se záměrem dokladovat utilitu transdisciplinaritu při zacílení na edukaci, formaci a vzdělávání lidí, kteří jsou po určité části svého dospělého života ovlivněni psychiatrickou diagnózou s cílem o co největší přiměřenou možnost znovu upevňování či získání nových kompetencí.

Metodou k vypracování této rigorózní práce je zpracování zdrojových materiálů - literatury a využití poznatků z praxe vztahujících se k problematice motivů, důvodů a smyslu kontinuální lidské snahy po vzdělání, bez ohledu na zdánlivou složitost či nemožnost z důvodů psychické nemoci obnovovat, upevňovat a znovu nalézat vědomosti, znalosti a kompetence.

Pro dokladování možností individuálního návratu klientů do co nejvyšší možné kvality života je v práci užito kasuistických příběhů se zachováním intimity a pravidel respektujících anonymitu konkrétních osob.

Motivem a mottem této práce je pevná důvěra v krédo: „*Vivere est cogitare*“.

Klíčová slova: Transdisciplinarita. Psychosociální práce. Edukace. Psychiatrická diagnóza. Revitalizace. Osobnost. Individualita. Charakter. Bytost. Ethos. Přiměřenost. Odvaha. Konkiliace. Kompetence. Apel. Informace. Existence. Bytí. Geneze. Dialog. Strategie. Multidisciplinarita. Eklekce. Synergie. Integrace. Transakce. Spiritualita. Logos. Vůle. Gnósis. Epistémé.

ABSTRAKT

KADLUBIEC, Miroslav, Mgr.: Transdisciplinary approach in providing social care with focus to clients with psychiatric diagnosis.

This thesis primarily deals with meaning and evaluation of five-years of practical use of transdisciplinary approach in providing social care with focus to clients with psychiatric diagnosis. It exposes techniques and approaches using humanities focusing on andragogy, pedagogy, philosophy, ethics, theology, psychology, sociology, anthropology, ethnographics and culture in broader sense.

Demonstrations of principal authors are chosen from individual disciplines to prove the utility of transdisciplinarity with the focus on education, formation and education of people, who have been for a certain part of their adult life impacted with a psychiatric diagnosis, aiming at a reasonable level of strengthening and gaining new competences.

The methodology of this theses is composed of work with the source materials (literature) and utilization of a practitioner's point of view both related to the matter of motives, reasons and sense of a continuous human effort to get educated, regardless to the seeming difficulty or impossibility caused by a psychical illness that might prevent to restore, secure and reinstall knowledge and competences.

Case studies are used to prove the individual possibilities of return of the clients to the highest possible standard of life. The case studies respect privacy and anonymity of the particular people.

The motive and the motto of this thesis is a firm belief in the credo: „*Vivere est cogitare*“.

Key words: Transdisciplinarity. Psycho-social work. Education. Psychiatric diagnosis. Revitalization. Personality. Individuality. Character. Being. Ethos. Adequacy. Courage. Conciliation. Competence. Appeal. Information. Existence. Genesis. Dialogue. Strategy. Multi-disciplinarity. Eclectic. Synergy. Integration. Transaction. Spirituality. Logos. Will. Gnósis. Epistémé.

OBSAH

Úvod.....	8
1 Transdisciplinární přístup, kontext, kondice, prostupy věd.....	15
2 Apologie transdisciplinarit, geneze, současnost	16
2.1 Utilita existenciální konciliace	19
3 Konkrétní inspirace v jiných humanitních vědách	24
4 Podstatnost filosofie a etiky, vliv teologie.....	27
5 Prostupnost s psychologí.....	47
6 Nezbytnost nasycení kulturou.....	56
7 Antropologické, etnografické a geografické variace	60
8 Souvztažnost v andragogice a pedagogice.....	64
9 Sociologické apely, nové výzvy.....	69
10 Výsledky práce s klienty psychosociální rehabilitace metodou transdisciplinárního přístupu.....	73
10.1. Grafické výsledky.....	73
10.2. Kazuistický příběh.....	78
Závěr.....	84
Resumé	86
Seznam primární, citované literatury..	96
Seznam literatury vhodné k dalšímu rozvoji transdisciplinárního přístupu	100
Přílohy.....	106

ÚVOD

Cílem této rigorózní práce je dokladovat na základě praktických výsledků utilitu transdisciplinárního přístupu ke klientům s psychiatrickou diagnózou.

Podstatou tohoto dokladování je deskripce posledních pěti let činnosti, hledání metod, ustanovování pravidel a standardů ve službě Psychosociální rehabilitace Camino Vsetín,¹ bezplatné sociální službě, která je součástí Charity Vsetín. Camino má ve svém názvu uvedeno, že se jedná ve svém principu o spolupráci na *cestě* pro lidi s duševním onemocněním a tím rovněž zdůvodňuje svůj název.

Historie, vývoj Camina jako služby trvá již deset let a při hledání svého postavení procházela tato sociální služba etapizací, kvalitativními změnami jednak personálními, ale také náhledovými a potřebou sledovat vývoj společenský i odborný v rámci zákonných norem, Reformy psychiatrické péče² ve snaze o co největší a pro klienty nejvýhodnější propojení s cíli a trendy Ministerstva zdravotnictví, deinstitutionalizace, transformačního dění a tím ustanovování nových trendů s ohledem na potřeby těch lidí, kteří přicházejí do služby psychosociální rehabilitace a jsou ochotni zde postupně svěřit své niterné, intimní problémy s důvěrou, že jim bude v možném rozsahu nabídnuta kvalifikovaná, odborná a rovněž i v lidském rozměru přijatelná nabídka spolupráce a pomoci.

Kvalitní pomoc se odvíjí v první řadě od rozdělení kompetencí v týmu a v neposlední řadě důrazu na kvalifikační předpoklady jeho členů a hloubku vzájemné spolupráce, nastavení, motivace, atmosféry důvěry uvnitř týmu, která je zřetelná a čitelná i pro klienty a nezbytného vytváření vlastní osobité filosofie Camina.

Na tomto úkolu se podílí každý člen týmu svojí individualitou, kreativitou, schopností otevřené komunikace, dialogu a kritického, nezávislého, odvážného, inovativního myšlení, což je v málopočetném kolektivu odborníků (maximálně se jedná o šest členů týmu) nezbytné. Profesně – sociální pracovníci, pracovníci v sociálních službách – aktivizátoři, dále existenciální konciliátor a lektor, podle možností peer pracovník. V širším týmu je dále kněz pro zajištění duchovní podpory klientů, pastorační asistentka pro totéž zaměření, externí spolupracovníci, kolegové z oblasti psychologie, psychiatrie, filosofie, sociologie. Dále odborníci, kteří v rámci osvětových programů konají přednášky, pro pracovníky a klienty, rodiny a rovněž pro veřejnost

¹ <http://www.caminovsetin.cz/>

² <http://www.reformapsychiatrie.cz/>

Důsledně je vyžadována co největší zastupitelnost členů týmu při současném zachování osobitosti a vlastního, čitelného, zřetelného, stabilního přístupu a náhledu, což je samotnou podstatou, zárukou vývoje a udržitelnosti kvality činností, aktivit, které psychosociální rehabilitace vyžaduje.

Velmi důležitým prvkem mozaiky týmu je plnoprávné, respektované a hodnocené začlenění pozice peer asistenta, konzultanta, i.e. člověka s vlastní, současně žitou nebo historickou zkušeností s duševní nemocí, jinakostí do každodenní práce. Pokud se tato ne jednoduší, náročná implementace zdaří, je zde vybudována velmi podstatná možnost daleko hlubšího porozumění, přirozeného prostupu a snazší, otevřenější komunikace mezi členy týmu a klientskou částí Camina.

To podstatné dění je možno definovat s akceptovanou důvěrou, že neexistuje nic, co by člověku neumožňovalo lépe překonávat obtíže, než bytostné, obnovené a ustálené vědomí, že pracuje na nějakém, pro něj jedinečném a smysluplném úkolu. Posláním psychosociální rehabilitace Camino je tedy primárně poskytovat pomoc a podporu dospělým lidem s duševním onemocněním, kteří mají v důsledku svého onemocnění potíže se začleněním se do každodenního života, a zvládáním různých situací, které jsou pro zdravého člověka běžné. Respektujeme jedinečnost každého člověka, k jeho potřebám přistupujeme individuálně a s ohledem na jeho celkovou životní situaci. Usilujeme o udržení nebo zvyšování kvality života našich uživatelů.

Zacílení, záměry psychosociální rehabilitace:

- Člověk schopný hledání, upevňování a uvědomování si svých kompetencí, rolí a návratu do běžného života.
- Člověk s duševní nemocí, který je samostatný, soběstačný a vede nezávislý život v běžném prostředí.
- Informovaná veřejnost o zdraví a nemoci, která vytváří příznivé, destigmatizační prostředí pro život lidí s duševním onemocněním.

Cíl

Klient schopný návratu, hledání, upevňování a uvědomování si svých kompetencí a rolí

které vede k co největší

duševní, sociální, duchovní i tělesné

INTEGRITĚ ČLOVĚKA

Při hledání možností úlevy, změny se opíráme o přístupy, metody, techniky:

Teorie hierarchie lidských potřeb Abrahama Harolda Maslowa

Podle této teorie má člověk pět základních potřeb (od nejnižších po nejvyšší - společně pak tvoří jakousi pomyslnou „pyramidu“): potřeba seberealizace, potřeba uznání, úcty, potřeba lásky, přijetí, sounáležitosti, potřeba bezpečí a jistoty, základní tělesné, fyziologické potřeby. První čtyři kategorie Maslow označuje jako nedostatkové potřeby a pátou kategorií jako potřeby existence (bytí) nebo růstové potřeby. Všeobecně platí, že níže položené potřeby jsou významnější a jejich alespoň částečné uspokojení je podmínkou pro vznik méně naléhavých a vývojově vyšších potřeb. Pyramida, její strukturované schéma, velmi často slouží jako podklad klientům k vlastnímu, individuálnímu vepisování, diskutování o svých, mnohdy neuspokojených, potřebách a společným uvažováním se mnohdy nalézá cesta k jejich naplňování.

Racionálně emoční behaviorální terapie (REBT) Alberta Ellise

REBT je inspirována filosofií, mimo jiné dva tisíce let starým výrokiem filosofa Epiktéta: „Lidi nevyvedou z míry samotné věci, ale názory na ně“ (Ellis, MacLaren 2005, s. 16). Tedy pohledem, že naši citovou reakci nezpůsobuje událost samotná, ale spíše naše postoje a názory na ni. Musíme tedy nejprve změnit city, abychom mohli změnit myšlení. Lidé jsou konstruktivisté, kteří se nejen nechají vyvádět z klidu, rovnováhy, stability vnějšími vlivy, dokonce sami významně a nevědomky přispívají ke vzniku, podržení, fixaci svého nefunkčního, zátěžového myšlení, chování, emocí a vztahů, což může mnohdy přejít do patologické podoby.

Logoterapie a existenciální analýzaViktora Frankla

Logoterapie a existenciální analýza uznává v člověku bytost hledající smysl a reaguje na volání po smyslu. „Jaký smysl chci dát svému životu?“ Vidí v člověku bytost hledající smysl a reaguje na volání po smyslu. Vnímá osobnost člověka jako celek, jednotu všech dimenzí – biologické, sociální, duševní i duchovní. Základní otázka zní: „Jaký smysl chci dát svému životu?“ Základní přesvědčení je, že: „Život má jedinečný smysl za všech, i nepříznivých okolností, je naší povinností nalézat vůli ke smyslu, k jeho naplnění“. Základní pravidlo, kterému důvěřujeme, je, že: „Člověk není tím, kdo klade životu otázky, nýbrž je tím, komu život klade otázky“. Shrnutí: „Kdo má proč žít, dovede snést každý

životní způsob, kdo zná smysl svého bytí, ten je také nejlépe schopen překonávat všechny obtíže“ (Nietzsche 2009).

Individuální psychologie Alfreda Adlera

Lidé jsou motivováni pracovat a spolupracovat, když: zažívají přijetí, zažívají úspěch, mohou být prospěšní druhým lidem, mohou se spolupodílet, mají odvahu být nedokonalými. Cílem je pomoci klientovi konstruktivně překonat pocit méněcennosti a obnovit pocit sounáležitosti, vést klienta ke zkoumání přítomnosti a k hledání a posilování zdrojů a silných stránek pro realizaci jeho cílů v budoucnosti

Principy služby:

- Poskytování bezpečného, iniciovaného, apelačního prostředí, vytváření příležitosti a možností a vyzývání klienty k převzetí co největší části zodpovědnosti za svůj život. Podpora v aktivním využívání nabízených možností.
- Využívání služby je zcela dobrovolné, povinnosti však vznikají klientům přijetím a zařazením do programu, aktivity, kdy již nastává prostor pro zcela standardní, běžný společenský úzus plnění dohodnutého, tedy i potřeba zdůvodnění absence, nečinnosti.
- Garantován je rovný přístup ke všem klientům
- Ke všem klientům je přístup zcela individuální, s respektem k jejich potřebám a omezením
- Služby jsou poskytovány odborně – kvalifikace personálu odpovídá poskytované službě

Cílová skupina klientů jsou povětšinou lidé, kteří mají diagnostikováno:

- duševní onemocnění z okruhu psychóz (F20-29 – dle MKN 10)
- duševní onemocnění z okruhu afektivních poruch (F30-39 – dle MKN 10)
- neurotické poruchy (F40-49 – dle MKN 10)

Jelikož většina zdravotních, psychiatrických obtíží se u klientů projevuje v oblasti různých variet schizofrenních poruch, lze pro přiblížení pozadí spolupráce uvést náhled do tématu Eugena Bleulera, švýcarského psychiatra, který již v roce 1908 definoval toto psychické onemocnění překladem jako složeninu dvou řeckých slov: „schizein“ (rozštěpit) „phrēn“ (mysl). Myšlení je tedy defragmentováno, kontinuita, koordinace, uspořádání

psychiky poškozeno, logické myšlení se rozpadá, realita se vzdaluje, dochází poruše toků a zpracování informací v mozku. Myšlení trvá nepřiměřeně dlouho, vytvářejí se chybné, zdánlivě opodstatněné, sofistikované závěry (bludy až halucinace), uvažování je zmatečné, nenavazující, občas dochází k interupci v myšlení, nedokonavosti, snížené reaktivnosti na podnět, není dosaženo finality. Přirovnání k dnes obecnému technickému náhledu je, že mozek je v oblasti hardwaru bez prokazatelné poruchy (CT), avšak software nefunguje dobře. Možnosti nápravy, úlevy, stabilizace, revitalizace jsou ovšem rozmanité. Výhodou je, že intelektové schopnosti nejenže bývají zachovány, ale dají se i dále velmi intenzivně rozvíjet.

Základem psychosociální rehabilitace je smysluplné, posuvné, opravdové vyplnění údobí po ukončení hospitalizace a návratu z léčebny, kdy nejsou ještě klienti sami nebo s pomocí nejbližšího okolí schopni doznat kvality života před počátkem onemocnění, zůstávají dlouhodobě doma, většinou v občasně péči ambulantní psychiatrie či klinické psychologie. Mnohdy pociťují příznaky jako je zvýšená únava, ztráta vůle, zhoršená pozornost a soustředění, ztráta zájmů a iniciativy, apatie a nechuť k navazování sociálních kontaktů. V tomto období potřebují zvýšenou podporu okolí a pomoc při začleňování se do běžného života. Tady může sehrát svou bazální roli jak podpora rodiny, přátel a známých, tak různé odborné služby – zejména některé speciálně profesně nastavené sociální služby, mezi něž patří právě psychosociální rehabilitace.

V sociální službě psychosociální rehabilitace, kde probíhají různé programy, se může každý klient věnovat obyčejným aktivitám, které jsou běžnou součástí života v bezpečném, podle potřeby vybízivém, podnětném prostředí, postupně si obnovovat a rozšiřovat dovednosti potřebné pro každodenní život, znovuobnovovat sociální vztahy a také zvyšovat odolnost vůči stresu.

Psychosociální rehabilitace zlepšuje lidem s duševním onemocněním kvalitu života, snižuje velmi podstatně nebezpečí relapsů, znovuobjevení psychotických příznaků a míru, četnost často nadbytečné opakovaných hospitalizací. Cílem rehabilitace je co největší rozsah znovu začlenění člověka žijícího v určité, mnohdy podstatné části svého bytí do co nejběžnějšího způsobu života v komunitních podmínkách.

Nabízena je pomoc a podpora v oblastech života:

- bydlení a péče o domácnost

- péče o sebe a své zdraví
- sociální vztahy
- práce a studium
- aktivní trávení času
- finanční hospodaření
- vyřizování praktických a úředních záležitostí

Poskytována je podle individuální a aktuální potřeby forma terénní a ambulantní služby psychosociální rehabilitace v individuální a skupinové podobě s kvalifikovanou snahou:

- rozvíjet schopnosti a dovednosti zvyšující samostatnost
- zprostředkovat společenské kontakty
- rozvíjet sociální vztahy a dovednosti
- vytvářet podmínky pro smysluplné a aktivní trávení času
- zvyšovat soběstačnost v přirozených podmínkách s využitím běžných zdrojů
- zvyšovat informovanost veřejnosti o duševním zdraví a nemoci a přispívat k destigmatizaci lidí s duševním onemocněním.

Pořádají se každoročně Dny duševního zdraví ve Vsetíně, letos již jubilejní desátý ročník, na kterém se podílí jednak tým Camina a dále kolegové a špičkoví odborníci, hosté z oblasti sociální práce, psychologie, akademického světa. Podstatným momentem je to, že se klienti nejen účastní většiny přednášek, seminářů, setkání, ale hlavně se aktivně podílejí na celoroční přípravě, většina oficiálních propagačních materiálů – letáky, pozvánky jsou ve zcela profesionálním provedení v kompetenci lidí, kteří buď v minulosti byli, nebo stále ještě jsou klienty Camina.

Rovněž se soustředíme na vydávání vlastních odborných publikací primárně s tématy odborně vázanými na psychosociální práci.³

Transdisciplinární přístup k psychosociální rehabilitaci je bazálním nosným prvkem spolupráce s klienty a více, konkrétněji o této a dalších formách činností, aktivit,

³ Doposud vydány autorské sborníky: *Psychodiagnostika v době utváření multikulturního společenství*, 2015. *Dějiny české filosofie v kontextu sociálně-psychologického myšlení*, 2016. *Vývojová psychologie v normě a patologii*, 2018. *Psychologie sebereflexe od pocitů marnosti k uchopení života*, 2019.

programů, přístupů, technik a metod bude rozvedeno, rozpracováno v jednotlivých kapitolách této rigorózní práce ut infra.

Inovativní zřetelnost takového uchopení a náročnosti práce, pohybu v jednotlivých vědeckých disciplínách a propojování logických úvah, vztahů, analýza potřeb jednotlivých klientů, syntéza a eklektický výběr podstatného pro sdělování, transformační proces klienta začalo být v současné době posuzováno, vnímáno jak odbornou veřejností, dotčenými státními institucemi a prokazatelně i klienty jako zřetelný posun ve vývoji psychosociální rehabilitace. Dokladem je rovněž poprvé udělené ocenění *Gratias 2018* pro sociálního pracovníka roku udělené Ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky u příležitosti výročí sta let trvání sociální práce v České republice a Světového dne sociální práce autoru za inovativní přístup a přínos oboru sociální práce v oblasti sociálních služeb, dále akreditace vlastního vzdělávacího programu *"Možnosti využití logoterapie a existenciální analýzy v sociální práci"* a ustanovení autora jako lektora v rámci MPSV.

Tato práce vyjadřuje a formou kasuistických příběhů dokladuje zjištění, že návrat k hodnotám kritického myšlení v celém jeho rozsahu, mocnosti, zřetelnosti, dostupnosti bez přílišného a striktního omezování se kategoriemi jednotlivých disciplín je podstatnou částí úspěšné psychosociální rehabilitace pro ty, jejichž myšlení je znejistělé, zavádějící, defragmentované pro psychiatrickou zátěž.

Tato práce má snahu dokumentovat na zcela konkrétních osudech a prožívání životních příběhů klientů pravidlo (v režimu přísné anonymity), že podstatné se mnohdy skrývá v nenápadnosti, přehlížených a opomíjených maličkostech, které je potřeba i pomocí instrumentů transdisciplinárního přístupu nalézat, definovat, posilovat, stabilizovat a rozvíjet v pojetí, že začátek k návratu, k projevení všeho posuvného je mnohdy nepatrný, nezřetelný.

Povzbuzením k návratu k zájmu o vědění, epistémé mohou být obecně i dvě ustálená latinská rčení – *vivere tota vita discedum est*⁴ et *vivere est cogitare*.⁵

⁴ Žít znamená celý život se učit.

⁵ Žít znamená přemýšlet.

1 TRANSDISCIPLINÁRNÍ PŘÍSTUP, KONTEXT, KONDICE, PROSTUPY VĚD

Vědou z obecnějšího pohledu v její podstatě rozumíme soustavnou, kritickou a logicky uspořádanou činnost směřující k obecnému poznání konkrétní části reality, neboť všechny vědy původně vznikly z filosofie – řecky φιλοσοφία, z φιλεῖν (*filein*, mít rád či toužit po něčem) a σοφία (*sofía*, moudrost) je kontinuální, vědomé, intencionální, racionální a kritické zkoumání skutečnosti, světa a člověka a jeho bytí zde, též všeho, co jej přesahuje, transcenduje. Stádia vývoje každé vědy, každého poznání jsou následující: empirické stádium – hromadění zkušeností, následované deskriptivním stádiem – tzn. kritický popis získaných zkušeností a finálně kauzální (vysvětlující) stádium – porozumění příčinám jevu.

Pokud je stanoveným úkolem uvažovat nad kategoriemi kvalitní – nekvalitní věda, nad diferencí či existencí obou těchto instrumentů lidského konání – je potřeba se opřít o kvalitní definici vědy. Jednou z možností je užít práce Jana Sokola, který v šestém, rozšířeném vydání knihy *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů* definuje vědu mimo jiné takto: „*Věda je soustavná, kritická a metodická snaha o pravdivé a obecné poznání v určité vymezené oblasti skutečnosti, je to kultivovaná zvědavost. Věda není o jednotlivém (Aristoteles). Vědy se navzájem liší předmětem nebo metodou. Věda jako jediný celek zůstává nedostižným ideálem, snaha o spolehlivé, nestranné a všeobecné platné poznání a popis skutečnosti je však všem vědám společná*“ (Sokol 2010, s. 348). Připusťme tedy, že kategorie nekvalitní věda existuje, poté se však nabízí další otázky po důvodech a souvislostech, za kterých může fungovat. Na ty nám validně může napomoci hledat řešení celá řada vědeckých oborů, pokud budou pracovat kvalitně (sociologie, filosofie, teologie, historie, politologie etc.).

Za filosofii nabízí náhled Max Scheler ve své práci *Můj filosofický pohled na svět*, kde už v roce 1937 píše o: „*Nepochopitelné povrchnosti doby a důležitosti vzdělání pro tvůrčí elity*“ (Scheler 2003, s. 183).

Stále se ocitáme ve stejném dilematu – kvalita, i.e. opravdovost, lucidita, *illūminātiō* (o-vy-světlení), zodpovědnost – tedy pravdivé, ověřitelné odpovídání na otázky, které jsou nám v rámci i vědeckého činění kladeny versus vše, co lze nazvat ne-kvalitní, *quasi*, *pseudo*, chybně. Vědět, znát tedy znamená jednak plné přesvědčení, důvěru o sdělovaném, prokazovaném a tedy mít potenciál i instrumentaci k přesvědčení sebe sama i okolí o oprávněnosti. Pokud jsou však řešené vědecké úkoly obecného charakteru, dopadu,

působnosti a vlivu a stále platí Baconovo „*scientia est potentia*“, kde *potentia* neznamená však pouze moc, ale rovněž kapacitu vědění, oporu a sílu ve znalostech. Pak je nanejvýš pravděpodobné, že je pouze jediná věda uznatelná, ta kvalitní. Vědecky, odborně, zacíleně pracovat tedy znamená mít zároveň nadhled i vhled do tématu, užívat kritického myšlení, být s úkolem sepnut a mít plnou důvěru ve smysl zkoumaného, řešeného a zdá se, že je leckdy povinnost obětovat mnohé z ostatních lákavých nabídek života. Platí však stále, že myšlenka je vzácnost a pokud už se dostaví, je třeba o ni pečovat.

V následující citaci je tedy možno nalézt podobnost s náhledem na transdisciplinární přístup a na vědu obecně: „*Věda si činí nárok na zájem. Věda jest pro život, jest životu k prospěchu, ačkoli toho mnozí nevědí. Neboť mnozí jsou v zajetí prospěšnosti, třeba, že hledali také poučení. Prospěch, toť obyčejně hlavní pravidlo mnohých a všeovládající zákon jejich bytí*“ (Van Eysinga 1925, s. 3). Psychosociální rehabilitace je ve své podstatě odborně vedeným konáním, jehož náplní je zabezpečit dospělým s psychiatrickou zátěží nezbytné informace, které jsou užitečné a prospěšné. Edukace člověka ve smyslu nejen vzdělávat, ale i v dalším, často opomíjených významech pojmu *ēducāre* (i, e. vyvést odněkud, povznést, vybudovat) je primárně založeno na aktuálním prospěchu nabývaných znalostí a informací. Dá se tedy vysoudit, že principy transdisciplinárního přístupu jsou totožné s pojetím, principy vědy obecně.

2 APOLOGIE TRANSDISCIPLINARITY, GENEZE, SOUČASNOST

Potřeba, touha člověka po vzdělání, nabývání nových znalostí, získávání lepší orientace ve spletnosti vztahů, vytváření a údržba sociálních vazeb nám, duševně zachovalým mnohdy připadá jako samozřejmost. Pokud však do života vstoupí duševní nemoc, jinakost, psychiatrická diagnóza, zdánlivě trvalé hodnoty se nekontrolovatelně tříští, fragmentují, vytrácejí, slábnou, nebo naopak se zbytnují, avšak mnohdy patologicky. Podstatou této rigorózní práce je snaha autora obhájit, zviditelnit, dokladovat na základě letitých zkušeností, spolupráce, mnohdy i přesahů do osobního, přátelského vztahu s lidmi, žijícím v dospělém věku s psychiatrickou nemocí jednoznačnost, že schopnost učit se, vzdělávat se v dospělosti není psychickou nemocí odstraněna, nezaniká, pouze se pohybujeme v úskalí úvah, zda „*compendia sunt dispendia*“⁶ v.v. „*dispendia sunt*

⁶ Zisk je i ztrátou

compendia“, tedy promýšlení, jaký je poměr mezi ziskem a ztrátou, kterou přináší psychická nemoc a jak lze tento poměr modifikovat k prospěchu klienta.

Koncepce transdisciplinarity spojuje aspekty a dopad mnoha vědeckých disciplín na společenský život – v kulturním, ekonomickém a politickém kontextu. Z tohoto důvodu je nutné povinně tento přístup, vidění, akceptaci bytí zde, Dasein, chápat bytostně ne primárně jako interdisciplinární nebo multidisciplinární pojetí, ale jako transdisciplinární.

- 1) Transdisciplinární přístup zahrnuje veškeré fáze životního cyklu. To, že se ve svém převážném zájmu vztahuje právě na dospělost, neznamená, že se její zájmy výhradně omezují na dospělé představitele.
- 2) Transdisciplinární přístup také zahrnuje zkoumání neustálého vývoje prostředí a změn v sociálním prostředí. Kromě vzdělávání se tak například zabývá sociální intervencí, mediací nebo motivací.

K prvotní obecné úvaze o celkovém vývoji lidstva, který je zapotřebí vnímat jako pozadí dění a skutečností, do kterých v psychosociální rehabilitaci vstupuje svým podílem i transdisciplinarita lze velmi úspěšně využít krátkou pasáž z úvodu knihy *Vzestup člověka*, jejímž autorem je Jacob Bronowski (1908–1974), britský matematik a biolog, narozený v Polsku. V úvodu zmíněné práce, první kapitole nazvané *Nižší než andělé* píše toto: „Člověk je zvláštní tvor. Do vínku mu byla dána řada darů, která ho činí jedinečným mezi tvory: na rozdíl od jiných není pouhou součástí krajiny, ale krajinu sám přetváří. Tělem i duchem je badatelem, zkoumá přírodu. Tento všudypřítomný tvor žije ve všech světadílech, nikde nenašel připravený domov, ale sám si jej vytvořil“ (Bronowski 1985, s. 9).

Jsou-li jednotlivé potřeby člověka v dostatečně aktuálním, posuvném, užitečném rozsahu psychosociální rehabilitace pojímány transdisciplinárně, nad-oborově – tedy s kontrolovaným odborným přesahem a prostupem do dalších humanitních vědeckých disciplín, nezůstanou-li ustanoveny a užívány pouze v možnostech interdisciplinárního (mezioborového) či multidisciplinárního (sdíleného) modelu, lze předpokládat efektivní posun.

Nepochybně se zde objevuje důležitost dalších termínů a jejich následné uchopení a kvalitní profesní přístup, příkladem je *ekleticismus* (z řeckého *ek-lektos*, i.e. vybraný), jako původně filosofický pojem pro způsob práce, který čerpá z cizích, jiných vzorů a metod, informací a náhledů a mísí je dohromady. Eklektik je pak člověk, který si z rozmanitých systémů nebo stylů vybírá směrodatná, ověřená stanoviska a závěry, jež dále rozvádí a dále z nich vyvozuje podstatné.

Je tedy možno usoudit, že rovněž tento styl práce má v transdisciplinární přístupu své zásadní, nenahraditelné opodstatnění. Nadsázkou zjednodušenou, literární podobou, lze tento přístup definovat následovně – je dobré být poučený eklektik, jako švec vybrat téměř intuitivně, zdánlivě nahodile vhodný nástroj a šít, tedy – intervenovat.

Podstatou však zůstává, aby si jednotlivé instrumenty vzájemně neodporovaly. Dalším možným přístupem je náhled syntetický, pokoušející se o skloubení, spojení jednotlivých metod v určitý nový celek. Zcela jednoznačně je potřeba uvést přístup *integrativní*, jehož principem je snaha spojit jednotlivosti, elementy do celku kvalitativně vyššího řádu – zdařilým výsledkem tohoto procesu může být v našem nahlížení *integrální transdisciplinarita*. V každodennosti se eklektický, syntetický a integrální přístup vzájemně ovlivňují.

Lze tedy vyvodit, že transdisciplinární pojetí práce s klientem je zdařilé až tehdy, je-li v tomto zacílení určitým, konkrétním, zřetelným způsobem sdělováno, interpretováno a sdíleno podstatné. Tato interpretace vyžaduje, aby v centru dění všech poznávacích, rehabilitačních, revitalizačních procesů existovala entita, bytost, jejíž reprezentace přijímá co nejvíce z toho, co se odehrává ve společnosti, v bytí a řeči, která je základním stavebním prvkem psychosociální reality a naplňuje základní povinnost – *smysl*.

Transdisciplinární pojetí přístupu k člověku, jehož myšlenkový stav pro povětšinou iracionální vidění světa vyžaduje rekonstrukci a inspiraci, hodnotové a motivační sycení má v nabídce formaci smyslem – logos, λόγος, filosofického a teologického pojmu původem z řečtiny, znamenající slovo, řeč, rozum, ale zejména smysl v té nejobecnější poloze. Pojem smysl je tedy od transdisciplinární práce neoddělitelný a opírá se o něj celá teorie i praxe, co však práce se smyslem v reálné každodennosti znamená – s trochou nadsázky lze říct, že téměř všichni o něm mluví, málokdo však ví, co to smysl v samotné podstatě je. V lidovém pojetí, náhledech, moudrosti se dá otázka po smyslu opsat jako tázání se typu: Má to cenu, abych se kvůli tomu namáhal, něčeho se zdržel, něco obětoval? Proč to já dělám, ty to děláš? K čemu to je, bylo, bude dobré? Jaký je hnací moment mobilizace, motivace? S tím souvisí i transdisciplinární pohled na člověka, tedy vždy ve všech čtyřech dimenzích (bio-psycho-socio-spirituální), jako na celek, onu *jednotu v rozmanitosti, existenci*. Existence (z latinského slova existentia, ex-sistere resp. ek-sistó – spočívat vně, vyskytovat se, vystupovat) je zásadní ontologický pojem, který definuje, že něco skutečně, opravdu a zřetelně je ukotveno ve fyzickém světě. Pojem lze obecněji přeložit též jako *výskyt, vnější projev*, schopnost pohlédnout na sebe sama s odstupem,

jakoby z vnějšku. Často se však slova existence užívá jen jako prostého synonyma pojmu bytí. Též lze vnímat lidskou existenci, zejména podle Martina Heideggera jako bytí zde – *Dasein*. To, co existuje, jde popsat rovněž jako to, co je nadáno vlastním činěním: *Quod per se habet operationem et per se existentiam habere potest*.

Tím se naplňuje pojetí každého člověka jako entity. Jedinec je tedy unitární, individuální ve smyslu pojetí člověka jako nedělitelné bytosti, zcela absolutního unikátu. Jako toto novum je každý jedinec komplexem, jednotou, bio-psycho-spirituálně sociální osobností, tedy in-dividuem ve smyslu ne-dělitelnosti. Již toto samotné konstatování vystavuje oprávnění k náhledu, že transdisciplinární pojetí je zacíleno na komplexní pojetí osobnosti dospělého člověka, na jeho kontinuální animaci, humanizaci. Tedy základním instrumentačním vybavením a nezbytnou kompetencí tomto konání je inspirace a vhled, přesah a reflexe do dalších humanitních vědeckých oborů.

2.1 Utilita existenciální konciliace

Premisa v psychosociální rehabilitaci Camino zní takto: „Jediné, po čem člověk i v životě ovlivněném psychickou nemocí opravdu bytostně touží je úkol, který je přiměřený jeho schopnostem a který mu přinese radost a sebenaplnění smyslem při cestě k jeho dosahování“. Také lze za základ činnost, spolupráce s klienty považovat i toto sdělení Viktora E. Frankla: „*Neexistuje nic, co by člověku neumožňovalo lépe překonávat obtíže, než ono vědomí, že pracuje na nějakém úkolu*“ (Balcar 2007-2010).

Každá organizace obecně, má-li mít její činění nějaký smysl (efektivitu) je povinna ve svém vnitřním režimu, ústrojenství mít své osobité, originální, unikátní klima, *milieu*, které umožní každému z účastníků při participaci, vkladu, zaujetí na společném díle nalézt svůj podíl zodpovědnosti a uspokojení.

Psychosociální rehabilitace Camino, jako komunitní společenství lidí, kteří se ve vzájemnosti snaží o definování, ověření, ustálení a využití všech dostupných, oprávněných způsobů, instrumentů jak přispět, dosáhnout co největší úlevy v těch problémech a omezeních, které přináší duševní nemoc, psychická nepohoda, také průběžně hledá a nalézá vlastní, přirozenou a přiměřenou cestu k vytvoření a stálému udržování odpovídajícího prostředí.

Naše činnost filosoficky vychází z neopominutelné premisy stoického starořeckého filosofa Epiktéta, který pracoval s úvahou o tom že: „*Věci samy o sobě nejsou ani dobré,*

ani zlé. Rozhoduje pouze to, jak je vnímáme, jaký postoj k nim jsme schopni zaujmout“ (Balcar 2007-2010).

Při hledání možností úlevy, posunu, obnovení a posílení kompetencí klientů se opíráme rovněž o přístupy, metody, techniky Logoterapie a Existenciální analýzy Viktora Emila Frankla

Logoterapie vidí v člověku bytost hledající smysl a reaguje na volání po smyslu. Logoterapie vnímá osobnost člověka jako celek, jednotu všech dimenzí – biologické, sociální, duševní i duchovní.

Základní otázka zní: *„Jaký smysl chci dát svému životu?“*

Základní přesvědčení je, že: *„Život má jedinečný smysl za všech, i nepříznivých okolností, je naší povinností nalézat vůli ke smyslu, k jeho naplnění“*.

Základní pravidlo, kterému důvěřujeme, je, že: *„Člověk není tím, kdo klade životu otázky, nýbrž je tím, komu život klade otázky“*.

Z těchto důvodů pořádáme i vlastní, na MPSV akreditovaný dvoudenní seminář pro odborníky s názvem a náplní: *Možnosti využití logoterapie a existenciální analýzy v sociální práci*. Podstatný rozměr je v tom, že o tento profesní, akreditovaný seminář mají zájem nejen profesní kolegové, ale zároveň i naši klienti, kteří jej absolvují za stejných podmínek, včetně povinností úhrady. Tento posun ve vnímání spolupráce, participace považujeme za předěl ve vztazích pracovník – klient a posun do roviny reálného rovnocenného vztahu a vzájemného obohacování.

S klientem spolupracujeme v transdisciplinárním pojetí práce s informacemi, které mohou být klientovi na jeho cestě k návratu, upevnění kompetencí užitečné. Tento styl práce vyžaduje po pracovnících neustálé sebevzdělávání, užívání kritického myšlení a schopnost eklektického přístupu, tedy vybírání konkrétní informace pro danou chvíli a individuální přiřazení ke konkrétnímu člověku.

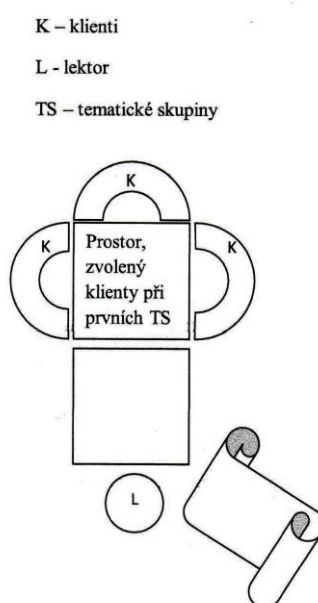
Práce v multidisciplinárním pojetí pak tuto metodiku rozšiřuje o budování bezpečného informačního prostředí, ve kterém se minimalizuje riziko, že nedostatek aktuálních informací proces rehabilitace zpomalí, ohrozí, anuluje.

Příkladem multidisciplinární práce v praxi jsou pravidelná setkávání odborníků z různých oblastí péče o duševní zdraví a zástupců neziskových i státních organizací, jejichž činnost, náplň jakkoli zasahuje do psychosociální rehabilitace (například úřady práce, zastupitelstva dotčených měst a obcí, policie státní a městská).

Základní pravidla a principy předávání potřebných informací se pak vyjednávají a stanovují, určují například při *Dnech duševního zdraví ve Vsetíně*, které každoročně jako osvětovou a odbornou akci Camino pořádá na jedné z aktivit - *Multidisciplinárním setkání odborníků z oblasti duševního zdraví*.

Tematická setkání

Tato společná aktivita tvoří základ myšlenkového sdílení, je to zcela jedinečný prostor pro vyučení se v disputaci, toleranci, obnovování a objevování nového nebo zapomenutého, atrofovaného myšlení. Jednoznačně v sobě ukrývá neodbytnou lidskou potřebu po vzájemném setkávání se a společné snaze o hledání řešení problémů, které nám život přiděluje.

Obrázek č. 1 – Ukázka sociálního chování a odstupu klientů při počátečních Tematických setkáních

Z obrázku se dá dovodit základní moment počátečních setkání – nedůvěra v to, co by klientům mělo vzájemné diskutování přinést k užitku. Pravděpodobně zde sehrála mnohdy roli i určitá zkušenost z psychiatrických nemocnic, terapeutických sezení.

Klienti se usazovali jednak co nejdál od lektora a jediného technického prostředku k zapisování myšlenek – flipchartu, zároveň i mezi sebou udržovali zřetelné, zabezpečující intimitu rozestupy, někteří si sedali i mimo společné stoly.

Tato situace byla postupně a lze dovodit, že velmi přirozeně, revidována samotnými klienty a v současné době je zcela opačná, při vzájemných disputacích sedí všichni

diskutující vedle sebe, sociální vzdálenosti jsou mnohdy přestupovány a lektor má občas problém si uhájit svůj komfortní pracovní prostor.

Témata na setkáních jsou povětšinou dohodnuta s předstihem, rovněž se však stává a je akceptováno, že vyplynou z momentálních potřeb zúčastněných.

Vzájemné diskutování je omezeno pouze tolerancí a respektem k názorům druhých. Rozmanitost, bohatost, individualita náhledů se rovněž odráží ve výroku svatého Tomáše Akvinského: „*Timeo hominem unius libri*“ (Bojím se člověka, který přečetl jen jednu knihu).

Filosofické pozadí má jediný záměr – naplnit opravdově a prakticky lásku k moudrosti a tak doznávat úlevy v tom, co těžkého právě prožíváme.

Diskuse jsou vedeny s cílem pojmout osobnost, individualitu člověka s přihlédnutím ke všem jeho dimenzím, tedy biologické, psychické, sociální a duchovní – spirituální a jejich rozvoje. Hlavními tématy setkávání jsou etika, zodpovědnost, svoboda člověka, pocity viny a vina, fenomény utrpení a smrti, problematika důležitosti odpuštění etc., která jsou propojena základní lidskou potřebou – hledáním a upevněním smyslu bytí a naplňováním přirozené potřeby hledání a nalézání odpovědí na otázky kladené životem v každodennosti. Základem práce s klienty je existenciální pojetí života a uvádění tohoto pohledu do reality, hledání a využití všech potencií, které lze k úlevě v zátěžových či hraničních životních situacích využít.

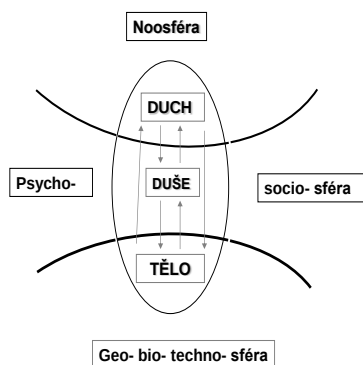
V Caminu se postupně vyprofilovala vlastní metoda Existenciální konciliace. K pojmu konciliace lze definovat, že se jedná o činnost úlevnou, vlídnou, vstřícnou a spolupracující, dochází k usmiřování, vyrovnávání vnitřních rozporů.

V psychosociální rehabilitaci Camino se snažíme v každodennosti o naplňování zásady, kterou zastával filosof George Berkeley: „*Esse est percipere et percipi*“, tedy osvědčujeme pravidlo, že: „*být, znamená vnímat a být vnímán*“. Naše vlastní metoda spolupráce s klienty Existenciální konciliace velmi vlídně směřuje ke smíření se s námi samými se sebou, k přijetí životních situací tak, jak je všichni aktuálně prožíváme, jak nás zatěžují a mají občas zdání osudově nevyhnutelných, osudových potíží a trápení, hraničních situací.

Vše ve spolupráci s klienty a společném hledání úlevy směřuje ke snaze zabránit krajnostem - rezignaci, či na druhém pólu bezesmyslnému protestu proti okolnostem, které nám život přináší. Konciliační, existenciální přístup k našemu bytí je tedy opravdový, realistický, smířlivý, vlídný, vstřícný, snášenlivý, podpořený hledáním a nalézáním

individuálního, jedinečného smyslu konkrétní životní situace a dosažením změny, vedoucí k lepšímu, hodnotnějšímu prožívání našeho bytí, každého dne. Základem je tedy společné hledání Krávy, která je základním stavebním prvkem Kosmu.

Základem existenciálně konciliačního přístupu je schopnost v ověřitelné přiměřenosti transformovat a odborně využívat logoterapeutické a existenciálně analytické metody Viktora Emila Frankla a jeho následovníků (Alfrieda Längleho, Elisabeth Lukasové, Jara Křivohlavého, Vladimíra Smékala, Karla Balcara, osvojit si odbornou, specifickou, profesní terminologii, napomoci vyhledat filosofické – avšak ryze osobní, vlastní, niterné individuální zdroje k možnosti nalézání, upevnění, znovuoobnovení logos (λόγος) - smyslu života. Mnohdy se dá vysledovat příčinná souvislost v tom, že se lidé slovu smysl urputně brání, o to častěji poté však užívají protikladů jako vyhoření či vyprázdnění. Nemusí se jednat vždy o dosažení stavu metanoia, tedy radikální změnu osobnosti k zacílení života, mnohdy je dostatečné dosáhnout za pomoci logoterapeutických náhledů, úvah a systémových metod tzv. „koperníkánského obratu v myšlení, postoji“. Jeden z nástrojů, který k takovému posunu může přispět je užíván i v Caminu, zdánlivě nenápadný „Sokratovský rozhovor“, kdy snahou takového dialogu je nabídnout tomu, kdo to právě potřebuje, aby si sám našel vlastní, novou, úlevnou myšlenku, pohled na sebe, svoji existenci, *raison d'être* - smysl svého bytí. Tím se naplňuje pojetí člověka jako entity. Jedinec je tedy unitární ve smyslu pojetí člověka jako individuální, nedělitelné bytosti, jakéhosi absolutního unikátu. Jako toto novum je každý jedinec komplexem, jednotou, *geo-bio-techno-psycho-socio-spirituální* osobností, tedy *in-dividuum* ve smyslu lidské nedělitelnosti, *unus totus homo* – celý člověk.

Obr. č. 2. Schéma celostního pohledu na člověka, varianta uvedena profesorem Vladimírem Smékalem v edici 35. MALÉ SYMPOSION O TĚLE, DUŠI A DUCHU 2020. Osobní dar.

Jen pozastavení u hodnot zážitkových a tvůrčích. V Caminu je velký důraz kladen na objevování, upevňování či vytváření právě těchto hodnot. Týká se to těch činností, které v nás probouzejí kladné, pozitivní emoce, proto se aktivity Camina často soustřeďují na hledání nenápadné krásy ve všech oblastech našeho bytí. Lze dokladovat, že jsme se v Caminu stali vyznavači, hledači krásy, běžných radostí a drobných potěšení ve vzájemném sdílení a obohacování. Teprve při poctivějším zamyšlení jsme schopni vysledovat konkrétní „*pegé gnóseos*“, prameny poznání, ze kterých vycházíme.

Pobídkou je mnohdy sentence 3.03 z práce Ludwiga Wittgensteina *Tractatus logico-philosophicus*, ve znění: „*Myšlenka obsahuje možnost situace, která je jí myšlena. Co je myslitelné, je také možné*“ (Wittgenstein 2007, s. 17).

3 KONKRÉTNÍ INSPIRACE V JINÝCH HUMANITNÍCH VĚDÁCH

Úvodem je povinno sdělit, že inspirační zdroje pro jejich nezměrnou myšlenkovou bohatost a hloubku s ohledem na omezený prostor, jednotlivé osobnosti a jejich díla nejsou jednak řazeny zcela chronologicky či encyklopedicky a rovněž jim není vyhrazen stejný záběr, zaujetí. U některých osobností je zaznamenána a nabídnuta mnohdy jen krátká pasáž, myšlenka, podstatné sdělení, pokud má tendenci vztahu k psychosociální rehabilitaci a souvisejícím procesům údravy, rekonstrukce, stabilizace a potřeby po kritickém, naplněném myšlení. Dalším autorům je přiřazeno více prostoru, jejich práce jsou rozpracovány se snahou ozřejmit a definovat mnohdy terapeutické, posuvné podněty a přesahy. Záměrem některých následujících pasáží je iniciovat, případně upevnit zájem o zmiňované autory či díla, vyvolat těsnější vztah ke krédu: „*Qui bene legit, multa mala tegit*“.⁷

Měřítkem výběru témat a postav byl ověřený zájem, reakce našich klientů o životní příběhy, historický kontext, myšlenkový a osobní odkaz uvedených person a jejich užitečný, posilující přesah do současnosti. Mnohdy se u klientů jedná téměř o náhled hagioterapeutický, pokud se podaří se částečně s odkazem světce ztotožnit a nalézt ve zdánlivém časovém odstupu a aureole svatosti lidský, přístupný a napodobitelný model. Pro příklad praktického využití - lze velmi zaujatě uvést život a dílo, historický a etický odkaz svatého Františka z Assisi v lásce k přírodě, lidem a všem živým tvorům, písním (velmi kladně přijat text, jemu připisovaný: „*Pane, udělej ze mne nástroj pokoje, abych*

⁷ Kdo dobře čte, mnohému zlu zabrání.

přinášel lásku - kde je nenávist, odpuštění - kde je urážka, jednotu - kde je nesvornost, víru - kde je pochybnost, pravdu - kde je blud, naději - kde je zoufalství, radost - kde je smutek, světlo - kde vládne tma. Pomoz mi, abych netoužil po útěše - ale těšil, po porozumění - ale rozuměl, po lásce - ale miloval.“), či svatého Pavla z Tarsu a jeho konverze, pracuje se často s křesťanskými mystiky jejich odkazy ad: svatý Jan od Kříže etc. Součástí dění je i nezbytná výbava terminologická, jazyková, do potřebné úrovně se užívá latinských či řeckých deskripcí. V souběhu lze a je klienty velmi žádané prostupování do výtvarného umění, ukázek děl malířů s obvykle sakrální tematikou.

Jelikož se většina úvah bude vztahovat k našemu, tedy evropskému životnímu prostoru, je nyní záhodno se pokusit v krátkosti o deskripci toho, co je vlastně Evropa, jaká je její historická, geografická, kulturní a tím i vzdělanostní utvářenost. Kde její hranice začínají a končí, jaký je převažující způsob pojmání světa, hodnot. Je Evropa více geografický či kulturně-dějinný fenomén? Jelikož navozené téma široce převyšuje možnosti a hlavně záměr našich úvah, je zde možno se obrátit na nejvýše povolného, Hérodota (cca 484–425 př. Kristem), který jako první znal a užíval pojem Evropa jako geografický pojem. Hérodotos Evropu zmiňuje takto: „Na Asii totiž a na barbarské národy, které ji obývají, si činí nárok Peršané, kdežto Evropu a území řecká považují za cizinu“ (Ratzinger 2005, str. 9). Hranice Evropy nejsou sice uváděny, ale je zřejmé, že země, které tvoří jádro dnešní Evropy, kam patří i naše republika, ležely pravděpodobně mimo znalostní dosah, zorné pole tohoto starověkého historika. Dá se usuzovat, že až vytvořením helénských státních útvarů a římské říše vznikl geografický útvar, světadíl, základ budoucí Evropy, jak jí vnímáme dnes. Existoval však v jiných hranicích. Byly to země kolem Středomořího moře, kde vznikala kultura a duševní bohatství, ze kterého dodnes vystavujeme současnost. Jenom heslovitě další posuny: rozpad a rozdělení římské říše, vznik a rozvoj křesťanství, postup islámu, rozdělení Evropy na Asii, Afriku, Evropu, příchod a formace nových národů a státních útvarů (Galie, Germánie, Británie...), které dnes tvoří základ Evropy a velmi často vytyčují i kulturní a vzdělanostní rámec západní civilizace.

Tato úvaha nás přivádí k dalším úsudkům – současná Evropa má i pevný druhý historický fundament, ten východní, Byzanc. Evropa má kromě rozdílů i sjednocující prvky – jedním z nich je křesťanství, společné chápání základů práva, etiky, morálních hodnot, vědeckých poznatků etc. Dá se tedy konstatovat, že přes naše občasné přirozené inklinace k jiným duchovním a hodnotovým proudům nás bytostně formují naše židovsko

– křesťanské kořeny, kodifikované odkazem Bible. Pokud hovoříme o odkazu křesťanské církve pak lze konstatovat, že jedním z výrazných a občas opomenutých průběžných nositelů kulturní kontinuity, plynulosti a uchovávání, posunu vědomostí, držiteli mravních hodnot a pevných opěrných bodů člověka byly a jsou mnišské řády. V další kapitole bude jim a některým dalším významným církevním osobnostem, které měly vliv na utváření vzdělanosti a kde se dají vysledovat přesahy do psychosociální rehabilitace, věnována pozornost.

Závěrem krátké úvahy o evropských dějinách citace z knihy Josepha Ratzingera (emeritního papeže Benedikta XVI.) s příhodným názvem *Evropa*.

„Na Západě existuje jakási podivná nenávist k sobě samému, která může být považována za cosi chorobného. Západ se chvályhodně snaží plně se otevřít chápání cizích hodnot, ale nemiluje sám sebe. Ze svých vlastních dějin vidí teď jen to, co je zavrženíhodné a destruktivní a není už schopný vnímat to, co je veliké a čisté. Chce-li Evropa přežít, potřebuje nově přijmout samu sebe, ovšem kriticky a pokorně... Jestliže toto neděláme, pak nejen zapíráme totožnost Evropy, ale ani nedostojíme službě, na kterou mají druzí právo. Pro kultury světa je absolutní profánnost, jaká se vyvinula na Západě, něco hluboce cizího. Jsou přesvědčeny, že svět bez Boha nemá budoucnost. Proto nás právě mnohokulturnost vyzývá, abychom se vrátili do sebe“ (Ratzinger 2005, s. 27–28).

Vyvozené resumé je tedy následující – dá se vysoudit, že Evropa je jako zeměpisný pojem zcela druhořadý, jelikož je zřejmé že se nedá historicky ustáleně definovat, ukotvit geografickými termíny, liniemi, hranicemi. Pro náš záměr a sociálně geograficky zacílený pohled, je tedy rozhodné, že Evropa je pojem kulturní a historický. Na tomto kulturně-historickém myšlenkovém pozadí se tedy i v dnešní době aktuálně odvíjí naše hodnotové pojmání vzdělanosti, tedy i reformace v dospělosti.

4 PODSTATNOST FILOSOFIE A ETIKY, VLIV TEOLOGIE

Filosofie je jako matka, která zrodila, vychovala a udržela při životě všechny ostatní vědy, proto bychom jí neměli v její občasné nouzi a opomíjení zanedbávat, pohrdat, znevažovat, mít ji za starou a nepotřebnou, ale mít k ní úctu a doufat, že její ideály budou i nadále žít, ukazovat hodnotovou cestu a prosvětlovat občasné zatmění, které na nás doléhá.

K poměru obou věd – teologie i filosofie jsou vědomé, zásadní činnosti lidského ducha, kdy fenomény zájmu od pradávna jsou stále stejné – svět, život, přesahy, transcendence, obě disciplíny se občas dějinně dostávají do konfliktů, kdy základem je střetávání víry, náboženství a vědy.

Ve filosofickém pojmání psychosociální rehabilitace je zapotřebí se držet žité, přijatelné a pobízející, tázající, osobní se filosofie tak, jak je komentována již Platonem – původem filosofie je údiv, údiv, i když je v podstatě stav nevědění, nejen, že neznamená rezignaci, z údivu přichází radost, *omnia mirabilia sunt delactabilia*, co vyvolává údiv, vzbuzuje radost.

V myšlenkově podstatné shodě s Aristotelem – úžas přivedl lidi k filosofování. Tomáš Akvinský napsal ve svém komentáři k Aristotelově Metafyzice, že důvod, proč se filosof podobá básníkovi jest však tento - oba vstupují do styku s udivujícím. Nezbytnou součástí jsou pak otázky vztahující se k pochybování, které vyvolá v každém z nás životní otřes, hraniční situace, mezi které nepochybně patří i neočekávaná změna života v duševní nemoci. Pochybnost jako metodika vede ke kritickému myšlení, zkoumání, poznání reality. Zde lze přijmout příklon k filosofickému náhledu stoika Epiktéta, že původem filosofie je uvědomění si vlastní občasné slabosti a bezmoci. Toto přijetí je podstatné k principu počátku psychosociálně-rehabilitačního procesu v podobě existenciální konciliace a poté následného sebe-uchopení vlastního bytí. Za příklad sebe-vzchopení, sebe-určení, sebe-nalezení v přemýšlení lze považovat následující příměr osobnostního přijetí obnovené touhy a radosti z myšlení.

Kazuistický příběh

Klient v seniorském věku, dlouhodobě navštěvující psychosociální rehabilitaci, náročný na sociální kontakt, velmi osobitý, svérázný, originální a náročný, s poměrně nezřetelnou, nesdělovanou osobní historií, vyžadující rozsáhlý sortiment služeb, většinou však osobního, hygienického, sebezáchovného, zdravotního typu. Příklon k individuálním

pobytům v přírodě, v horách, vegetariánské stravě, východním filosofiím v dogmatickém pojetí. Společných aktivit se odmítal účastnit, dal se u něj vysledovat jakýsi pohrdavý nadhled a utajovaná nadřazenost nad ostatními klienti i odborným personálem. Komunikaci vedl většinou pouze s cílem dosáhnout svého konkrétního účelu návštěvy.

Po dlouhodobě opakovaných nabídkách účasti na společném diskutování v rámci Tematických setkání s určitou dávkou nedůvěry přijal pozvání. Udržel si zřetelný sociální odstup i tím, že si vymínil sezení s odstupem od ostatních klientů, pouze se uvolil přisednout blíže k lektoru. Zvolené téma se věnovalo počátkům filosofie, hledání prvotního, arché. K náhledům filosofů po pralátce stvoření světa, Anaximenés a jeho základní substance kosmu vzduch, dech života, Anaximandros a apeiron, neurčenost se najednou ozval náš klient s velmi poklidným a uceleným vystoupením a dodal k tématu to podstatné – informaci o Thalésovi z Milétu, filosofovi, jenž v šestém století př. n. l. navazoval na starší, mytologické představy, že vše pochází z vody.

Tento zlomový okamžik znamenal konstantní posun ve spolupráci, otevřenějších vztazích k pracovníkům, částečně i k ostatním klientům až do přirozeného konce života se již vše vyvíjelo v posunu, řečeno filosoficky s Karlem Jaspersem, byl opět na cestě. Stále více jsme se měli možnost dozvědět o jeho životě, což značilo i návrat důvěry. Největšího ocenění po mnoha vzájemných disputacích se mi dostalo přijetím tím, že jsem se mohl účastnit jeho osobních vzpomínek na studia a jako vzácný dar jsem s vděčností přijal knihu jeho otce, významného moravského psychologa.

Tuto kazuistiku lze uzavřít Epikúrovou sentencí: „Vždyť prázdná jest řeč toho filosofa, který neléčí žádnou lidskou bolest, neboť jako by nebyl žádný užitek z lékařství, kdyby nevyhánělo z těla nemoci, tak není žádný užitek z filosofie, jestliže nezapuzuje bolesti duše“ (Diogenes Laertios, 1952, s. 82)

Sokrates (470–399 př. n. l.)

Řecký filosof narozený v Athénách. Vzdělával se v literatuře, hudbě a gymnastice, ale osvojil si i rétoriku. Chodil bos a na první pohled nevypadal jako filosof. Namísto uvažování o původu světa, podstatě hmoty, astronomii a geometrii, rozmlouval spíš s obyčejnými lidmi a uvažoval nad etickými věcmi, které dosud antičtí filosofové opomíjeli. Jeho příklon k člověku a etice vyvolával základní otázku, co je to dobro, jak ho může člověk poznat a jak podle něho může žít? Sokratův zájem se soustředil na záležitosti člověka a společnosti, jeho běžných potřeb i v oblasti myšlení a etiky a dá se tedy s trochou

nadsázky konstatovat, že snesl filosofii z výšin teorie a výlučnosti na zem, k praktickému užítí (O'Donnel 2004).

Sofisté přišli s myšlenkou, že každý člověk si určuje etické normy sám. Sokrates naproti tomu stanoví dobro jako absolutní princip, nadřazený světu, člověku i bohům.

Základní učební Sokratovou metodou byl *dialog*. Při něm kladl druhým vhodně zvolené otázky, kterými jim napomáhal při zrození myšlenek a učení moudrosti. Tím k sobě přitahoval i mladé lidi, a přestože po sobě nezanechal žádné písemné spisy, o jeho způsobu myšlení pojednávají jeho následovníci, zejména jeho žák Platón (O'Donnel 2004).

Sokrates dokázal rozvíjet filosofický dialog z těch zcela obyčejných věcí, situací, otázek, což bylo téměř nedůstojné pro jeho okolí. Vycházel z obyčejných problémů obyčejných lidí, činností, vždy se stejným cílem – získat jistotu, co je dobré, co je špatné v lidském konání, co je *areté*, blaženost, co je to ctnost. Sokrates je stálým příkladem nezaumatosti, nestrannosti k lidem, situacím i věcem.

Nejdůležitějším příspěvkem k myšlení, vzdělávání, tedy i užívání v psychosociálně rehabilitační praxi a myšlení je Sókratova dialogická metoda tázání – *maieutika*. Principiálně jde o negativní metodu vylučování, selekce předpokladů, kdy ty lepší, pravdivější jsou zastávány a horší vylučovány, pokud vedou ku sporu. Postupně se dospívá k obhajitelným a přijatelným názorům člověka na danou otázku, která je povětšinou etického zacílení. Pojmenování *maieutická metoda* či *maieutika* pochází ze samotné metody, která *přivádí na svět*, rodí názory tázaného, kterým pak sám lépe porozumí a je ochoten je vnitřně přijímat, ztotožnit se s nimi. Řecké slovo *μαϊευτική* znamená porodní bába, což bylo povolání Sokratovy matka Fainarety (Haškovec, Müller 2003).

Filosof Jan Patočka zastává názor, že Sokrates je pouze fiktivní postavou, kterou vynalezl Platón a zpopularizoval Xenofón s Aristofanem, kteří do postavy promítali své názory, které by společnost nemohla přijmout jako názory jejich (Patočka 1991).

Tento náhled se však neseťkává u dalších historiků a filosofů se souhlasem.

Pro vnitřní hlas, který ho varoval, co je či není správné a obhajitelné, tedy jakýsi ekvivalent svědomí, užíval Sókratés pojem *daimonion*, který: „*dosvědčuje Sokratovi, že je zcela u sebe, zcela dotvořen a hotov...*“ (Patočka 1991, s. 147).

Jako mluvčí athénské aristokracie byl po svržení vlády oligarchie neprávem postaven před soud za údajnou bezbožnost. Dokázal se skvěle obhájit, ale přesto byl odsouzen k trestu smrti a musel vypít pohár bolehlavu. Stal se symbolem moudrého, bezúhonného filosofa, který díky své mučednické smrti nebyl zapomenut ani ve středověku.

V celostním, osobnostním pojmání dospělého člověka je zde tedy otázka základní, individualistická, konceptuální, primárně antropologická, která je u Sokratových sporů se sofisty definována nejsilněji výrokem, který pronesl a definoval Protagoras a jenž známe jako *homo mensura*. „*Všech věcí měrou jest člověk, jsoucích, že jsou, nejsoucích, že nejsou*“ (Patočka 1991, s. 36). Je to ten základní moment, se kterým je v psychosociální rehabilitaci nutno pracovat s osobní mírou vnitřního souhlasu či dilematu.

Jedna z dalších aktuálních otázek, kterou nám Sokrates zanechal k úvaze, je placené vzdělávání, to, co vyčítal sofistům, že si za výuku nechávají platit, je dnes aktuálním tématem – kvalita určité části vzdělávání, jeho myšlenkový záměr a záběr, etické a odborné zdůvodnění vzniku některých vzdělávacích institucí, navyšující se rozsah, počet ve vazbě na **kredencialismus** (*credentialism*), jak jej definoval Randall Collins v roce 1979 ve své práci *The Credential Society: An Historical Sociology of Education and Stratification*.

Přes zdánlivý anachronismus se nyní bude tato práce věnovat nalézáním více či méně zřetelných souvislostí a filosofie u dalších autorů, časová prodleva není zcela podstatná, neustále jde o proces bytí člověka, jeho formování a informování, reformování.

Dokladem toho je následující autor se sdělením o vývoji myšlení ve světě v období 800–200 př. n. l., kterou filosof Karl Jaspers pojmenoval *Osa světových dějin*. „Osu světových dějin, pokud něco takového existuje, bychom mohli nalézt jen pro profánní dějiny, a to empiricky jako nějaký fakt, který jako takový může platit pro všechny lidi, i pro křesťany. Tato skutečnost by musela být přesvědčivá pro Západ i Asii a pro všechny lidi bez měřítka stanovujícího obsah víry. Pro všechny národy by tu byl společný rámec dějinného sebe porozumění. Zdá se, že tato osa dějin světa pak spadá do duchovního procesu uskutečňujícího se v období mezi lety 800–200 př. Kr. Vznikl člověk, s nímž dodnes žijeme. Tato doba budiž krátce nazvána dobou *osovou*.“

Do této doby se stěsaly mimořádné události. V Číně žil Konfucius a Lao-c‘, vznikly všechny směry čínské filosofie, své myšlení utvářeli Mo-ti, Čuang-c‘, Lie-c‘ a bezpočet dalších; v Indii vznikly Upanišady, žil Buddha, a podobně jako v Číně se rozvinuly všechny možnosti filosofie až po skepsi a materialismus, sofistiku a nihilismus; v Íránu hlásal Zarathustra náročný obraz světa o boji mezi dobrem a zlem; v Palestině se objevili proroci od Eljáše přes Izajáše a Jeremjáše až k Deuteroizajášovi; v Řecku žil Homér,

filosofové Parmenidés, Hérakleitos, Platón, tragikové, Thúkydídés a Archimédés. Vše, co je těmito jmény jen naznačeno, vzniklo během těchto několika staletí přibližně současně v Číně, Indii a na Západě, aniž by tyto osobnosti o sobě vzájemně věděly“ (Jaspers 1996, s. 69).

Pak tedy úvodem uijme vyjádření, úsloví z knihy *Jak je třeba léčit lidské duše Industriae ad curandos animae morbos*, jehož autorem je italský generál jesuitského řádu Claudio Acquaviva (1543–1615): „*Fortiter in re, suaviter in modo*“,⁸ což je možno i dnes považovat za aktuální psychosociálně terapeutické pravidlo (Acquaviva 1600, §2, 4).

Bible

V rámci edukačního, nooterapeutického pojetí Bible, Desatera, konkrétně pak s užitím evangelií Nového zákona, osobností a charakterů Ježíšových učedníků, apoštolů lze s nadhledem říci, že šlo o psychosociální, bytostnou formaci, pro kterou byli vybráni i takoví, kteří by z dnešního pohledu *neměli všechny předpoklady, aby se vzdělávali a poté získané informace využili ke svému prospěchu, spíše naopak*. Rybáři bez vzdělání, mnozí s nepevným charakterem (Petr – zradil třikrát, a přesto to byl on, na němž je křesťanství vystavěno), kteří poté šířili – vyučovali Kristovy myšlenky po celém světě. Principem se zdá být Matoušovo Zlaté pravidlo: „*Jak byste chtěli, aby jednou lidé jednali s vámi, jednejte s nimi. V tom je celý Zákon a prorocství*“ (Bible, Matouš 7:12).

V Novém zákoně je Kristus tak často zván učitelem, a to zjevně všech, dětí i dospělých, že lze bez nadsázky hovořit o lékaři těla i duše, Mistru.

Justin, mučedník či martyr, patron filosofů (cca 100–165)

Jelikož v dalším pojednání bude uvažováno o filosofii, nabízí se zde možnost připomenout postavu, která na počátku tisíciletí znamenala přechod mezi antickou filosofií a křesťanským vnímáním světa a jenž je dokonce uznáván za patrona filosofů. „*Sókratés patří nám, křesťanům, prohlašuje mučedník Justin, poněvadž měl částečné poznání Krista díky úsilí rozumu, jehož původ je ve věčném Slově*“ (Patočka 1991, s. 18).

Svatý Justin, martyr, byl řecký křesťanský theolog a filosof, jeden z církevních Otců, je svatým katolické církve. Justin ve Flavii Neapolské v Palestině. Jeho otec Priscus byl římským pohanem. Justin se přestěhoval do Efesu, kde se postupně zabýval význačnými

⁸ Neústupně, rázně ve věci samé, vlídně ve formě a způsobu podání.

řeckými filosofickými směry (stoicismus, aristotelismus, pythagorismus a konečně platonismus, u kterého několik let setrval). Po setkání s neznámým starcem na břehu moře, který prostými argumenty podkopal Justinovo přesvědčení o správnosti platonismu a obrátil jej na víru, konvertoval Justin ke křesťanství; křest přijal mezi léty 130–137). Poté se věnoval obraně a šíření křesťanské nauky mezi vzdělanými Řeky a Římany. Odešel do Říma, kde přednášel nauku, kterou považoval za pravou filosofii, a (zejména od roku 150) napsal několik filosofických spisů na obhajobu křesťanské nauky (Pospíšil 2010).

Jeho dílo se skládá z převážně apologetických spisů, ten hlavní je *Dialog s Židem Tryfónem* – vypráví o jeho životě a obrácení ke křesťanství. Apologie znamená řecky obrana, zde konkrétně obrana víry; proto se církevní Otcové zejména ve 2. století, kteří takové obrany psali, nazývají apologety. Jejich hlavním rysem je, že se snaží komunikovat s nekřesťanským světem argumenty akceptovatelnými i nekřesťany (tzn. nepřesvědčují pouze zjeveným Písmem, ale také filosofickými argumenty). Známa a zajímavá je Justinova úvaha nad logos spermatikos. Zjednodušeně ji můžeme reprodukovat následovně – již ve starých filosofických systémech (platónismus, stoa) a náboženstvích (judaismus) můžeme spatřit semínka (řec. spearmat) Božího Slova. Ježíš Kristus však představuje vtělené Slovo (*logos*), a proto má křesťanství pravdu plnou, zatímco dřívější nauky mají z pravdy jen zlomky. Tato starobylá úvaha otevírá prostor pro mezináboženský dialog. Přesto, že byl zastáncem mezináboženského a filosofického dialogu, podivným řízením osudu zemřel Justin mučednickou smrtí za vlády filosofa Marca Aurelia. Byl udán filosofem Crescentiem za hlásání křesťanské nauky, zajat a předveden před římského prefekta Junia Rustica. Z výsledku jsou zachována akta, v nichž je uvedeno Justinovo vyjádření o pokusu studovat všechny možné dostupné filosofie se závěrem, že jediné křesťanská je ta pravá. S dalšími odsouzenými byl zbičován a potom sťat (Pospíšil 2010).

Do kontextu našich úvah o vlivu teologie na transdisciplinaritu odkaz sv. Justina vstupuje poměrně rázně tím, že byl v době velkého myšlenkového kvasu zastáncem nejen myšlenkových, filosofických, ale dokonce mezináboženských, tedy z dnešního nazírání se dá usoudit mezikulturních dialogů. Dnes již snad není za své tvrzení potřeba platit nejvyšší cenu, přesto je Justinův odkaz pobídnutím k pevnému podržení si svého přesvědčení, jakémusi upevnění v to, co po staletích odkazuje další filosofický velikán existence Søren Aabye Kierkegaard – abychom se nenechali nikdy odradit od chtění být sami sebou (Kierkegaard 1996).

To je vpravdě rehabilitující, dospělé, zodpovědné pojetí našeho bytí.

Sophronius Eusebius Hieronymus – Sv. Jeroným (347–420)

„*Věda nadýmá*“. Tímto citátem (Bible: 1. Kor. 8,1.) je znám jeden z otců patristiky. Jeroným je znám především jako autor *Vulgaty*, překladu bible do mluvené latiny. *Vulgata* byla zásadní korekturou starších latinských překladů a dodnes je považován za nejvýznamnější biblický překlad. *Starý zákon* překládal Jeroným přímo z hebrejštiny. Jeroným velmi předvídavě popisuje a ustaluje postavení a náplň vědy jako specifického druhu lidského činění. Dokládá i praktický návod, prostředek, když hovoří o povinnosti pilně studovat – vše posuvné a podstatné vyžaduje disciplínu.

Aurelius Augustinus (354–430)

Byl největším z církevních Otců, jedním z prvních, kdo spojili antickou filosofii a křesťanství. Narodil se v severoafrickém Thagastu a posléze začal studovat v Kartágu. Zpočátku nevypadal, že by se měl stát jedním z duchovních otců křesťanství. Zanedbával učení, čas trávil u vína s přáteli, později se přestěhoval do Milána, kde se stal učitelem rétoriky.

Jeho obrat nastal po přečtení Pavlova listu *Římanům*, kdy si uvědomil zvrácenost svého dosavadního života. Obrací se k duchovnímu životu a posléze se nechává pokřtít. Odešel zpět do Afriky, kde nastupuje církevní dráhu jako biskup ve městě Hippo. Zde vypracoval do ucelené filosofické formy teorii o prvotním hříchu Adama a Evy, který je dědičný a lidé jsou zkaženi, protože tento hřích v sobě nosí. Jen Boží milost může některé lidi zachránit.

Ve své nejvýznamnější knize *O obci boží* se věnuje teorii dějin. Hybné síly historie jsou podle něj vůlí Boží, které bojuje se zlem. Dějiny podle Augustina začaly pádem zlých andělů, pokračovaly příchodem Krista a skončí Posledním soudem. Vítězné síly dobra pak spočinou v Božím království.

Když Augustin umíral, vtrhl do severní Afriky germánský kmen Vandalů. Antická doba tím skončila, ale křesťanství zůstalo Augustinem ovlivněno dodnes (Haškovec, Müller 2003). Apel na význam trpělivosti, jako společníka cesty k moudrosti je v režimu sociální práce s klienty jeden z nejpodstatnějších.

Miluj vědu, avšak více ctnost, připomenutí – když si lidé za života svatého Augustina stěžovali, že je zlá doba, odpovídal jim dotazem – jaká doba? Ta doba jsme my, lidé. Tak je tomu i dnes, a pokud k jednomu slovu - edukace přidáme další, neméně podstatné – ethos.

Tolle, Lege – vezmi a čti, to je výzva pro každého, kdo se rozhodl vzdělávat se, v jakémkoli věku a okolnostech. Pokud je tento apel doplněn do úrovně „*tolle, lege et quaere et invenies*“, tedy vezmi, čti, hledej a nalezneš, jedná se vpravdě o nadčasovou pobídku k rehabilitaci.

Zde lze nalézt odkazy aktuální k dnešnímu pojetí vzdělávání v dospělosti, že vědění se sice povznášející, přesto je to nejpodstatnější v uchování si vlastní sebeúcty. Omlouvat své prohřešky vůči etice, mravnostmi „dobou, tím, že se tak chovají mnozí kolem, konformitou“, není přípustné a většinou proces znovu-uchopení, rehabilitace pouze zpomaluje.

Beda Venerabilis, též Beda Ctihodný (672–735)

Tento vzdělanec, historik a benediktýnský mnich, který byl jako jediný Brit uznán svatým, je autorem přelomového historického díla *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* (*Církevní dějiny národa Anglů*), pro které byl pojmenován „Otcem anglické historie“. Je rovněž jediným uznaným učitelem církve (*doctor ecclesiae*), který se narodil na území dnešní Velké Británie. Jeho práce je velmi obsažná, rozdělená do pěti knih a postihuje církevní, ale rovněž politickou historii Anglie již od doby Cézara.

Jeho zásluhy o systematické zpracování této části anglické historie, jsou zjevně neoddiskutovatelné, zde je však uveden hlavně pro své celoživotní krédo, které je plně v pojetí spolupráce s klienty v psychosociální rehabilitaci uchopitelné: „*Bud' učit se, nebo jiné učit, nebo psát*“ (Schikora 1947, s. 368).

Rozvoj univerzitního vzdělání v Evropě ve 13. století

Zdánlivě nekontinuální překročení z antiky, starověku, scholastického pojmání do třináctého století lze snad opodstatnit určitou historickou výlučností tohoto období ve vztahu k vývoji a strukturování vzdělanosti v Evropě.

Jak již bylo zmíněno, vliv na vzdělanost je ve 13. století v přímé souvislosti se vznikem a rozvojem mnišských řádů a klášterů. Nastává nebývalý nárůst vzdělanosti, kultury, vědění, Evropa se formuje vlivem růstu významu středověkých měst, jejich ekonomického potenciálu. Z domén vzdělanosti – klášterů – se intelektuální a kulturní zázemí transformuje do měst a co je fenomén nejpodstatnější – ustanovují se zde univerzity. Na univerzitách je myšlenkově zřetelná zaujatost filosofickým odkazem Aristotelových, která určuje hlavní myšlenkový proud. Přes určitá omezení a redukce jeho díla pro některé ideové střety s augustiníánským pojetím středověké, tedy scholastické

filosofie a teologie. Tato tenze se však ve svém důsledku stává hybatelem myšlenkového rozkvětu a bohatosti pojmání světa.

Ve třináctém století to byly dva významné mnišské řády, které pod duchovním vedením svých zakladatelů a v pozdější době dalších členů řádů určovaly vývoj myšlení v Evropě. Oba tyto řády si vybraly za oblast svého působení právě městské prostředí.

Františkáni, vedeni svým zakladatelem sv. Františkem z Assisi (1181–1226), známí jako menší bratři, a dominikáni, které založil sv. Dominik Guzmán (1170–1221) a jsou známi pod pojmenováním bratři kazatelé. Hovoří se o tom, že ve své době si tyto dvě osobnosti rozdělily svět.

Oba řády vysílaly své zástupce na university, přes počáteční odpor světských mistrů sem vnášejí svou typickou řádovou spiritualitu. Vzájemné soupeření obou řádů, hledání teologicko-filosofických stanovisek a řešení podstatných otázek se zasloužilo o pozdější vznik novověké filosofie, která na scholastiku navazuje.

Hlavními centry intelektuálního dění byly ve 13. století univerzity v Paříži a Oxfordu, každá si podržela svá specifika. Snad jen pro připomenutí dvě jména dominikánských vzdělavců, kteří na univerzitě v Paříži působili – sv. Albert Veliký a jeho žák sv. Tomáš Akvinský. Z řádu menších bratří to byl sv. Bonaventura. Z hlediska katolické církve má mnoho těchto myslitelů udělen titul Učitel církve (latinsky *doctor ecclesiae*), kdy mezi podmínky přiznání tohoto titulu patří například *eminens doctrina* – znamenité učení, či *orthodoxa doctrina* – pravověrnost, ovšem ne neomylnost.

Kupříkladu sv. Albert Veliký byl a je pro svoji všestrannost nazýván *Doctor universalis*. Patří mezi učitele církve a je patronem vědců a studentů přírodních věd, sv. Tomáš Akvinský je nazýván přízviskem *Doctor angelicus* (*Andělský učitel*) a je patronem studentů a teologů. Jeden z nevýlučnějších rétorů této doby, sv. Antonín z Padovy, františkán, na jehož kázání se scházelo až třicet tisíc posluchačů, je nazýván *Doctor Evangelicus* (Čermák, Čermáková 2005, str. 115).

Tomáš Akvinský (1225–1274)

Byl nejvýznamnější středověký křesťanský myslitel – žák Alberta Velikého, pocházel ze vznešeného italského rodu a jako nejmladší syn byl určen k duchovní službě. Za jeho neoslnivým zjevem a nemluvností se skrývala inteligence a intenzivní duševní práce. Vstoupil do nového řádu dominikánů, jelikož mu byl asketický způsob života bližší než bohatství. Po cestách Evropy musel chodit pěšky a mnohdy neměl ani papír k psaní knih. (O'Donnel 2004).

K jeho nejvýznamnějším dílům patří *Suma teologie* a *Suma proti pohanům*, ve kterých byl v přímém střetu s Aristotelem. Do západního křesťanského světa se totiž přes Araby dostávaly jeho myšlenky a církev, podle které bylo možno pravdu a moudrost nalézt pouze v Písmu svatém, nahlížela na filosofii jako na pohanický vynález.

Aristotela do křesťanského systému myšlení nebylo možné vměstnat, stejně jako ho popřít. To se podařilo až Akvinskému, který tvrdil, že mezi hmotným světem rozumu a duchovním světem Boha neexistuje rozpor. Rozum a víra jsou v harmonii a filosofie je podle něj pokračováním teologie.

Akvinský chtěl nalézt soulad mezi filosofií a náboženstvím a obnovit jistotu, že svět je uspořádán logicky a rozumně. Plného uznání však dosáhl až po své smrti a jeho učení, tomismus, se dodnes přednáší na teologických školách.

Dovršil úsilí scholastiky o racionální osvojení víry prostřednictvím přijetí Aristotelovy filosofie. Filosofie zkoumající svět má sloužit víře; mezi věděním a vírou není rozpor; poznání víry se proto může rozvíjet v souvislosti s přirozeným poznáním. Podává například pět důkazů Boží existence, vycházejících z Aristotelova učení, pomocí racionálního poznání (Akvinský 1887).

V tomto kompilátu rad a ponaučení se dají nalézt mnohá současná pravidla kompetenční, náhledy ze sociální psychologie a komunikace, motivace etc.

Dokladem této úvahy může být i Akvinského tvrzení, které uvedl ve svém díle *Summa Theologica*: „*Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu*“. Nic není v rozumu, co by dříve nebylo ve smyslech. S tím to pravidlem v pozdější době pracoval na počátku osvícenství i anglický filosof, empirik John Locke (1632–1704), autor mimo jiného i v dnešní době tématem tak aktuálního díla *Dopis o toleranci*.

V konceptuálním společenském pohledu hovoříme a uvažujeme o paradoxech vzdělávání. Příkladem je definování tohoto problému Peterem Jarvisem, který hovoří o tom, že to, co se člověk dnes naučí, se brzy stává neužitečným a přesto či právě proto je potřebí se stále učit (Jarvis 2004). U Tomáše Akvinského se dá v tomto paradoxu vysledovat maxima vice versa, Akvinský, který za svůj život napsal více než dva miliony slov, měl vidění a ve srovnání s tím, co zřel, už nepovažoval za nutné napsat či studovat vůbec nic.

Dá se dokladovat, že Tomáš Akvinský uvedl novou formu disputace, disputatio de quodlibet, zcela vlnou diskusi, jejíž téma pokaždé bezprostředně určovali sami diskutující. To je principiálně jedna z hlavních nosných metod při Tematických setkáních. „*Nikdo (při*

diskusi) není soběstačný a nikdo není z, každý potřebuje druhého, dokonce i učitel potřebuje žáka – jak vždy zdůrazňoval Sokrates“ (Pieper 1997, s. 79).

Ještě jeden krátký, avšak nadčasový odkaz Akvinský zanechal ve zdánlivě krátkém sdělení „*Timeo hominem unius libri, bojím se člověka, který přečetl jednu knihu*“. Lze v tomto konstatování spatřit pobídku stálé užitečnosti, téměř nezbytné povinnosti se vzdělávat? Dá se vysoudit, že ano.

Bonaventura z Bagnoreia (1217–1274)

Vlastním jménem Jan Fidanza. Bonaventurovo jméno vzniklo tak, že když byl jako dítě těžce nemocný, přinesla jej matka k sv. Františkovi z Assisi, aby mu požehnal. Později, když se opravdu uzdravil, přivedla svého syna znovu, aby poděkovala Františkovi za uzdravení. Ten údajně zvolal nahlas: „Buona ventura“ (jaká to šťastná událost) a od té doby se chlapci jinak neřeklo. Bonaventura studoval v Paříži a vstoupil do františkánského řádu.

Jeho slova dokladují náhled a vnímání potřeby a důvodu při vzdělávání v té době z díla *Unus est magister vester, Christus*⁹:

„Domýšlivost, nesoulad myšlenek a rezignace na nalezení pravdy jsou tedy tři věci, které nám znemožňují dospět k poznání pravdy. Proto se Kristus staví proti nim a praví: *Váš učitel je jeden, Kristus*. Říká, že Kristus je učitel, abychom v našem vědění nebyli domýšliví, že je jeden, abychom byli ve smýšlení zajedno, že je váš, abychom nezoufali, protože je ochoten nám pomáhat. On nás totiž učit chce, umí a může a to tak, že pošle Ducha, o kterém říká Jan: Jakmile přijde on, Duch pravdy, uvede nás do veškeré pravdy (J 16,13)“ (Bonaventura 2003, s. 145).

Není snad daleko od pravdy tvrzení, že uvedené důvody, i.e. – domýšlivost, nesoulad myšlenek a rezignace na nalezení pravdy jsou stálým nebezpečím i dnes, v sociálně rehabilitačním, edukačním principu vzdělávání obzvlášť. Dospělí bývají často domýšliví a v nepříznivých okolnostech, zátěžových situacích, v potřebě se přemáhat se k rezignaci nezřídka uchylují. Nesoulad myšlenek, nepravda, tedy difference mezi deklarovaným a pocíťovaným nás i v poměrně běžných situacích, pokud je navíc myšlení pod vlivem a působením psychické nemoci, navyšují nejistotu a omezují běžnou kvalitu života. Často se míra konformity ve snaze uspět neúměrně navyšuje a posledku je to destrukční záležitost.

⁹ *Váš učitel je jeden, Kristus.*

Obranou je nástroj, orgán, který nás dokáže udržet v etických mezích – svědomí. Musí se však posilovat kritickým myšlením, zodpovědností, jinak jako každý orgán atrofuje.

Tomáš Kempenský (1380–1471)

Kempenský byl německý augustiniánský mnich a mystik, představitel hnutí *Devotio moderna*.

Z jeho díla se zachovala řada kázání, dopisů, životopisů a zejména jeho nejslavnější spis, *O následování Krista*, příručka pozdně středověké osobní zbožnosti, která patřila k nejčtenějším knihám vůbec.

„*Bud' vždycky trpělivý k chybám druhých, protože sám jich máš mnoho, které také potřebují shovívavost. A neumíš-li udělat sám sebe podle svého přání, jak to můžeš očekávat u druhých?*“ (Kempenský 1982, s. 33).

„*Čím více a čím lépe jsi vzdělán, tím přísněji budeš proto i jednou souzen, nebudeš-li i vědění svému přiměřeně, svatě žít.*“ (Kempenský 1982, s. 13).

Pro ustanovení se, nalezení potřeby a užitku v celoživotní potřebě se vzdělávat, posouvat v myšlení zanechal Tomáš Kempenský toto povzbuzení:

„*In omnibus requiem quaesivi, et nusquam inveni nisi in angulo cum libro*“¹⁰

Již z pouhého faktu, že kniha *De imitatione Christi* (*Následování Krista*) byla ve své době po Bibli nejčtenější knihou v Evropě, lze usoudit, že Tomáš Kempenský pro obecnou vzdělanost a s přihlédnutím na skutečnost, že číst uměli povětšinou dospělí, zaslouží být vnímán jako nepřehlédnutelný vzdělavatel, jehož teze jsou i v rámci psychosociální rehabilitace využitelné.

Dále pokračuje výčet autorů spíše filosoficky zaměřených.

Karl Theodor Jaspers (1883–1969)

Jaspers byl významný německý filosof a lékař, specializující se na psychiatrii, jeden z nejdůležitějších představitelů existencialismu. Narodil se v dolnosaském Oldenburgu. Studoval nejprve práva ve Freiburgu a v Mnichově, po třech letech přešel na medicínu, poté se věnoval psychiatrii. Promoval roku 1908 v Heidelbergu, kde strávil podstatnou část života. Roku 1901 u něj lékaři zjistili nevyléčitelné onemocnění srdce a plic, což jej

¹⁰ Všude jsem hledal klid a nikde jej nenacházel, až v koutku s knihou.

donutilo ke zdravé životosprávě a lázeňským léčením; nemoc však měla kladný vliv na jeho porozumění psychologickým problémům. (Haškovec, Müller 2003).

Karl Jaspers patří mezi nejdůležitější německé filosofy 20. století. Řadil se mezi filosofy existence, kterou odlišoval od Sartrova ateistického existencialismu, zatímco Jaspersovo pojetí bylo teistické.

Byl inspirován Platónem, Plótinem, Kantem a Nietzsche; byl jedním z prvních, kteří uvedli do širšího povědomí Søren Kierkegaarda.

V chápání psychických dějů viděl Jaspers cestu ke koncepci své psychologie světonázorů. Popisuje psychické typy, které jsou v základu světových názorů. Od roku 1932 formuluje své názory jakožto názory existencialistické. Člověk je podle něho na ideové cestě, může se stát nihilistou, skeptikem, může hledat oporu v konečném (např. autoritářství, hodnotový absolutismus) nebo v nekonečném.

Obemykající a transcendence

Žijeme a myslíme vždy v určitém horizontu. Ve všech předmětech našeho myšlení a zakoušení se vždy ohlašuje ještě něco dalšího, co je obklopuje; zaměříme-li se na toto „obklopující“ či „obemykající“ (*das Umgreifende*) jako na předmět, bude opět v horizontu dalšího obemykajícího. Posledním zakusitelným, imanentním – (něčemu příslušnému, vnitřnímu, bytostně vlastnímu) – obemykajícím je svět. I ten se však ukazuje jako něco, co nemá původ samo v sobě, odkazuje tedy ještě k dalšímu obemykajícímu; to se již vymyká přímému uchopení – je *transcendentní*. Transcendenci nelze přímo pojmenovat ani si ji představit (jinak by opět byla v horizontu dalšího obemykajícího), ukazuje se vždy zprostředkovaně, skrze *šifry*. Šiframi transcendence mohou být filosofické pojmy, umělecká díla nebo představy boha, šifrou se však může stát v zásadě vše, pokud skrze to člověk zahlédne transcendenci.

Také **já** má charakter obemykajícího, ne ve smyslu šířky, ale ve smyslu neempirického předpokladu jednotlivých věcí, které se mu jeví (Jaspers 2008).

Karel Jaspers se ve své práci *Duchovní situace doby* vyjadřuje takto: „*Vzdělání jako forma života má za svou páteř disciplínu jako umění myslet a za svůj prostor uspořádané vědění. Nazírání podob minulého, poznání jako naléhavě platný vhled, znalost věcí a zdomácnělost v jazycích jsou látkou vzdělání*“ (Jaspers 2008).

„*Nemá-li člověk vlastně žádné stáří, začíná stále znovu a je stále na konci: může dělat to i to, a jednou to, podruhé ono, všechno se pokaždé zdá být možné, nic není*

skutečné ve vlastním smyslu[...]není žádný ostych před stářím, kde se stáří samo podává, jako by bylo mladé, místo aby dělalo, co je jeho věcí a tím bylo mladším možným měřítkem v odstupu, přijímá podobu nezávazné vitality, která je mládí ještě přiměřená, stáří však odnímá důstojnost“ (Jaspers 2008, s. 59).

Tato Jaspersova teze vzhledem k věku a pozici studujícího, rehabilitovaného, velmi vybízí k úvahám, jak je možné realizovat se, důvodně a využitelně vzdělávat v určitém věku, jaká je opravdová využitelnost nabytého vzdělání. Lze uvažovat v kontextu, zda někdy nedochází až k popření, extrémní nivelizaci tak zásadní dějinné samozřejmosti, jako jsou etapy životního vývoje a jejich ustálená náplň. Není to v žádném případě upírání práva na vzdělání v každém, tedy i v dospělém věku, se zátěží, kterou přináší psychiatrické onemocnění, spíše nastolení niterné, velmi intimní otázky každého jedince o potřebě v čem a jak se vzdělávat, co je přínosem.

Max Scheler (1874–1928)

Scheler byl německý filosof, psycholog a sociolog, přímý žák Edmunda Husserla, jeden ze zakladatelů tzv. filosofické antropologie, profesor univerzity ve Frankfurtu nad Mohanem. Byl ovlivněn fenomenologií E. Husserla a filosofií W. Diltheye.

Max Scheler byl, řečeno slovy Augustinovými, člověkem *neklidného srdce* (*cors inquietus*).

Profesor Jan Patočka (1907–1977), sám vynikající filosof, rovněž žák Edmunda Husserla, fenomenolog, v předmluvě ke knize Maxe Schelera *Místo člověka v kosmu* píše v úvodu toto: „Když v červnu 1928 Maxe Schelera v největším rozmachu tvůrčí síly zcela neočekávaně zkosila smrt, měl tehdejší kulturní svět pocit, že v něm uhasla nejskvělejší tvůrčí potence filosofické současnosti“ (Patočka, In: Scheler 1968, s. 5).

Schelera zajímaly zejména vyšší city. Zdůrazňoval, že člověk jako duchovní bytost již není vázán na prostředí, je od této vazby osvobozen a otevřen světu, což souvisí s jeho vrozenou inteligencí a rovněž jednoznačnou a svobodnou schopností volby.

Velmi významné je rovněž i Schelerovo pojednání o etice. Za rozhodující pro etické jednání považoval ty hodnoty, které se člověk snaží uskutečnit v praxi a které jsou nezávislé na čase, které jsou esenciální povahy. Hodnoty tvoří autonomní oblast bytí. Rozlišoval hodnoty pozitivní a negativní, nižší a vyšší, personální (osobnostní a věcné). Hierarchii hodnot sestavil takto: nejnižší jsou hodnoty smyslového pocíťování příjemného a nepříjemného, výše jsou hodnoty vitálního

cítění, ještě výš duchovní hodnoty (např. krásna, spravedlnosti) a nejvýše jsou náboženské hodnoty (svatost). Schelerova díla tvoří důležitý vývojový stupeň mezi filosofií života a existencialismem, byl jimi ovlivněn například M. Heidegger (Patočka, In: Scheler 1968).

Práce *Místo člověka v kosmu* (Scheler 1968), z něhož je citován úvod Jana Patočky, zdůrazňuje zásadní přesah lidských možností – a lidského poslání – vůči živočišné říši. Všechny praktické schopnosti člověka, a to i geniálního vynálezce typu Edisona, nepřesahují zásadně možnosti antropoidů. Teprve tím, jak člověk vedle zachování života – nahlíží a sleduje své kosmické poslání lásky a spolutvoření, stává se plně člověkem.

Význam myšlenek Maxe Schelera, pokud se je i v každodenní životní, tedy i psychosociálně rehabilitační, terapeutické, edikační praxi budeme snažit aplikovat, je neobyčejný. Scheler výrazně rozvinul Husserlovo heslo k věcem samým a rozšířil obzor fenomenologie v několikerém ohledu:

- Obratem od pouhé introspekce a zároveň zkoumání pochodů vlastního vědomí a poznávání, k lidské zkušenosti světa v celé její šíři.
- Zájmem o výsledky empirických věd a jejich využitím v myšlení.
- Snahou myslet náročně a přitom své myšlenky vyjadřovat srozumitelně i pro široké publikum.
- Snahou zprostředkovávat, vyrovnávat mezi různými směry a postoji.
- Snahou postihnout význam lidské kultury a vzdělávání.
- Zájmem o otázky po smyslu lidského života a po poslání člověka v rámci celého Vesmíru (Scheler, 1968).

Dá se vysoudit, že tyto uvedené Schelerovy teze jsou výzvou k velmi pečlivému pátrání v rámci psychosociálně rehabilitačního, transdisciplinárního pojmání reformování člověka, hlavně pak proto, že jako jednomu z nejdůležitějších představitelů filosofické antropologie (je právem považován za spoluzakladatele *filosofie člověka, respektive filosofické antropologie* spolu s německým filosofem a sociologem Helmuthem Plessnerem). Schelerovi jeho antropologismus, jeho pohled směřující na člověka v jeho plnosti, bohatosti pomáhá nalézat jeho místo ve světě.

To je možno pojímat jako velmi hluboké vnímání bytí, sdílející mnoho společných prvků s metodikou, principy a pohledy uplatňovanými v psychosociální rehabilitaci.

Paul Johannes Tillich (1886–1965)

Tillich byl americký protestantský teolog a filosof náboženství německého původu, jeden z nejvýznamnějších evangelických theologů 20. století. Tillichovo dílo vyniká šíří zahrnutí filosofických, kulturních, sociologických a psychologických témat do svého teologického díla. Tillich v něm usiloval o to, aby použitím originálních termínů nově interpretoval křesťanskou zvěst s jejími pojmy a symboly, modernímu člověku většinou již nesrozumitelnými. Tillichovu snahu lze pojmut jako cestu k souznění mezi křesťanstvím a kulturou současným filosofickým nahlížením na bytí.

Tillichovým stěžejním odkazem z pohledu této práce je kniha *Odvaha být* (Tillich 2004), která je v podstatě učebnicí transdisciplinarity, která umožňuje zprostředkovávat prostup mezi vírou a rozumem, filosofií, teologií, existenciálním pojetím života a co je z hlediska celostního nahlížení na člověka u Tillicheho nejpodstatnější – nabízí to podstatné – nutnost nalezení odvahy k *sebepotvrzení*, *sebepřítakání* a hledání smyslu naší existence. Dá se tedy usuzovat, že Tillich nabízí téma k sebeformaci, sebeustanovení se v té nejopravdovější, bytostné, zásadní podobě.

Pierre Maria-Joseph Teilhard de Chardin (1881–1955)

De Chardin byl francouzský náboženský myslitel a vědec, geolog a paleontolog, člen Tovaryšstva Ježíšova (jezuita). Je znám především pro svůj koncept Vesmíru jako zacílené evoluce, směřující k bodu Omega, který rozmanitost světa aktivně spojuje a přitahuje. Hovoří rovněž o noosféře, která je navazujícím stupněm vývoje člověka po biosféře a propojuje lidstvo jako celek v duševním společenství – to je dosti převratný pohled a za určitých aspektů validně vnímatelný i v transcendentním pojmání člověka.

Svým přístupem stojí de Chardin mezi Kantem a Kierkegaardem – je ontolog dokonale obrácený k člověku. Hovoří-li se o Kierkegaardovi jako o autorovi kopernikánského obratu ve filosofii, pak v této cestě pokračuje i tento francouzský autor. Je potřeba říci lidem, jak mají v konkrétních situacích jednat. A to nikoli v rovině obecných frází a úvah scholastického charakteru, tak jak morální teologii – základ moderní etiky – položil v třináctém století Tomáš Akvinský, ale v rovině individuálního přístupu k jednotlivci. Každý člověk má právo po filosofii vyžadovat, aby mu sdělila, co má v daný okamžik učinit, aby to bylo správné. Cokoli jiného je jen prázdným mlácením slámy, které nikam nevede.

Chardin zde stojí jako velký sjednotitel těchto dvou přístupů – odpovídá na potřeby a otázky každého jednotlivce, nikoli však jako etik, ale jako ontolog a gnozeolog. Sám jako

antropolog cítí potřebu postavit do centra své filosofie člověka, definovat jeho sociální i osobní roli ve světě. Nikoli však z pohledu morálky, ale z hlediska syntézy celku, hledá odpovědi na otázky po smyslu bytí jednotlivce, po tom, co a jak je možné poznat a proč a zda vůbec o to je třeba usilovat.

A je to rovněž de Chardin, který přichází s pojmem posvátná hmota, jehož hymnus na ni je dodnes ukázkou sjednocení filosofie, teologie a umění jako trojjediného přístupu k opravdovému vědeckému bádání.

Pierre Teilhard de Chardin ve své knize *Úvahy o štěstí a lásce* (2005) popisuje tři různé postoje k životu a tři různé kategorie lidí, dělení různých požadavků na studium podle niterných potřeb každého člověka.

„Abychom lépe pochopili, jak se před námi rozvrhuje problém štěstí a proč nás dostává do rozpaků, musíme nejprve obhlédnout obzor, tedy rozlišit tři počáteční, určující postoje, které lidé fakticky zaujímají k životu.

Chcete-li, dejme se vést přirovnáním.

Vezměme si turisty, kteří se vydávají na obtížný vrchol, a podívejme se na jejich skupinu několik hodin po odchodu. Můžeme si představit, že v té době se výprava rozdělí na tři skupiny.

První litují, že vůbec opustili chatu. Únava a nebezpečí se jim zdají neúměrné úspěchu. Rozhodují se, že se vrátí zpět.

Druzí se nezlobí, že vyšli. Sluníčko svítí, výhled je krásný. A proč šlapat výš? Není lepší těšit se z hor tam, kde jsou, uprostřed louky nebo lesa? I rozloží se na trávu nebo pozorují okolí a čekají na hodinu svačiny.

A konečně poslední, skuteční alpinisté, neodpoutávají oči od vrcholů, kterých se zapřísáhli dosáhnout. A znovu se vydávají vpřed.

Unavenci, vychutnávači, zanícenci.

1. Nejprve unavenci (či pesimisté)

Pro tuto první kategorii lidí je existence omyl nebo nepodařenost. Dostali jsme špatné karty, a tudíž jde o to, abychom co nejšíkovněji zanechali hry. Doveden do krajnosti a systematizován ve vědeckou nauku ústí tento postoj v hinduistickou moudrost, pro niž je vesmír iluze a okov, nebo schopenhauerovský pesimismus. Ale v utlumené a obecně rozšířené podobě se týž postoj projevuje a prozrazuje ve spoustě praktických úsudků, které dobře znáte: „K čemu hledat? Proč nenechat divochy divoštství a nevědomce nevědomosti?

K čemu věda a k čemu stroje? Není lepší ležet než stát? A není lepší být mrtvý?“ To vše jako by přinejmenším nepřímě říkalo, že je lépe být méně než být více a že nejlepší by bylo nebýt vůbec.

2. Potom vychutnávači (či požitkáři)

Pro lidi tohoto druhého typu je určitě lepší být než nebýt. Ale pozor: „být“ zde dostává zvláštní smysl. Být, žít, není pro učedníky této školy konat, ale naplnit se přítomným okamžikem. Žárlivě se těšit z každé chvíle, z každé věci, a nic si nenechat vzít – a hlavně neměnit plán. V tom pro ně spočívá moudrost. Když se nasytí, převalí se na trávě, protáhnou si nohy, podívají se jinam. Vždyť sestupu tak jako tak nebudeme ušetření. Ale co se týče budoucnosti, neriskují nic – ledaže by se v přemíře rafinovanosti opájeli požitkem z rizika samotného, ať už jde o chvění z odvahy či zmrazení ze strachu.

3. A konečně zanícenci

Jsou to ti, pro něž žít znamená stoupat a objevovat. Pro lidi z této třetí skupiny je nejen lepší být než nebýt, ale nadto je vždy možné – a jediné zajímavé – být víc. V očích těchto dobyvatelů unesených dobrodružstvím je bytí nevyčerpatelné. Tyto lidi si lze dobírat, mít je za naivky, anebo nám mohou být protivní. Ale to oni nás utvořili a z nich se chystá vzejít Země zítřka.

Pesimismus a návrat k minulosti; požitek z přítomné chvíle; rozlet do budoucnosti. Podle mne jsou to tři základní postoje k životu. Jejich nevyhnutelným vyústěním jsou tři základní postoje k životu“ (Chardin 2005, s. 8–10).

Není zřejmě radno přehlížet, nevnímat toto Chardinovo dělení, pokud jsme pověřeni v průběhu procesu psychosociální rehabilitace zodpovědností podílet se na psychickém obohacování dospělých, přesto, že část jejich životů ovlivňuje psychická nemoc, cílenými, potřebnými odbornými znalostmi a vědomostmi. Neboť se dá předpokládat, že každý z nás k některému základnímu postoji k životu, tedy i k určitému vnímání hodnot, podstatného v bytí inklinuje. Tři typy lidí, jež v sobě v zárodku neseme každý a na něž se odjakživa dělí lidé kolem nás.

Podstatnost etiky

V oblasti etiky (řeckého *ethos* – mrav, zvyk), která je považována za disciplínu praktické filosofie, je několik osobností a jejich základních děl, na které však v této práci není dostatek místa. Etika je především zodpovědnost vůči sobě, vůči okolí, všem ostatním, dokonce se dá říci, že vůči všemu živému, přírodě a na jejím přijetí, rozšíření,

akceptaci se dá budovat mnoho prospěšného. Podle mínění Epikura ve Zlomcích ethických lze konstatovat: *“Dobro činiti je nejenom krásnější, ale i slastnější než dobro zakoušeti”* (Diogenes Laertios 1952, s. 84)

Proto jen připomenutí Aristotelovy *Etiky Nikomachovy*. Aristotelova práce, jeho vymezení etiky jako praktické filosofie a pokládání teorie za vrchol praxe, učení o středu, varování před extrémů je dodnes základem lidské morálky, jeho víra ve svobodu člověka a ve výchovu je odkazem maximálním i v rozsahu, kterým disponuje psychosociální rehabilitační dění (Aristoteles 2013) Tuto práci rozpracoval ve svém Komentáři k Etice Nikomachově Tomáš Akvinský.

Tomáše Akvinského *Summa Theologiae*, ve které popsal čtyři základní ctnosti: rozumnost, spravedlnost, statečnost a uměřenost – sófrosyné, řecky *σωφροσύνη*, jedna z vůbec nejdůležitějších lidských ctností (Akvinský 2008).

Dílo **Immanuela Kanta**, který tvrdí, že nepoznáváme věci „o sobě“, ale věci, jaké se nám jeví. Naše dobrá vůle – to může být jediné správné východisko dobrého jednání. V *Kritice praktického rozumu* (1788) představil svůj kategorický imperativ – jednejte tak, aby maxima vaší vůle mohla vždy být současně uplatněna jako princip vytvářející univerzální zákon – i.e. etiku. Žádný jiný člověk nemá být pro nás prostředek našeho prospěchu – lidskost je cílem. Kantova etika považuje morálku za *apriorní* – platí bez ohledu na důsledky (Kant 1999).

Søren Kierkegaard, který považuje za stěžejní vztah člověka s Bohem. Bůh dal člověku svobodnou vůli a s tou je svázaná zodpovědnost. Lidská existence je něčím zcela jedinečným, nezáleží jen na výsledku naší volby, ale na její upřímnosti. Hřích, provinění nespočívá v člověkem nepochopení dobra, nýbrž v tom, že dobro poznat nechce, že je dokonce odmítá (Kierkegaard 1996).

Martin Heidegger, který mluví o vrženosti do světa a o maskách, které si oblékáme. Cesta k převzetí zodpovědnosti vede skrze uvědomění si omezenosti své existence – smrti (Heidegger 2004).

Jean-Paul Sartre, který tvrdí, že jsme odsouzeni ke svobodě (Sartre 2006).

Pro účely této práce je zde předložena část myšlenkových shrnutí, úvah na etiku pragmatictější, etiku tvůrčí práce, jak jí nahlížela Albína Dratvová.

Albína Dratvová (1892–1969)

V oblasti závažnosti etiky existuje trochu neprávem a léta opomíjená práce Albíny Dratvové *Etika tvůrčí práce* vydaná v roce 1941.

Slova autorky z úvodu: „Tato knížka má účelem upozornit na etické hodnoty práce i cestu, jíž jedinec, vyspívající z dítěte v dospělého člověka, může dospět k etickému chápání práce vlastní i té práce, kterou koná ve společnosti i pro společnost. Théma „Etika tvůrčí práce“ není dosud zpracováno, ač je krajně časové. Zdá se, že jeho význam tuší dnes jen někteří významní duchové, oddaní práci. Za čas bude však práce hodnocena především po stránce mravní“ (Dratvová, 1941).

Dratvová ve své práci uvažuje takto:

„Práci přeměňujeme daný stav ve stav jiný podle určitého plánu. Přejeme si, aby pohnutky díla i jeho důsledky byly etické. Každé dílo má mít ethos, má vésti k určitým etickým důsledkům pro jednání, nemá jen rozbírat a popisovat jednání. Jen ethos dodává dílu nadčasové hodnoty.

A přece mnoho lidí, kteří jsou svým založením vedeni k tomu, aby pracovali, aspoň v určitých fázích svého počínání, bez tohoto zřetele. Nazývám je v této epoše lidmi *mimo dobro a zlo*.

Z nich jsou zajímaví tito:

- Děti neklidu. Jsou optimisty, neboť snadno se vžívají do zcela změněných situací. Jsou až nebezpečně lehkomyšní při přeměně názorů. Toto jejich ne dost pevné myšlení je příznakem jejich nedostatečné etičnosti.
- Dříči. Z dříčů jsou protivní, nekonečně zdoluhaví lidé, kteří pohrdají těmi, kdož vedle práce znají ještě ostatní světské zájmy, myslí si, že jsou nenahraditelní. Jako děti neklidu nejsou eticky cenní, spíše přítěží, než podporou společnosti.
- Věční ucedníci. Mohli byste říci, že tito lidé užívají svých schopností k dobrému a tedy že jejich činnost je etická, a přesto s tím nelze souhlasit. Neboť etika práce vyžaduje nejen pasivně přijímat a zdokonalovat, nýbrž použít této práce ke zlepšení stavu okolí. Francis Bacon je přirovnává k mravencům, kteří jen sbírají materiál, ale nic z něho nestaví.
- Geniové. Je zapotřebí uvážít, jak je tomu s etikou práce u geniů. Jejich naprostá odevzdanost práci, jejich trpělivost, ba pokora před lidským malým poznáním, jejich asketické sklony, vyjadřování a jejich obětavost ve službách lidstvu je typicky etická“ (Dratvová, 1941).

Přes určitou tvrdost, subjektivitu v dělení, kategorizaci lidí má pro nás dodnes Dratvová pobídnutí, že při každodenní práci, zejména v těch oblastech, kde je aktuálně třeba pomoci, je nezbytné mít na zřeteli jedinečnost, unikátnost každého dospělého člověka, se kterým je nám dáno spolupracovat na revitalizačním procesu.

5 PROSTUPNOST S PSYCHOLOGIÍ

Pokud vezmeme v úvahu, že cesta k dospělosti, v případě života s duševní nemocí co nejzdařilejšího a hodnotného kvalitativně dosažitelné úrovně bytí, je vždy určitým způsobem etapizována, ať již koncept, který tento životní cyklus opisuje a specifikuje je připodobněn členění a průběhu dne, či roku, průměrům toho, co v přírodě v danou dobu převládá (což je pro naše vnímání, představu zřejmě nejbližší – viz opisy jednotlivých cyklů a dnů jako například jaro života, v rozpuku života, podzim života, na sklonku dne atd.), je prolínání psychosociální rehabilitace a některých psychologických náhledů, škol, metod více než zřejmé.

Pokud se psychologie zabývá rovněž úzdravou duše, psyché dospělého člověka a andragogika dospělého jedince mimo jiné animuje, tedy oduševňuje, je možno v některých případech důvodně předpokládat souběh, synergické působení jednak psychosociálně rehabilitačního, psychoterapeutického a rovněž psychologického působení. Následující čtyři psychologické koncepty, pohledy na dospělého člověka a jeho potřeby, cesty k řešení různých životních situací, mnohdy velmi zátěžových to mohou dokladovat. Tato propojení, provázanost a možnost vzájemného se doplňování těchto přístupů a náhledů je velmi zřetelně možno vysledovat při integračním a konsolidačním procesu člověka.

Erik Homburger Erikson (1902–1982)

Erikson kolem roku 1950 navrhl svou strukturu vývoje osobnosti epigenetického stadiálního (hierarchického) pojetí psychosociálního vývoje člověka a rozdělil ji do osmi vývojových stádií. Každé stádium pak definoval jako konflikt, nutnou krizi, ovšem v pojetí bipolárním, tedy – ohrožení i šance na růst, posun. Tento posun přináší našemu EGU novou potenci, Eriksonem nazývanou ctnost (virtue). Stádia definoval Erikson takto (Drapela 1997):

1. Důvěra proti základní nedůvěře (kojenec, bezpečí – ctností je naděje)

2. Autonomie proti zahanbení a pochybnosti (chůze a mluvení – ctností je vůle)
3. Iniciativa proti vině (plány a experimenty – ctností je účelnost)
4. Snaživost proti méněcennosti (od hry k produktivní činnosti – ctností je kompetence)
5. Identita proti zmatení rolí (sebepojetí, identita EGA – ctností je věrnost životní filosofii)
6. Intimita proti izolaci (spojení s intimitou druhého – ctností je láska)
7. Generativita proti stagnaci (zapojení se do společnosti – ctností je pečování)
8. Integrita proti zoufalství (ohlédnutí se, hodnocení – ctností je moudrost)

Z uvedeného nástinu, který je obdobně uveden rovněž v knize *Přehled teorií osobnosti* V. Drapely (Drapela 1997, s. 69–70) je zřejmé, humanizace, animace je „práce“ na celý život, nic z povinností nelze obejít.

Dá se konstatovat, že z uvedeného Eriksonova stadiálního vrstvení životní cesty člověka je mimo prvních čtyřech všechna zbývajících možno zahrnout do psychosociálně rehabilitačního pojmání vzdělávání, výuky a formace dospělého člověka s psychiatrickou diagnózou. To je fids velmi závažný a staví opět psychosociální rehabilitaci do role disciplíny, která je povinna být technikou, metodou transdisciplinární, aby pokryla tu přebohatou poptávku na tržnici života. Pokud se nepodaří *stádium* a s ním spojený *konflikt* překonat, vyřešit, pokud povinnosti postoupit dále uhýbáme – nastává stagnace, v případě psychického oslabení i degradaci ve vývoji a jediná možnost je dodatečně vyvinout úsilí k nápravě.

Kazuistický příběh

Klient na prahu čtyřiceti let, pravidelně docházející několik let také na společnou aktivitu Tematických setkání, svobodný, s velmi pracovitou, snaživou, úspěšnou osobní historií se při společném uvažování zřetelně pozastavil nad jedním ze životních stádií, které právě prožíval a po chvíli koncentrovaného zamyšlení se odhodlal k dotazu, co se stane, když toto údobí nezvládne, nepostoupí do dalšího. Rozvinula se velmi intimní diskuse, do které se zapojili i ostatní klienti a výsledkem byly velmi osobní rad, na základě vlastního prožitého. Dá se dovodit, že toto zlomové dopátrání se vlastních potřeb za pomoci ostatních mělo zřetelný výsledek a tato pobídka se stala původcem osobních změn.

Dnes je již opět v zaměstnání, je jedním z těch klientů, kteří se do Camina vrací již jako hosté, mnohdy a dle vlastního výběru využívají nabídky společného dění, u něj je to obzvlášť účast na několikadenních pobytech. Dovětek – společné pobývání si klienti hradí sami, což jednoznačně upevňuje jejich pocit sebehodnoty.

Ke stádiu osmému, poslednímu je možná i představa, kterou často nabízí Viktor Emil Frankl ve svých pracích, tedy o nahlížení na prožité jako na fotografický či filmový pás, na kterém je vše zachyceno, nic není vynecháno a beze smyslu a je na nás, jak po „vyvolání“ tento materiál vyhodnotíme.

Viktor E. Frankl (1905–1997)

Viktor E. Frankl se narodil ve Vídni. Vystudoval medicínu, po válce získal doktorát z psychologie. Dva a půl roku prožil v několika koncentračních táborech (v Terezíně, Osvětimi a Dachau, kde sdílel se svými spoluvězni hraniční situace lidského bytí, což dodalo zvláštní váhu jeho úvahám), v nichž ztratil oba rodiče, sourozence a ženu. Tento zážitek se stal východiskem pro jeho terapeutickou školu. Po válce vedl neurologické oddělení Vídeňské polikliniky, od padesátých let se věnoval přednáškové činnosti o jím vytvořeném psychoterapeutickém směru – logoterapii. Přednášel i v České republice, v Praze a Brně a jeho práce a práce Franklových žáků u nás překládají docent Karel Balcar, profesor Vladimír Smékal a některé tituly rovněž docent Vladimír Jochmann – *Lékařská péče o duši* (Frankl 2006b) a *Vůle ke smyslu* (Frankl 2006c).

Logoterapie (logos – smysl) se soustřeďuje na smysl lidské existence a na hledání tohoto smyslu. Nalezení smyslu života je prvořadou motivační silou člověka (každý člověk usiluje o smysluplnou existenci). Frankl mluví o vůli ke smyslu v protikladu k principu slasti (vůli ke slasti – S. Freud) a k vůli po moci (A. Adler). Přesto, že si Viktor Frankl celoživotně Sigmunda Freuda podle vlastních slov velice vážil, nesouhlasil rozhodně s úvahou, kterou Freud rozpracovával, tedy, že jakmile se člověk začne zabývat smyslem života, znamená to, že je nemocen.

Počátky logoterapie existenciální analýzy se datují do dvacátých, třicátých let minulého století. V názvu logoterapie se odráží náplň jednoho z významů slova logos, λόγος, filosofického a teologického pojmu původem z řečtiny, znamenající *slovo, řeč, rozum*, ale zejména *smysl*.

Poprvé Frankl hovořil o logoterapii již v roce 1926 na přednášce Akademického spolku lékařské psychiatrie ve Vídni (členem poradního sboru spolku byl i Sigmund Freud).

Občas se také pro logoterapii užívá pojmenování „výšinná psychoterapie, či terapie výšin“ v kontrastu s hlubinnou terapií psychoanalytickou a k vůli po moci (A. Adler). Logoterapii charakterizuje Frankl jako metodu nikoli retrospektivní a introspektivní, ale jako metodu otevřenou do budoucna, k tomu, co má pacient splnit (není důležité to, co očekává od života, ale to, co život očekává od něho). Tento postup Frankl chápe jako vykročení od sebestřednosti člověka do světa, kde lze smysl života nalézt spíše než ve zkoumání vlastní psýché. Člověk je zaměřován ke smyslu svého života a konfrontován s ním; smysl svého života nevynalézá, ale odhaluje (přesto Frankl kritizuje determinismus a zdůrazňuje lidskou schopnost sebeurčení). Smysl života neexistuje v abstraktní formě, mění se od člověka k člověku, ze dne na den. Podle logoterapie jej lze dosáhnout třemi způsoby: prováděním nějakého činu, zakoušením nějaké hodnoty (přírody, kultury, lásky), utrpením. Smysl utrpení, který přesahuje intelektuální schopnosti člověka, ten zde Frankl nazývá suprasmyslem (Balcar 2007-2010).

Podstatu lidské existence vidí logoterapie v jednoznačné, určené a nedělitelné odpovědnosti, svobodě v rozhodování každého jedince, každého člověka za vlastní život. Je-li vůle člověka ke smyslu zmařena, může být kompenzována vůlí k moci, k penězům nebo k libosti. Jindy vzniká existenční frustrace, která může vyústit v noogenní neurózu. Noogenní neurózy mají původ v *noos* (mysl, duch), nikoli v psýché jako ostatní (psychogenní) neurózy. Noogenní neurózy pramení v konfliktech mezi jednotlivými hodnotami, v morálních konfliktech (duchovních problémech). Člověk k životu potřebuje noodynamiku - napětí mezi smyslem jeho života a jeho úsilím o toto naplnění. Frankl hovořil o tom, že gotické klenby sakrálních staveb jsou pod neustálým tlakem, zátěží a proto si tak dlouho uchovávají svou pevnost. Tedy je zde rozpor po v dnešní době tak žádaném stavu jakési duševní *homeostázy*.

Nevidí-li člověk smysl, pro který stojí za to žít, je naplněn existenčním vakuem, hovoří se zde o kolektivní neuróze jako o nemoci dvacátého století, která se projevuje především stavem nudy.

Logoterapie užívá jako jednu z metod techniku *paradoxní intence*. Vychází z teorie hyperreflexe (přehnaná pozornost, např. strach navodí to, čeho se obáváme) a hyperintence (přehnané usilování, znemožňuje to, co si přejeme). Paradoxní intence záleží ve zvratu pacientova postoje, v nahrazení jeho strachu paradoxním přáním; např. student před závažnou zkouškou je vyzván, aby si alespoň na chvíli přál to, čeho se nejvíce bojí, v dospělém věku z mnoha důvodů (osobních, pracovních, diagnostických) neúspěchu při

zkoušce, při studiu – což je zřetelně přesah do psychosociálně rehabilitačních procesů (Balcar 2007-2010).

Významnou úlohu při vytváření paradoxních intencí hraje schopnost kritického pohledu na sebe sama, smyslu pro humor. Logoterapie patří mezi tzv. humanistické psychoterapie, zároveň vychází z existencialismu. Hlavní nosnou tezí, ideou logoterapie je tedy zdá se Franklovo uchopení a rozpracovávání náhledu Friedricha Nietzscheho, který se dá vyjádřit větou: kdo má proč žít, unese téměř každé jak. Přesněji, jak uvádí F. Nietzsche ve svých *Průpovědích a šípech*: „Má-li kdo své proč? života, shodne se téměř s každým jak?“ (Nietzsche 2009, s. 10).

Smysl v životě může člověk podle Frankla najít (Balcar 2007-2010).

- ve vykonání činu (myšleno hlavně v sebezpřesahujícím činu; v takovém, jež je konán s ohledem na ostatní)
- prožitím hodnoty (opravdový zážitek, který člověka obohacuje či povznáší), tou nejhodnotnější je láska, avšak může to být rovněž výtěžek ze společného přemýšlení, obohacení se novou vědomostí, znalostí a jejím využitím ve prospěch svůj i svého okolí
- v utrpení (promění-li ho člověk ve své morální vítězství změnou svého postoje a uchováním si práva na osobní, svobodné rozhodnutí i v nejtěžších okolnostech).

Základní myšlenkou logoterapie tedy je, že pokud není touha po smyslu naplněna, vede to od frustrace až k existenciálnímu vakuu. Člověk začíná pochybovat o smyslu své existence, o smyslu života vůbec. Tomuto fenoménu je blízká tzv. nedělní neuróza – během volna zasahuje pocit existenciální prázdnoty plnou silou, není schopen být tlumen pouhou rutinní prací v zaměstnání, nebo zaměstnáním, které vykonáváme pouze pro uspokojení nutných životních potřeb. Zde se opět nabízí prostor pro andragogickou saturaci smyslu života, pokud to okolnosti dovolí, je zcela namístě uvažovat o odstranění případné nudy, kterou Frankl pojmenovával smrtelnou nemocí, či jiných stavů nenaplnění studiem toho, co přinese danému člověku pocit uspokojení, naplnění, tedy – smyslu bytí. Základní téma, které v logoterapii variuje, je vyjádřeno v předmluvě z roku 1972 ke své knize *Vůle ke smyslu*, kde Viktor Emanuel Frankl píše: „Člověk je bytost hledající smysl, logos, a poskytnout člověku pomoc v jeho hledání smyslu je jeden z úkolů psychoterapie – je to právě úkol logoterapie“ (Frankl 2006c, str. 5). Pokud se podaří poodstoupit a v tomto

apelu, v této tezi spatřit rovněž úkol psychosociální rehabilitace, lze usoudit, že propojení sociální práce s logoterapií se na poměrně velkém prostoru překrývá.

Nakonec je ještě zapotřebí zmínit jednu techniku, která v mnoha případech může korespondovat s psychosociálně rehabilitačními náhledy a potřebami – postojovou změnu, která mobilizuje vzdornou moc ducha zaujetím aktivního postoje. Napomáhá k přestavbě pasivních postojů na pozitivní postoj vyznačující se přijetím i nepříznivých skutečností. Při nezdravém postoji se člověk vidí jako oběť okolností. „Já bych rád, ale když...” „já za to nemůžu”, „já to nechci, je to nespravedlivé”, „proč zrovna já?” a zaujme pasivní postoj – „s tím se nedá nic dělat”. To je situace v psychosociální práci zcela standardní, při úvaze, jak vrstevnaté, rozdílné je složení klientů v portfoliu sociální služby, kolik životních prožitků, zkušeností a náhledů – postojů se ve službě, činnostech koncentrovat. Provázející, facilitátor, vyučující, poradce, terapeut v rozhovoru dává pozor na zachycení nezdravých postojů (odmítání, pasivita). Tam, kde se tento postoj jeví jako klíčový pro potíže, se k těmto pasážím vrátí a pomáhá vytvořit si od tohoto postoje odstup. Jakoby se na něj podívat zvnějšku. Děje se tak buď racionální argumentací, autoritativnějším ujištěním (na základě vzdělání a zkušeností) či tzv. „sokratovským dialogem”. Ten, kdo provází, se snaží dovést člověka v problémech k „naivním dotazováním” a až přehnaným zdůrazňováním jeho negativních výroků k zaujetí nového postoje. Přijímá i nesprávná tvrzení, ale vede k uvědomění, že je člověk za své postoje a počínání odpovědný. Přijetí odpovědnosti provází tzv. koperníkův obrat. Člověk přistoupí na to, že není ten, kdo vznáší na život nároky, ale že je tím, komu život klade otázky a výzvy.

Celkově tedy musí být obecně naplňovány potřeby, ke kterým profesor Palouš vybízí ve své práci *Homo educandus: filosofické základy teorie výchovy*:

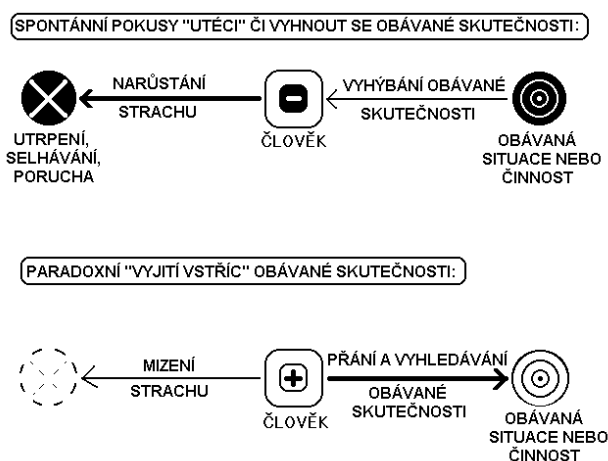
„Dialog neboli rozhovor není dán pouhou přítomností rozprávějících účastníků. Co vlastně takový dialog vyžaduje? Společné pobývání je nepochybně vcelku velmi působivé, i když se nemluví. Řeč je ovšem důležitým komunikačním nástrojem – vychovatel/učitel mluví, adresáti naslouchají a odpovídají. Každá řeč, je-li skutečně nástrojem dialogického vztahu, je fundována zjevitelným smyslem – logem. Aby při komunikaci šlo o dia-log, k tomu je zapotřebí přítomnosti logu, který, díky tomu, že se mu účastníci podrobují, proniká DIA – skrze, do společenství. LOGOS je prostředí, v němž se odehrává vědomá komunikace. Ti, kteří hledají ve vzájemné řeči smysl, dialogizují“ (Palouš, Svobodová 2011, s. 89).

Franklova práce a metodika se dá pojímat jako psychosociální rehabilitace hraniční situace, rovněž i proto, že logoterapie a existenciální analýza jsou primárně určeny dospělým lidem.

Tato tendence transdisciplinarit je zřetelná i u Alfrieda Längleho.

Alfried Längle (* 1951)

V letech 1976 až 1983 absolvoval Alfried Längle výcvik u Viktora E. Frankla. V roce 1983 spoluzakládá výcvikové skupiny v logoterapii a existenciální analýze. V roce 1991 končí jeho velmi těsná spolupráce s Franklem, a to na základě Länglova rozpracování logoterapie – příklon k existenciální analýze jako samostatně fungující terapii, které Viktor Frankl považoval za odklon od logoterapie a neschválil tento přístup. A. Längle rozpracoval metodu **PEA** (osobní existenciální analýzu), jako svůj terapeutický přístup.

Obrázek č. 3 Dynamika obav z očekávané skutečnosti (Längle 2010).

Na předchozích schématech poměrně zřetelně vyvstává zásadní téma, v dospělém věku se mnohdy stupňuje, aktivizuje a maximalizuje snaha a potřeba uspět v životě, bez ohledu na hodnotu situace, která mnohdy vlivem hyperintence může očekávaný výsledek zvrátit v neprospěch usilujícího člověka. Na prvním schématu je vidět, že pokud obecně podlehneme obavám z nepříjemné, zátěžové situace, selhání je téměř jisté.

Naopak paradoxní vyjití vstříc zátěžové situaci, odlehčení, vědomí si vlastní hodnoty, znalostí a zkušeností je schůdnou, pracnou, avšak zodpovědnou a reálnou cestou, psychosociálně rehabilitačním instrumentem k dosažení cíle a následného uspokojení.

Dovětkem jen úvaha, že chvíle šťastného pocitu, spokojenosti může být pouze vydobyta usilovností, pokud však nepřeroste v již zmíněnou přesnaživost.

Rovněž je užitečné vnímat Längleho příměr ke světu kolem nás, jako k „nepřeberné tržnici života“, kde každý má možnost si vybrat právě to, co je pro něj potřebné, užitečné, potěšitelné. Tak je možno pojímat i transdisciplinární přístup p psychosociální rehabilitaci.

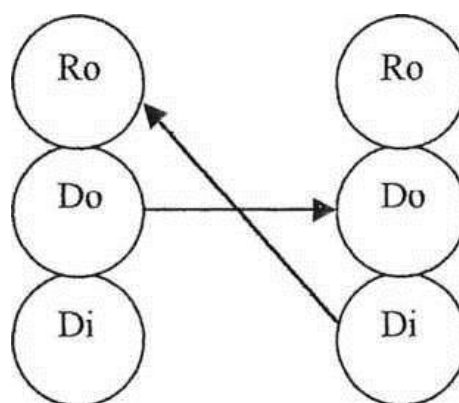
Eric Lennard Bernstein (Eric Berne) (1910–1970)

Erne byl americký lékař a psychiatr. V šedesátých letech 20. století vytvořil Transakční analýzu (TA) na základě Freudova psychodynamického přístupu, poznatků Erika Eriksona a humanistické psychologie Carla Rogerse, původně jako techniku skupinové psychoterapie. Na rozdíl od psychoanalýzy, kterou měl původně praktikovat, se však zabýval především interakcí mezi lidmi a tím, jak pomoci jejich pozitivnímu růstu. K vytvoření TA Berneho dovedl neutěšený stav tehdejší psychologie, jež nedokázala poskytnout potřebnou šíři péče a která se svou těžko pochopitelnou terminologií vzdálila od užití v každodenním životě. Výsledky své práce Berne sepsal v popularizačních knihách *Jak si lidé hrají* (1964) a *Co řeknete, až pozdravíte* (2013). V pozdějších letech Berneho práci zpopularizoval a navázal na ni jeho dlouholetý přítel Thomas A. Harris (1910–1995) knihou *Já jsem OK, ty jsi OK*.

Transakční analýza je komplexní psychologickou teorií. Vyznačuje se vlastní, originální terminologií, která by měla být všem dobře pochopitelná a nezaměnitelná a propracovanou teorií osobnosti a životního scénáře, ze kterých se rozvíjí rozlišení tří základních komunikačních a osobnostních rovin – ego-stavů: *Rodič*, *Dospělý* a *Dítě*, které patří mezi základní pojmy transakční analýzy. Jsou inspirovány Freudovým pojetím osobnosti a dále dělí ego složku osobnosti. Utvářejí se v raných fázích života jedince a ovlivňují celý jeho zbytek. V každém jedinci jsou tyto tři typy v nějakém poměru zkombinovány a záleží na tom, který převládá. Transakční analýza se zabývá rozbořením komunikace (transakcemi) mezi jednotlivými osobami a vnitřní dynamikou intelektuální a emocionální složky osobnosti, nacházejících se v jednom z výše uvedených ego-stavů.

Cílem transakční analýzy je zdravý pozitivní rozvoj osobnosti. V řeči TA by měl mít člověk emancipovaného Dospělého a Dítě schopné přirozených projevů, beze strachu z Rodičovského trestu. Mělo by zde převažovat „já jsem OK, ty jsi OK“ postoj. Vypělá osobnost by dále měla být schopna vyjadřovat srozumitelně vlastní pocity. (Berne 2011).

Za transakci, Berne považuje základní prvek komunikace. Jde o podnět a následnou reakci na něj druhou osobou. Tato reakce se opět stává podnětem pro psychosociální rehabilitaci. Komunikace může probíhat několika způsoby, viz následující schéma:

Obrázek č. 4 Transakční analýza (Berne 2011, s. 37)

Rodič-Rodič: v tomto případě se jedná o klasické mentorování a vyměňování názorů a hodnot. Může nadále pokračovat i bez vnímání podnětů z okolní reality.

Rodič-Dítě: je běžnou transakcí v rodině či v nemocnici. Zde lékař (Rodič) mluví s pacientem (Dítě) z pozice pečující a starostlivé osoby.

Psychosociálně pojato, to nejfunkčnější předávání transakcí:

Dospělý vyučující versus Dospělý studující:

V tomto případě se zde jedná o věcnou a bezproblémovou výměnu informací, jejich vyhodnocování, řešení problémů. Způsobem, jak udržet vlastní komunikaci v Dospělém ego-stavu, je být citlivý na reakce vlastního Dítěte a Rodiče. Můžeme například na chvíli pozdržet vlastní reakce a ptát se, kdo reaguje? Je to Dospělý? Dále je užitečné utříbit si vlastní hodnoty a životní filosofii.

Dítě-Dítě: zde se jedná o vzájemné sdílení a sdělování emocí.

Křížové transakce. Jedná se o komunikaci, kdy je oslovena jedna *rovina* a odpověď přijde z druhé. To se může stát tehdy, když otázka směřuje například od Dospělého k Dospělému, tzn. je informačního, věcného charakteru a druhý na ni reaguje citově, afektovaně, reaguje jako Dítě.

Například: Přednášející k dospělým posluchačům hovoří a věty začínají stylem: „Kdyby jste se alespoň dokázali naučit se, pochopit, zapamatovat“ „Já nemohu za vás pořád myslet a vše donekonečna vysvětlovat a zajišťovat vám všechno...mohli byste se už aspoň naučit starat se o své věci.“ Výsledkem křížové transakce bývá ukončení hovoru, nebo naopak nepřiměřeně silná reakce.

TA – transakční analýza jako nástroj k definování vztahu k sobě a okolí, tedy i při vzdělávání je instrumentálně dovednou a potřebnou cestou k opravdové, tedy sociální,

postojové, stadiální dospělosti – což je velmi široké téma, zde se zřetelně objevuje přístupná oblast mezi psychologii a psychosociální rehabilitací a je tak možno užitečně uvažovat při formaci dospělého člověka v pojetí transdisciplinárního přístupu

6 NEZBYTNOST NASYCENÍ KULTUROU

Odkazy v literatuře

Z celé nedohlédnutelné hloubky autorů jsou zde uvedeni dva zástupci, důvodem je zřetelná transdisciplinarita jejich tvorby, obrovská šíře zpracovávaných faktů, znalostí, jednotlivostí z mnoha oblastí lidského vědění, která je s nadhledem a citlivostí propojována v nový, oslovující a posouvající celek. Mnohé jejich práce slouží nejen k okamžitému poučení, ale mají v sobě rovněž pobídku naznačené problémy samostatně a ze svého pohledu dopracovávat, doznat se k vlastním závěrům, vidění a pojetí světa. To je, dá se usoudit, psychosociálně rehabilitační doména.

Slova, termíny mohou umožnit zrod, vyjádření vlastní myšlenky, snahu uchopit ji a tak myšlenku vyčerpat. K tomu, co je důležité, však patří i pracnost v navrácení, znovu naplnění původního obsahu ve slovech, jen tak se slova stanou opravdu podstatou věcí a umožní co nehlubší do-porozumění. Je možné dokladovat a potvrzují to mnozí, kdo Camino navštíví, zřetelný nárůst kultivace v řeči, v zájmu o umělecké dění, literaturu a výtvarné umění především.

Doba nabídla i technické možnosti sociálních sítí, velmi zdařile se tento prostor daří využívat k vzájemnému sdělování aktuálních, většinou potěšujících, inspirativních a povzbudivých informací z oblasti kultury, tvorby.

Kazuistika sdružená, vztažená k oblasti umění, literatury.

Tři klientky, každá jiného věku, vzdělání, psychické zátěže a přestomají jedno společné. Našly, obnovily, upevnilly pomocí prostupu do světa umění písemného i obrazového své životní hledání a nalezení smyslu bytí. Uznaly za potřebné ponořit se do slov a našly, každá po svém způsob, jak objevit krásu obrazů, eidól, které napomáhají i tvoření vlastních myšlenek, fantazie, imaginace. Dnes dvě z nich zajišťují pro psychosociální rehabilitaci téměř veškerou profesionální obrazovou propagaci pro Dny duševního zdraví, pro pravidelné programy, pořádají výstavy.

Třetí klientka propojila literární a obrazové projekce do svých vlastních, velmi originálních kreslených, komentovaných seriálů.

V biblioterapeutických sezeních se dá rovněž konkrétně vysledovat, jak někteří klienti otevíráním základních témat, obsažených v knize, kvitují fakt, že mohou o jejich obsahu otevřeně hovořit a to, co si ze subjektivního přesvědčení zapovídali „na veřejnosti“ vyslovovat, zde zřetelně pojednou vnímají jako důležitá témata, která se vlastně dotýkají, aktualizovaným, živým porovnáním, téměř každého z účastníků. Tento moment pozitivním způsobem napomáhá k rozvoji vzájemné tolerance a skupinové koheze.

Jorge Luis Borges (1899–1986)

Borges byl argentinský spisovatel, narodil se v Argentině, ale jeho rodiče se již roku 1914 přestěhovali do Evropy, kde pak žili v Ženevě, v Itálii a ve Španělsku.

Roku 1921 se vrátil do Argentiny, kde začal psát pro několik literárních a filosofických časopisů. Od roku 1938 se u něj projeví první příznaky slepoty a roku 1955 oslepl zcela. V témže roce 1955 se stal ředitelem Národní knihovny v Buenos Aires a profesorem literatury na universitě v Buenos Aires.

V díle tohoto autora se výrazně směřují jihoamerické a evropské vlivy. Jeho vyprávění je velmi silně spojeno s esejistickými postupy, zabývá se problematikou jazyka, času, fikce, imaginací a fantazií etc. Díky tomu ho nejvíce proslavila jeho povídková tvorba.

Povídka *Kniha z písku*, která vyšla v roce 1975, je pro nepřehlédnutelný psychoterapeutický apel uvedená v plném znění v příloze. Zabývá se totiž jednou ze základních problematik ustanovením osobnosti v dospělém věku – potřebou uměřenosti, sofrosyné, této antické základní cnosti, virtue, a výběru toho, co v určitém věku je vhodné či nutné studovat, je to výstraha před přesycováním se či dokonce vznikem určitého abúzu na shromažďování informací, bez toho, aby přinášely uspokojení a užitek. Což je základní krédo, zacílení psychosociálně revitalizačního, kurativního přístupu ke vzdělání, učení, studiu a přijímání in-formací – udržet vše v odkazu Sokratově, že poznání je neskonale cennější než všechny počitky světa.

Jméno Jorge Luis Borges se rovněž objevuje u významného francouzského strukturalisty Michela Foucaulta, představitele postmoderní filosofie. Foucault již v předmluvě své knihy *Slova a věci* uvádí část Borgesovy povídky, která podle jeho slov:

„Původ této knihy leží v jednom Borgesově textu. Ve smíchu, který četba tohoto textu vyvolá a který otřeše vším důvěrně známým v myšlení – v našem myšlení: v myšlení našeho věku a našich zeměpisných šířek – a rozechvěje uspořádaný prostor a všechna hlediska, jenž nám zpřístupňují kolotání jsoucen, a nadlouho rozkolísá tisíciletou praxi našeho rozumění Stejnému a Jinému. Tento text cituje „jistou čínskou encyklopedii“, kde se píše, že se „zvířata dělí na: a) patřící císaři, b) balzamovaná, c) ochočená, d) selátka, e) sirény, f) bájná, g) potulné psy, h) zahrnutá v této klasifikaci, i) mrskající sebou jako šílená, j) nespočitatelná, k) namalovaná velmi jemným štětcem z velbloudí srsti, l) atd., m) co právě rozbila džbán, n)co na dálku vypadají jako mouchy“ (Foucault 2007, s. 1).

Na základě této překvapující, zdánlivě nemožné, podivné, originální Borgesovy taxonomie, klasifikace, která znepokojuje a rozbíjí zavedené, srozumitelné, funkční, ověřené, letité – a to je velmi potřebné z pohledu rozvíjení a návratnosti mnohdy rigidního, bigotního, zbytnělého a zapouzdřeného myšlení brát na vědomí, s ohledem na originalitu, neuniverzálnost, barevnost a různorodost světa a lidí – že porozumění sobě, okolí a světu, jiným kulturám, výuka k toleranci a smířlivosti je stálé, v současnosti, kdy se svět sice zdá globalizovaný a unifikovaný – o to potřebnější téma k rehabilitaci a znovu ustanovení originálního, vlastního, jedinečného a odvážného myšlení.

Ukázkou myšlenkového propojení a provázanosti je i to, že tuto Foucaultovu knihu *Slova a věci* završuje recenze Jana Patočky k prvnímu vydání z roku 1966.

Umberto Eco (1932 – 2016)

Umberto Eco byl mimo jiné filosof a spisovatel, jeden z neoriginálnějších autorů postmoderny od 60. let 20. století. Pro pojetí této práce je vybrána pasáž z jeho knihy *Skeptikové a těšitelé*. Zejména první odstavec, kde se pojednává o důležitosti písma, instrumentu vzdělávání v našich podmínkách tak samozřejmého, že jej již téměř nevnímáme, že mu nepřisuzujeme téměř žádnou výlučnost a nevnímáme jeho historickou převratnost, nám nabízí zcela jiný, reminiscenční pohled k tématu Masová kultura a „úrovně kultury“.

Když došlo na písmo, řekl Theut: „Tato věda, ó králi, učiní Egyptany vzdělanějšími a zlepší jim paměť, neboť tento vynález je prospěšný jak k nápravě paměti, tak doktríny.“ A král odpověděl: „Ó předovedný Theute, někdo umí plodit umění, jiný zase posoudit, jaká výhoda či škoda z nich může vzejít pro toho, kdo jich použije. A nyní coby otec písmen jsi ve své shovívavosti vůči nám vyslovil opak toho, co ona svedou. Písmena totiž tím, že zbavují nutnosti používat paměť, vyvolávají zapomenutí v duši těch, kdož se s nimi

seznámili, stejně jako u těch, kdož se svěří písmenům a pouze díky těmto vnějším znakům a ne už sami v sobě, z niterného úsilí si budou něco pamatovat...“ Dnes pochopitelně nemůžeme souhlasit s králem Thamusem, už jen proto, že stačilo několik desítek století a rychlý růst položek v seznamu „věcí“, které bylo třeba znát a pamatovat si, zpochybnil užitečnost paměti jakožto jediného nástroje vědění, a na druhé straně Sokratův komentář Theutova mýtu („Ty jsi ochoten věřit, že ony [diskursy] mluví jako myslící bytosti, jenže položíš-li jim nějakou otázku ve snaze něco se dozvědět, odpoví ti jen jedno a pokaždé totéž“) je překonán odlišným povědomím, jež si západní kultura vypracovala o knize, písmu a jeho výrazových schopnostech všude tam, kde ustanovila, že skrze použití psaného slova může nabýt podoby tvar schopný v duši toho, kdo jej používá, zaznívat různými a stále četnějšími způsoby.

Úryvek z Feidra však přesto bylo třeba ocitovat, abychom si uvědomili, jak se každá modifikace kulturních nástrojů během historie lidstva předvádí coby hluboká krize předcházejícího „kulturního modelu“ a že její skutečný dopad nepochopíme, nevezmeme-li v úvahu, že nové nástroje budou používány v kontextu lidstva hluboce pozměněného jak příčinami, které tyto nástroje vyvolaly v život, tak jejich použitím. Vynález písma rekonstruovaný s pomocí platonského mýtu nám může posloužit jako příklad, a vynález knihtisku nebo nových audiovizuálních prostředků jako příklady další. Naopak je zřejmé, že o těchto problémech je třeba diskutovat tak, že vyjdeme z historického a zároveň antropologicko-kulturního přijetí faktu, že s příchodem průmyslové éry a s účastí podřízených tříd na kontrole společenského života se v soudobé historii ustavila civilizace hromadných sdělovacích prostředků, masmédií, jejíž hodnotové systémy je právě třeba diskutovat a vzhledem k níž bude třeba vypracovat nové eticko-pedagogické modely. To vůbec nevylučuje zásadní postoje, odsudek, odmítavé stanovisko, ty je však třeba uplatnit na novém modelu člověka a ne s nostalgickým odkazem na model starý.

Jako vůbec první zaujal postoj k tomuto problému Nietzsche svým odhalením „historické nemoci“ a žurnalismu coby jedné z jejích nejnápadnějších podob. V tomto německém filosofovi najdeme dokonce zárodek pokušení, které se objevuje v každé podobné polemice, a sice nedůvěru vůči rovnostářství, vůči růstu demokratické účasti většin na životě společnosti a vůči diskursu slabých pro slabé, vůči vesmíru vybudovanému pro obyčejného člověka a ne pro nadčlověka. Týž kořen jako by měl, polemice i Ortegu y Gasset, a nebylo by jistě bezdůvodné hledat v základu každého odmítavého postoje vůči masové kultuře aristokratický kořen, pohrdání, které se zdánlivě

zaměřuje na masovou kulturu, ve skutečnosti však má na mysli masy jako takové a pouze zdánlivě rozlišuje masu jako stádní seskupení od pospolitosti osob za sebe zodpovědných, které se vymkly masifikaci a odmítaly proměnu ve stádo; pod povrchem si totiž tito autoři zachovávají nostalgii po dobách, kdy kulturní hodnoty byly výlučným vlastnictvím jedné třídy a nebyly dány k dispozici bez rozdílu všem“ (Eco 1995, s. 37 – 40).

Eco se snaží poukázat na důležitost rozvoje a využití dostupných technologií v rámci vzdělávacích procesů, ale zároveň varuje před samostatným přejímáním informací a vyzdvihuje nutnost individuálního kritického myšlení, které tvoří jeden z pilířů přístupů ke vzdělávání s ohledem na rozvíjení fantazie se současným ukotvováním v realitě ve smyslu schopnosti komparace, rozlišování racionálního a iracionálního. Tedy osobní povinnosti reflektovat v každodennosti Kantovu imperativnost ukrytou ve výzvě, že je stále nutno podržovat odvahu k užívání vlastního rozumu.

Jako ukázkou myšlenkového prostupu, souznění, lze uvést to, že ve své další knize *Jméno růže* Eco uvádí v pasáži o knihách již citovanou větu Tomáše Kempenského: „*Neboť je to příběh knih a ne každodenní mizérie a jeho četba nás může přimět, abychom si řekli s Tomášem Kempenským: In omnibus requiem quaesivi, et nusquam inveni nisi in angulo cum libro*“ (Eco 1988, s. 11).

V návaznosti na rozvinutí důležitosti vzdělávání a opodstatnění s důrazem na důležitost literatury je možno citovat francouzského esejistu Michela de Montaigne (1533–1592). „*Knihy považuji za nejlepší výzbroj pro cestu životem a lituji všechny lidi inteligentní, kdož jich nemají*“ (Carpenter, 1910).

7 ANTROPOLOGICKÉ, ETNOGRAFICKÉ A GEOGRAFICKÉ

VARIACE

Přestože se práce zabývá popisem psychosociální rehabilitace, jejíž nedílnou součástí je tolerance k jinakosti a její návaznosti na jiné vědy, následující kapitola nabízí příklady z antropologicky odlišné praxe v jiném kulturně-civilizačním zázemí než je naše, evropské.

Mnoho klientů zcela bytostně a přirozeně zajímá život v jiných zemích, kulturách, civilizacích. Mnozí mají osobní zkušenosti s cestováním, mnohdy i do velmi vzdálených oblastí, tak se dá dovodit, že témata s odlišným kulturním zabarvením jsou pro mnohé přitažlivá a oslovující.

Kazuistický přírůbek

Klient ve středním věku, žijící velmi naturálním stylem na malé vesnici v pohraničí, bez zdánlivé potřeby větších, těsnějších rodinných či přátelských kontaktů, poměrně zcestovalý inklinující ke kultuře „přírodních národů“. Na jednom z tematických setkání se diskuse vedla směrem k indiánské kultuře. Klient se tématu ujal s obhajobou tohoto stylu života až adoračně naivní. Nastal prostor pro diskusi o realitě, faktech, souvislostech tomu, co je vlastně skryto pod pojmy „divoštství, přírodní, indiáni jako neurčité etnikum, kmenová struktura, náboženství, mystika etc. Zcela zřetelně tento prostup do jiné kultury byl pro něj i další účastníky silnou motivací k přijetí a toleranci, kritickému přemýšlení o hodnotách v oblastech s jiným viděním podstatného.

Debata se věnovala i tomu, jak se jednotlivé kmeny v Severní Americe, různá etnika stavějí k duševnímu odlišnostem, klienta velmi zaujaly informace o lidech jinakostí, například tzv. Berdache (muž a žena v jedné osobě), či Nadleeh u Navahů, Wintke a Heyóka, považování Siouxy (Lakoty) za posvátné muže.

Pro základní úvahu je přiložen citát Walta Whitmana: „*Kdo jest vlídný, přívětivý a těkavý divoch? Čeká na civilisaci, či už ji prošel a ovládá ji?*“ (Carpenter 1910, s. 4).

Pro mnohé zaujaté v oblasti antropologie je léta průvodcem kniha, práce francouzského, ve svých 101 letech zesnulého universitního profesora, cestovatele, etnologa Claude Lévi-Strausse *Smutné tropy (Tristes Tropiques)* z roku 1955. Důvodem je hlavně to, že zde se v míře vrchovaté naplňuje normalita, úcta ke všemu odlišnému, je zde odstraněn mor starých (a i současných) cestopisů – odstranění pojmu „pedagogický mesianismus“, nadřazenost, povýšenost, paternalismus. Jan Patočka se o této práci dokonce zmiňuje ve své knize *Platón a Evropa*.

V návaznosti k tématu několik poznámek Jeana Jacquese Rousseaua, z dovětky jeho práce z roku 1872 *O původu nerovnosti mezi lidmi*.

Zde poznámka č. 16: „*Je velmi pozoruhodné, že za ta léta, co se Evropané namáhají, aby přivedli divochy z různých částí světa ke svému způsobu života, nemohli dosud získat ani jediného... nic nemůže překonat nepřemožitelný odpor, který mají k přijetí našich mravů a našeho způsobu života [...] zatím na jiných místech čteme, že Francouzi a jiní Evropané se utekli dobrovolně mezi tyto národy, strávili tam celý svůj život, aniž mohli*

opustit tak podivný způsob života, a často vidíme i moudré misionáře toužiti po klidném a nevinném životě mezi těmito opovrhovanými národy“ (Rousseau 1949, s. 117).

Nabízí se úvaha, myšlenka, „jak“ by například dopadlo osídlování Severní Ameriky, pokud by svůj tehdejší vliv podrželi a obhájili Francouzi. Přece jen se nabízí v historii expanze, průzkumu, záboru a hlavně přístupu k asimilaci jiný přístup, nežli ono tvrdě britské řešení.

Důkazem je vznik, uznání nově vzniklého etnika Métis (Métis People), které žije v oblastech Kanady a severu Spojených států. Počet dnes limituje ke čtyřem stům tisícům, geneze je zřejmá – míšení (slovo métis ve francouzštině znamená „míšenec“) převážně francouzských, méně pak skotských lovců kožešin traperů, voyagerů a inuitských nebo indiánských matek často z kmenů Cree, Ojibwaya, Algonquin, Saulteaux, Menominee.

Zde jen pro přesnost – v Kanadě se pro Indiány doporučuje užívat oficiální název „First Nation“, V USA ekvivalent „Native Americans“.

Jelikož povinností toho, kdo uznává rovnost a toleruje rozdíly v mentalitě je i unést určitou dávku ironie, kritiky a často i znevážení jakýchsi vyznávaných, akceptovaných, dědičných hodnot, je snad namístě citace z knihy siouxského, tedy správně řečeno lakotského medicinmana Johna (Fire) Lane Deera, který prožil život na naplnění několika románů a občas komentoval dění ve Spojených státech 70. let minulého, 20. století.

Dobře poznal i evropskou mentalitu, prožil část života jako americký voják v Normandii, při vylodění za druhé světové války, jeho vyprávění a srovnávání jsou nám velmi přístupná a blízká.

Ukázka náhledu na vyspělou americkou civilizaci z pohledu barbara (Američtí Indiáni dostali volební právo až ve třicátých letech 20. století) hovoří sama za sebe. Pasáž je z knihy *Chromý Jelen. Vyprávění siouxského medicinmana*, k rozdílu pohledu na důležité hodnoty v bělošské a původní americké kultuře poslouží popis situace, kdy Johna Lane Deera pozvali do středostavovského amerického domu.

Chromý Jelen popisuje návštěvu takto: „Pozor na popel, nekuřte, zežloutnou nám závěsy. Pozor na zlatou rybku v akváriu, nedýchejte na papouška, neopírejte se hlavou o tapety, máte možná mastný vlasy. Nevylijte tu kořalku na stůl, má choulostivý lak. Opucoval jste si řádně boty? Podlaha je čerstvě napuštěná.

Nedělejte tohle, nedělejte, prosím, tamhleto...“ To je k zbláznění. Na tohle nejsme stavění. Vy žijete ve vězeních, která jste si sami vystavěli. Říkáte tomu „domovy“, kanceláře, továrny. V rezervaci teď koluje nový vtip: „Víš, co je to kulturní deprivace?“

Odpověď zní: „Být bělošským dítětem střední třídy a žít na předměstí v rodinném domku s barevnou televizí“ (Chromý Jelen 2004, s. 107).

Navahové

Navahové (anglicky a španělsky *Navajo*, vlastním jménem *Diné*), svou zemi nazývají Dinehtah. Se zhruba třemi sty tisíci příslušníky jsou nejpočetnější etnickou skupinou mezi původními obyvateli Spojených států. Většina (asi 170 000) jich žije ve vlastní rezervaci nazvané Navajo Nation, zřízené roku 1868, o rozloze 64 000 kilometrů čtverečních s hlavním městem Window Rock. Poměrně velká část Navahů stále žije v původním obydlí, zvaném hogan – což je většinou šestiúhelníková kupolovitá stavba, postavená z trámů a pokrytá hlínou, s větracím otvorem ve střeše, s dveřmi vždy obrácenými na východ. Na svém území chovají ovce, vyrábějí originální šperky z tyrkysu a stříbra, mezi základní vzor patří dýňový květ. Žijí v klanech, podle nich se identifikují i představují, sdělují si klany po otci i matce. Klany mají velmi zajímavé názvy – Lidé od hořké vody, Klan pomalých v řeči, Klan soli, Klan početných hoganů etc. Mezi specifické sociální pravidlo patří to, že muž nikdy nesmí spatřit matku své ženy, tchýni (Rieuperout 2000).

Je to kultura, která nevěří na posmrtný život, když Navaho zemře, už se o něm nemluví pro obavy, že by jeho duch – *chindi* – mohl škodit.

Z našeho pohledu edukace, psychosociálního přístupu ke vzdělávání je velmi zajímavý fakt, že se kulturní dědictví předává v rámci složitých náboženských rituálů (Navahové sami nehovoří o náboženství, ani pro něj nemají adekvátní výraz), předávají si vědomosti a znalosti o Stezce života – *Hózhó*, což je kombinace harmonie, krásy, naladění na stejnou vlnu, podřízení se toku času a dosažení vnitřního smíru. Staří zpěváci Stezky života, zvaní *hatathali*, si vybírají následníky mezi dospělými Navahy a po velmi dlouhou dobu je v tajných obřadech cvičí. Samotné obřady mají jednak duchovní, ale rovněž léčivý účinek, posilují návrat a přísun pozitivních sil.

Další specifikou navažských rituálů je malování do písku, které má svou tajnou a duchovní podstatu (velmi přibližně se zde nabízí srovnání s malbou ikon). Kresby do písku však jsou jednoúčelově vytvářeny, poté se zničí.

Pro zcela specifický, opisný a těžce naučitelný jazyk – *Diné bizaad* – se v období II. světové války za těžkých bojů amerických vojáků s Japonci Navahové proslavili tím, že posílali šifrované zprávy ve svém jazyce. Japonci nikdy tyto šifry nedokázali odhalit. Navahové tak velkou měrou přispěli k vítězství Američanů. V nedávné době zemřel poslední z těchto vojáků, „Code Talkers – Mluvící šifrou“ – Chester Ness.

Z pohledu motivačního příměru se tento jedinečný historický moment dá pojmut jako výuka dospělých Navahů v krizové situaci. Pro dokreslení situace v příloze č. 2 uveden text Navahové válčí.

V současné době se u Navahů razí heslo „vzdělání, základ sebeurčení“, což v praxi znamená zřizování vlastních středních škol (od roku 1968), nazvaných Navažská škola, Navajo Community College (Diné bi'olta), které slouží pro výuku nejen pro studenty pokračujících ve vzdělávání, nýbrž i pro dospělé. Mládež i dospělí se tam učí znalosti navažské kultury – dějinám, jazyku, umění, aby tradiční hodnoty nezanikly (Rieuepeyrou 2000, s. 249).

Pokud pojímáme antropologii jako vědu o člověku v jeho rozmanitosti s veškerými potřebami a specifiky bez ohledu na jeho místní a kulturní příslušnost, pak můžeme z výše uvedených příkladů vyvodit zřetelný přesah antropologie do transdisciplinární aktivizace. Vnímání, přijímání a komparace různých kultur a jiných názorů rozšiřuje a prohlubuje vnímání odlišností a jiných životních hodnot, možnosti pro utváření a hodnocení vlastních poznatků a dá se plnoprávně pojmut jako součást psychosociální rehabilitace.

8 SOUVZTAŽNOST V ANDRAGOGICE A PEDAGOGICE

Homo Educandus

K pojmu, slovu člověk lze nalézt a připojit mnohá epiteta, kupříkladu homo – faber, viator, sapiens, loquens, sociologus, politicus, economicus, ludens, aestheticus, religiosus. Homo educandus je pojmenování pro psychosociální rehabilitaci v transdisciplinárním pojetí nejbližší. Člověk s potřebou mnohdy až Platonovsky viděné potřeby po *educare*, tedy v etymologicky přesnějším významu po vyvádění, edukování, vychování a hlavně – povznesení. Nad to, co právě prožívá, čím je zatížen, odkud je zapotřebí se vzdálit. Pro tyto spolupráce jsou určeny dvě společné platformy.

English Café - Angličtina

Hlavním záměrem je umožnit klientům využít společného setkávání k umenšení stávajících obtíží a to jak vzájemným sdílením, tak i odklonem od převládající zátěže zacílením na rozšiřování, revitalizaci či udržování znalostí anglického jazyka a historicko – geograficko – obecných, kulturních reálií (nejen) anglicky mluvících zemí. Společná setkání jsou využívána k navyšování interakčních obvyklostí, vzájemné výměně znalostí a

prožitků z cestování a dalších kontaktů (nejen) v anglickém jazyce. Aktivita je dělena dle stupně znalostí, potřeby progresu či osobních potřeb do skupiny pro pokročilé a začátečníky a rovněž je zde prostor pro individuální pojetí výuky, ať již jsou důvody privátní, nebo vědomostní.

Jedná se zde o reálnou edukační platformu v oblastech, které dokreslují nesmírnou, utajenou bohatost a prožitky našich klientů. Podstatné je, že se zde otevírá prostor pro vše to, co bylo buď z důvodu psychického onemocnění, nezájmu a odmítání okolí, rodiny, přátel, sebestažení do izolace potlačeno a zůstávalo nevyužito, již neobohacovalo k radosti z vlastního myšlení. Pro ukázkou výčet oblastí, ve kterých se naši klienti znovu navrátili k využívání prožitého a začali se s ostatními dělit o zážitky – cestování, horolezectví, hudba mnoha stylů, literatura, filmové a divadelní umění. Dnes mnozí klienti pořádají v rámci aktivit Camina své samostatné výstavy fotografií, obrazů, pořádají přednášky, hudební projekce, vyučují cizí jazyk.

Kazuistický příklad

Klient ve středním věku, velmi intelektově bohatě vybavený, žijící však ve zřetelných obavách, úzkostech, sebestačování, zabezpečujících rigidních rituálech, bez potřeby kontaktů s jinými klienty, docházející pouze na English Club. Při diskusi se otevřelo téma vážné, klasické hudby. Klient dal najevo hluboké a procítěné znalosti v tomto tématu. Nastalo období nabídek a domluv k tomu, aby s pomocí pracovníků, kteří budou pro jeho odmítání pracovat s reprodukční technikou (obavy z poškození) zajišťovat technické zázemí a on pak bude zodpovědný za hudební projekci a průvodní, vysvětlující slovo.

Výsledkem bylo několik setkání u klasické hudby, kdy klient velmi razantně, sebevědomě postupně uváděl jednotlivé skladby, autora a vše s nadhledem a zcela profesionálně komentoval.

Jan Amos Komenský (1592–1670)

Plným právem je v dějinách vzdělávání označován za učitele národů. Občas je pro tuto jeho primární roli, násobenou encyklopedickou a spisovatelskou činností a teologickým působením opomenuta jeho pozice nepřehlédnutelného českého filosofa světového významu. Svou filosofickou opodstatněnost, vycházející z novoplatonismu, velmi zřetelně posílenou renesančním uchopením světa prokazoval i tím, že poměrně výrazně stál v opozici descartovskému racionalismu.

V bohatosti Komenského náhledů je hlavním momentem touha po universálním řádu věcí a vědění, snaha napomoci učinit z člověka bytost, entitu všestranně edukovanou, poučenou, tedy, dospět k „všenápravě věcí lidských“. Souběžně je Komenského činnost provázána snahou a touhou po míru, *irenickým* pojetím bytí (z řeckého *eiréné* – mír).

Ze spisů, které Komenského definují jako filosofa, lze uvést *Via lucis (Cesta světla)*, jejíž dosah a hloubku, originalitu se až v poslední době kulturní svět snaží pojmout, a *Pansophiae Prodromus (Předchůdce vševědy)*.

Komenský prožil posledních čtrnáct let v Amsterdamu, toto období jeho života je plně tvůrčí a jedinečným výsledkem jsou jeho díla *Orbis pictus*, *Didactica magna* a filosofický spis *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica (Všeobecná porada o nápravě věcí lidských)*.

Pro navnínání Komenského stylu, s vědomím, že mnohé práce byly psány kultivovanou latinou jeho doby je zde uvedena krátká a k tématu psychosociální edukace v transdisciplinárním pojetí blízká pasáž s překladem z díla *Pansofický vychovatel (Scholarum reformatore pansophicus)*, které z latinského originálu ve snaze přiblížit poslední myšlenky Komenského přeložil Jan Patočka v roce 1956.

„*Tria in nobis praecipue formanda sunt mens, voluntas facultatesque operativae. Mens est interior animae oculus, obvertens se omnibus, imaginesque rerum omnium intra se concipiens: ideoque cognitionis luce et spectaculis gaudens. Voluntas est interior animae manus, cognita bona capessere atque sibi applicare gestiens: eoque rerum fruitione et svavitatum pabulis gaudens. Facultates sunt interior animae vis, ad res mente cognitae et voluntate concupitae, potestatis suae faciendum membris dans impetum; occasionibus gaudens et motu. (Ubi facultas sermonis eminet, cum aliis operationum instrumentis.) Haec igitur tria quia recte in nobis formata nos esse faciunt imaginem Dei splendidam, quasi omnisciam, quasi omnivolam (omnibus verè bonis oblectatam) quasiqve omnipotentem, à vera igitur et plena hominis formatura nihil horum trium informe relinqvi potest ac debet*“ (Komenský 1956, s. 10).

„*Tři věci, které v nás hlavně mají býti utvářeny, jsou mysl, vůle a schopnosti pracovní. Mysl je vnitřní oko duše, které upírá svůj pohled na všechno a pojímá do sebe obrazy všech věcí; proto má ráda světlo poznání a vše, co je na podívanou. Vůle je vnitřní ruka duše, dychtící dosáhnouti poznání dobra a použití ho pro sebe: těší se tedy z užítku věcí a její pastvou je slast. Schopnosti jsou vnitřní síla duše, která dává podnět údům, aby*

si osvojily věci myslí poznané a vůlí žádané; libuje si v příležitostech k uplatnění a v pohybu. (Mezi nimi vyniká schopnost mluvit spolu s jinými ústroji naší činnosti.) Poněvadž tedy ty tři věci činí z nás, jsou-li v nás správně utvářeny, skvělý obraz Boží, téměř vševědoucí, téměř všechno chtící (každé dobré jej totiž oblažuje) a téměř všemohoucí, nemůže a nesmí být nic z toho trojího ponecháno nezpracované při pravém a plném utváření člověka“ (Komenský 1956, s. 48).

Pro závěr krátkého uvažování o Janu Amosovi Komenském a jeho díle, které ovlivnilo a svým humánním posláním ovlivňuje a utváří co dodnes, se zdají být vhodná závěrečná slova knihy Radima Palouše *Komenského Boží svět*, ve kterých je zdůrazněn jednak již zmíněný Komenského náhledový střet s pohledem Descartovým a hlavně – z pohledu celostního osobnostního vývoje a rehabilitace jsou zde zdůrazněny, znovu vystaveny, připomenuty nové úkoly, pro které je zapotřebí nalézat, aplikovat, iniciovat vhodná řešení.

„Komenský tušil, kam spěje věda, vida Descartovo rozčísnutí světa a zřeknutí se jednoty veškerenstva. Proto se tolik věnoval konfrontaci s myšlenkami tohoto zakladatele novověké vědecké tradice. Soudí se, že dnes je karteziánismus v koncích a že se nám znovu otvírá pochopení pro Komenského harmonický svět. Myslitel ze 17. století se veškerou svou duchovní usilovností k nám obrací a zve nás: „*Děti lidské, navraťte se zpět!*“. Vraťme se po všech těch nových zkušenostech, po všem tom putování po cizích královstvích a říších, obohacení mnohými poznatky a zkrušení nejedním ohrožením a katastrofou, lépe znalí svých sil a slabostí, vraťme se domů, do společného domu! Boží svět je tu stále, není vše ztraceno, právě naopak: i teď, právě teď se před námi, zkušenějšími, prostírá nová éra, společenství Božího světa, éra středověku. Komenský chápal svou dobu jako krizi světa. Není náš dnešek érou neméně kritickou? Není globální povaha nejružnějších ohrožení vlastně svým způsobem ještě rozsáhlejší krizí? Ekologickou, demografickou, politickou, morální, civilizační...?

Onen návrat domů není samozřejmě míněn jako návrat zpět, ale jako týž obrat k napravenému úsilí, k společné „domovské“ odpovědnosti. Mota na počátku tohoto spisu hovoří o velebení světa, o škole světa; to, oč jde, je vazba k podstatám, vazba srdce. Budoucí čas obtěžká lidstvo novými, přetěžkými zkouškami. Komenský z dále staletí nabízí konzultaci“ (Palouš, 1992, s. 142).

Příklad, jak se dá podstata metod vedoucích k uchopení, přijetí myšlenek lze nalézt v pasáži: Zlaté rady andělského doktora, jednoho z největších filosofů a teologů, myslitelů v dějinách církve, Tomáše Akvinského, které zůstávají platné i v naší době.

Svatý Tomáš Akvinský, v roce 1270, píše jednomu tazateli:

„Můj drahý Jene,

Ptal ses mě, jak nashromáždit bohatou zásobu vědění. Tady jsou mé rady.

1. Nenoř se ihned do oceánu vědomostí, nýbrž přibližuj se k němu po menších říčkách. Je moudré postupovat od snadnějšího k obtížnějšímu. To je má rada a uděláš dobře, budeš-li se jí řídit.

2. Hovoř a zapojuj se do disputace až po zralé úvaze.

3. Vysoce si ceň čistého svědomí.

4. Nikdy nezanedbávej modlitbu.

5. Chceš-li čerpat z Božího „vinného sklepa“, musíš rád pobývat sám ve své cele.

6. Na každého se tvař vlídně.

7. Nestarej se o záležitosti, do nichž ti nic není.

8. Nechovej se ke každému příliš důvěrně, neboť to plodí jen pohrdání a stává se záminkou pro zanedbávání skutečné práce.

9. Neskákej lidem do řeči a neplet' se do jejich konání.

10. Nemrhej časem na nesmyslné rozhovory.

11. Kráčeť ve stopách dobrých a svatých lidí.

12. Nevšímej si charakteru přednášejícího, ale zapamatuj si vše užitečné, co říká.

13. Snaž se důkladně pochopit vše, co čteš a slyšíš.

14. Budeš-li mít o některých věcech pochybnosti, hledej o nich další údaje.

15. Snaž se nashromáždit co nejvíce poznatků v malé „knihovně“ své mysli. Musí být tak plná, jak jen to jde.

16. Nezapývej se záležitostmi, o kterých nemáš pravomoc rozhodovat.

Budeš-li toto vše konat, pak budeš zdravou ratolestí a poneseš hojné plody na vinici Pána zástupů po všechny dny svého života. Budeš-li se mými radami do písmene řídit, dosáhneš svého vytouženého cíle.

Sbohem,

Tomáš Akvinský“ (Cumming 2001, s. 47–48).

9 SOCIOLOGICKÉ APELY, NOVÉ VÝZVY

Spřízněnost a mnohé prostupující, společné oblasti působení mezi transdisciplinární psychosociální rehabilitací a sociologií jsou důvodem pro alespoň heslovité uvedení několika autorů, kteří však mnohdy svou originalitou a kurážností věci a jevy pojmenovat alespoň po terminologické stránce umožňují lépe definovat rovněž budoucnost a alternativy, teze v sociálně rehabilitačním zacilování. Vhodná se zde zdá být teze sociologa a rovněž profesora filosofické antropologie, Josefa Piepera, z jeho práce *Základní formy sociálních pravidel hry*, kde uvádí následující: „*Sociologické myšlení může totiž minout realitu i tím způsobem, že se přespříliš rychle, například z důrazně společenskopolitického hlediska, obrátí ke „konkrétní situaci společnosti“, aniž by se staralo o formy a procesy v mezilidských vztazích.*

Stejně jako v biologické oblasti mohou být jistě i v sociální tkáni „zhoubné“ útvary, které může rozpoznat jen „histologické“ pozorování“ (Pieper, 1994, s. 12).

Gilles Lipovetsky (*1944)

Lipovetski je francouzský sociální filozof a esejista, též profesor univerzity v Grenoblu. Pojem postmodernita označuje vývoj demokratických společností, podle Lipovetskeho člověk jako rasa prodělává antropologickou změnu. Jeho názory se odráží v díle *Hypermoderní doba: Od požitku k úzkosti*. Opisuje v ní vývoj společnosti od postmodernity k době, kterou nazývá hypermoderní. Důsledky tohoto posunu se odrážejí již v podtitulku zmíněné knihy, jedná se tedy o cestu od epikurejství k prázdnotě, k úzkosti, mnohdy i k nihilismu. Lipovetsky hovoří o „diktátu módy“. Nebezpečí této tendence je v tom, že hyperspotřeba je zaměřována převážně na sebe (zdraví, rekreace, odpočinek, adrenalin, fyzická kondice a fitness, wellness, plastická a kosmetická chirurgie, cestování) a způsobuje uzavírání a orientaci jednotlivců na sebe a narušování vazeb s okolím. Svou osobní existenci, své bytí definujeme spíše pomocí věcí, opět se zdůrazňuje téma Ericha Froma a jeho práce *Mít, nebo být?* (Lipovetsky 2013).

Býváme vyděšeni představou nudy a stárnutí v oblasti intimního života. Hyperspotřeba se stává emocionální záležitostí a Lipovetsky podotýká, že i oblasti mimo ekonomiku jako je náboženství, škola, rodina, etika podléhají způsobu myšlení člověka, kterého charakterizuje jako *homo consomericus*. Nebezpečí je v tom, že se prohlubuje nejistota a ztráta rovnováhy jedince v emocionální oblasti, jelikož hyper-spotřeba narušila

strukturu letitých forem socializace. Mnozí jednotlivci jsou méně vybaveni snášet a přijímat životní strasti, narůstají psychosomatické potíže, deprese, které jsou odvrácenou stranou konzumní společnosti. Roste materiální spokojenost, ale vytrácí se radost a smysl života (Lipovetsky 2013).

Jeden ze závažných každodenních, udržitelných úkolů transdisciplinárního přístupu psychosociální rehabilitace se aktuálně profiluje v oblasti edukace lidí k větší resistenci před masovým a mnohdy neetickým nápirem a působením konzumní společnosti a tím snížení obav a upevňování základních jistot bytí.

Alain Finkielkraut (*1949)

Další z výrazných francouzských filosofů a esejistů je Emil Finkielkraut. Narozen v Paříži, vyučuje na elitní École Polytechnique v Paříži, píše knihy a pravidelně přispívá do nejvýznamnějších francouzských novin a časopisů. Jeho otevřený myšlenkový systém je zakořeněn ve fenomenologické tradici, ale věnuje se především analýze velkých společenských a psychologických témat současnosti a problémům života moderní a postmoderní společnosti.

Dosud největšího úspěchu dosáhla esej *Destrukce myšlení*, nyní byla vydána velmi tématicky zajímavá práce *Co kdyby láska nikdy neskončila*, pro nás je zajímavá i tím, že jedna z pěti kapitol je věnována Milanu Kunderovi a jeho tvorbě.

Z pohledu současných výzev je důležitá kniha *Destrukce myšlení*. Finkielkraut se v kapitole *Jeho veličenstvo spotřebitel* zamýšlí nad tím, co nám přináší technika v oblasti šíření kultury. „Když bylo malovýrobní podnikání encyklopedistů vystřídáno paperbacky, videokazetami a databankami, neexistuje už materiální překážka pro šíření osvěty. Avšak právě v okamžiku, kdy se zdá, že technika může prostřednictvím televize a připojených samočinných počítačů zanést všechno vědění do všech domácností, ničí logika spotřeby kulturu. Slovo zůstává, ale je zbaveno jakékoli výchovné náplně, otvírání se světu a starosti o duši. Nadále se řídí duchovní život princip zábavy, což je postmoderní forma individuálního zájmu. Už nejde o to dělat z lidí autonomní subjekty, jde o to uspokojovat jejich okamžité choutky a co nejlaciněji je bavit. Postmoderní jednatel, podobající se lhostejnému konglomerátu pomíjivých a náhodných potřeb, zapomněl, že svoboda byla něčím jiným než možností přepnout televizní kanál a sama kultura něčím více než ukojováním pudů“ (Finkielkraut 1993, s. 90–91).

Společenská, sociální výzva je zřetelná v nutnosti vrátit se od spotřebního, konzumního stylu přežívání zpět k základním a smysluplným hodnotám lidského bytí.

Roger Scruton (1944 - 2020)

Nedávno zemřelý Roger Scruton byl známý britský filosof, estetik, politolog, spisovatel a také hudebník. Má vystudovanou Jesus College v Cambridgi a do roku 1990 působil jako profesor estetiky na Birkbeck College of London, později zastával post profesora filosofie na Bostonské univerzitě v Massachusetts. Podílel se na tajné výuce v Praze, Brně a Bratislavě pro ty, kterým nebylo v rámci komunistického režimu umožněno studovat legálně. Velmi zajímavé je Scrutonovo působení na Filozofické fakultě UP, katedře sociologie a andragogiky i jeho dokonaná snaha se naučit česky. V jeho práci *O potřebnosti národů* (v originále z roku 2004) je hlavním tématem problematika ohrožení stability a existence národních států, rozšiřováním globálních korporací a nadnárodních institucí (EU, WTO etc.). Přes to, že i mnozí liberálně nastavení intelektuálové národní státy považují za přežitek, Scruton existenci státního útvaru obhajuje. Toto tvrzení dokládá základní premisou existence demokracie, kterou je loajalita vůči národu (Scruton 2011).

V jeho práci se poprvé objevuje pojem *oikofobie* jako definice odporu vůči vlastnímu kulturnímu zázemí a přílišná podlézavost vůči cizincům a jiným kulturám, je opakem xenofobie.

Scruton takto zřetelně definuje další velmi aktuální a ožehavé společenské téma, tedy vzdělávání směřující k upevňování a vnímání vlastního kulturního dědictví. Jak je toto téma aktuální, je dokladováno následujícím autorem.

Ian Buruma (*1951)

Buruma je britsko-nizozemský spisovatel, novinář a vysokoškolský učitel. Jeho myšlenkové zázemí je poměrně netradiční, vystudoval čínskou literaturu a následně japonský film. Nyní působí jako učitel demokracie, lidských práv a žurnalistiky na Bard College of New York.

Jeho dílo *Vražda v Amsterdamu. Smrt Thea van Gogha a meze smířlivosti* varuje před přílišnou, jemnocitnou ohleduplností projevovanou zastánci laissez-faire multikulturalismu (Buruma 2010) Autor se vrací k vraždě kontroverzního holandského režiséra, který se mimo jiné věnoval tématům přistěhovalectví.

Theo Van Gogh byl spoluautorem kritického filmu *Submission* o muslimské komunitě, jenž poukazoval na postavení muslimských žen v amsterdamské komunitě. V reakci na zmíněný snímek byl Van Gogh rituálně zavražděn mladým Maročanem s nizozemským občanstvím za bílého dne v centru Amsterdamu.

Van Goghova vražda v roce 2005 byla druhou vraždou, v jejímž pozadí jsou zřetelné signály absolutní netolerance k jinému přesvědčení či pohledu na svět a jeho hodnoty. První podobnou událostí byla vražda kandidáta na nizozemského premiéra Pima Fortuyna roku 2002, která v zemi vyvolala obzvláště mohutný šok.¹¹

Otázka edukace k toleranci, k vnímání jinakosti, přijetí faktu, že Evropa se stává čím dál více multikulturní, že aktuálnost mezináboženského dialogu a hledání mezi smířlivostí je velmi aktuální je třeba vnímat jako témata, které bude třeba obsáhnout.

Étienne de la Boétie (1530–1563)

Záměrně vybrán nakonec jako důkaz názorů a apelů, přetrvávajících staletí. Narozen ve francouzské aristokratické rodině brzy osiřel a po vystudování práv na univerzitě v Orleáns se během svého krátkého života věnoval oblasti práv. Mimo to ovšem měl i humanitní sklony a byl blízkým přítelem esejisty Michela de Montaigne. Ve svém nadčasovém díle *Rozprava o dobrovolném otroctví* (1549), které s je s trochou ironie věnováno všem, kdo se nechávají dobrovolně zotročovat, jako první v dějinách evropského myšlení obrací naruby tradiční představu o vztahu mezi vládcem a ovládaným. Neanalyzuje mocenský aparát, nýbrž vychází z vůle pokořeného a z jeho chtění, kde ovládaný není pasivní obětí v rukou despotického tyрана, nýbrž sám chce být ovládán (Boétie 2011).

Otázka proč se tak děje, a kterou dále rozvíjejí Ortega y Gasset i Gustave le Bon v *Psychologii davu*, pokud má lidstvo směřovat k animaci a humanizaci, se rovněž jeví jako jedna z základních sociálně rehabilitačních otázek.

¹¹ Pozn. autora: Autor byl osobně přítomen v Amsterdamu v době obou incidentů a potvrzuje, že šok ve společnosti byl velmi zřetelný.

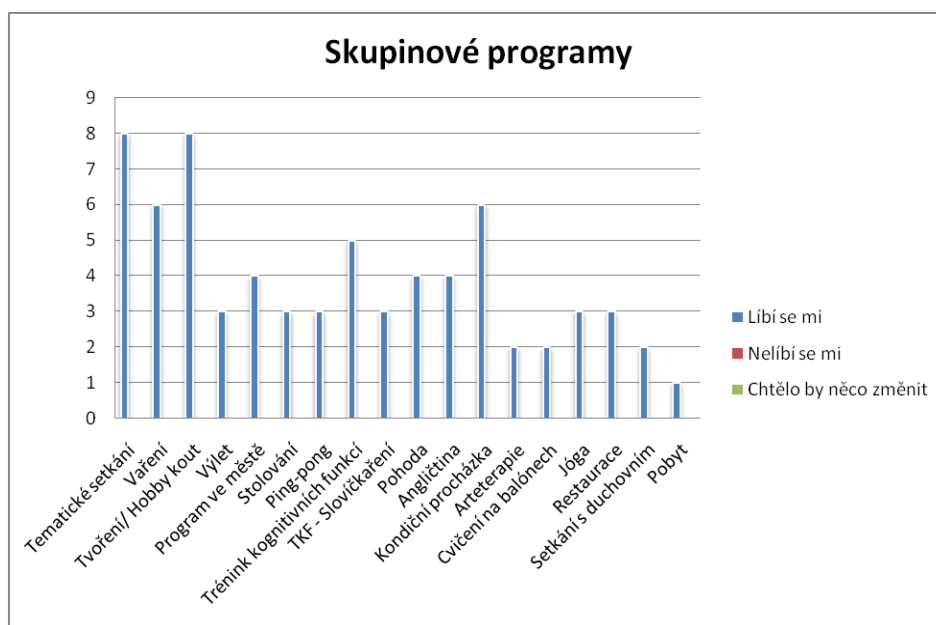
10 VÝSLEDKY PRÁCE S KLIENTY PSYCHOSOCIÁLNÍ

REHABILITACE METODOU TRANSDISCIPLINÁRNÍHO PŘÍSTUPU

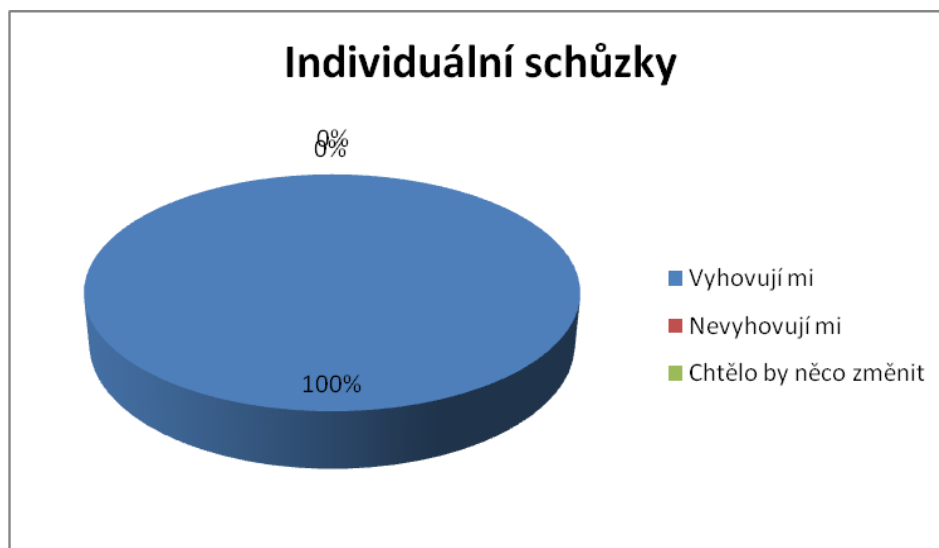
K získání potřebných dat pro grafické vyjádření spokojenosti klientů v jednotlivých oblastech psychosociální rehabilitace a aktivitách, poskytovaných sociální službou bylo primárně použito průběžné anonymní dotazníkové metody.

V portfoliu se jedná aproximačně o šest desítek klientů s velmi rozmanitou strukturou osobnostní, vzdělanostní, z různých sociálních zázemí, žijících na mnohdy diametrálně odlišných geografických lokalitách.

10.1. Grafické výsledky

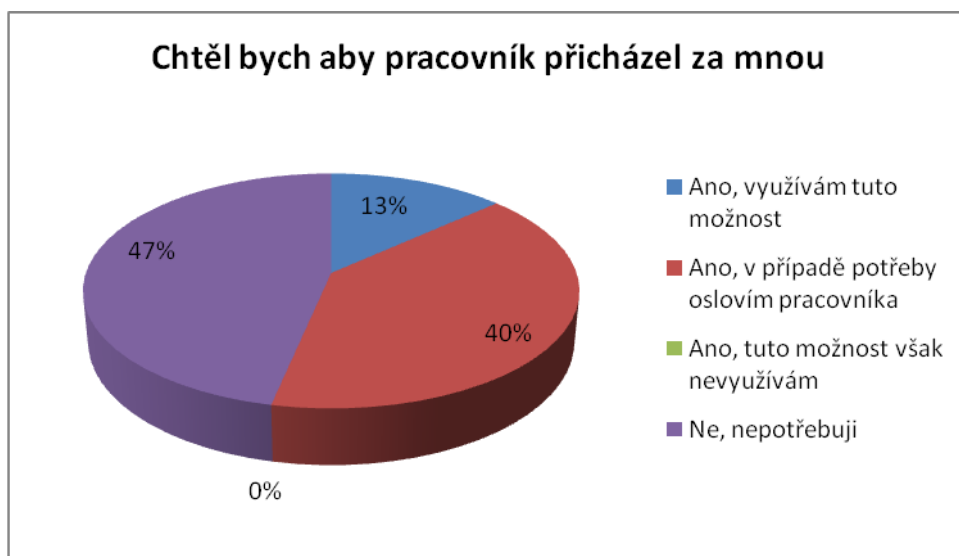
Graf č. 1 (2019)

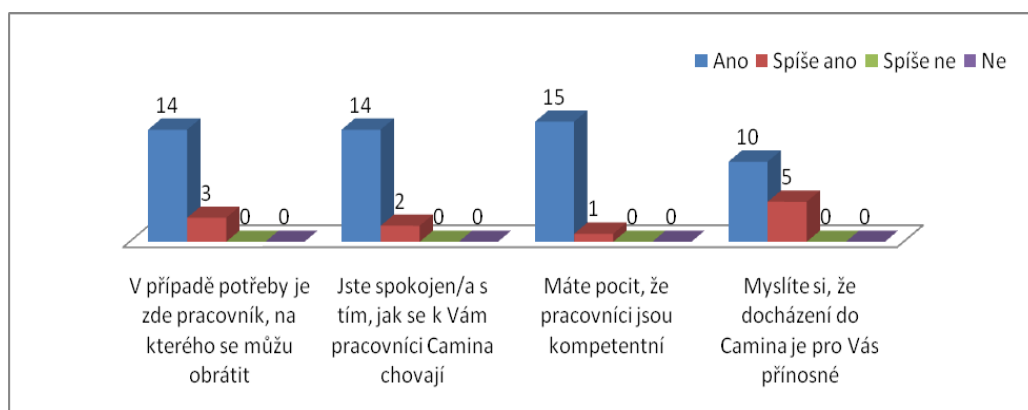
Graf č. 2 (2019)

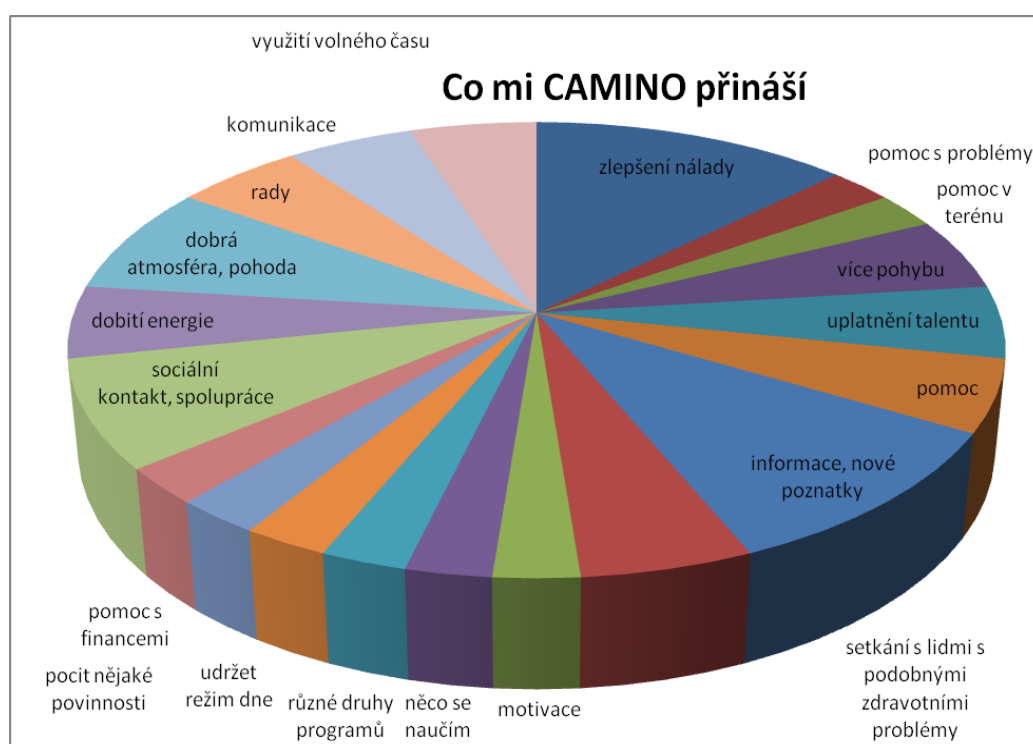
Graf č. 3 (2019)

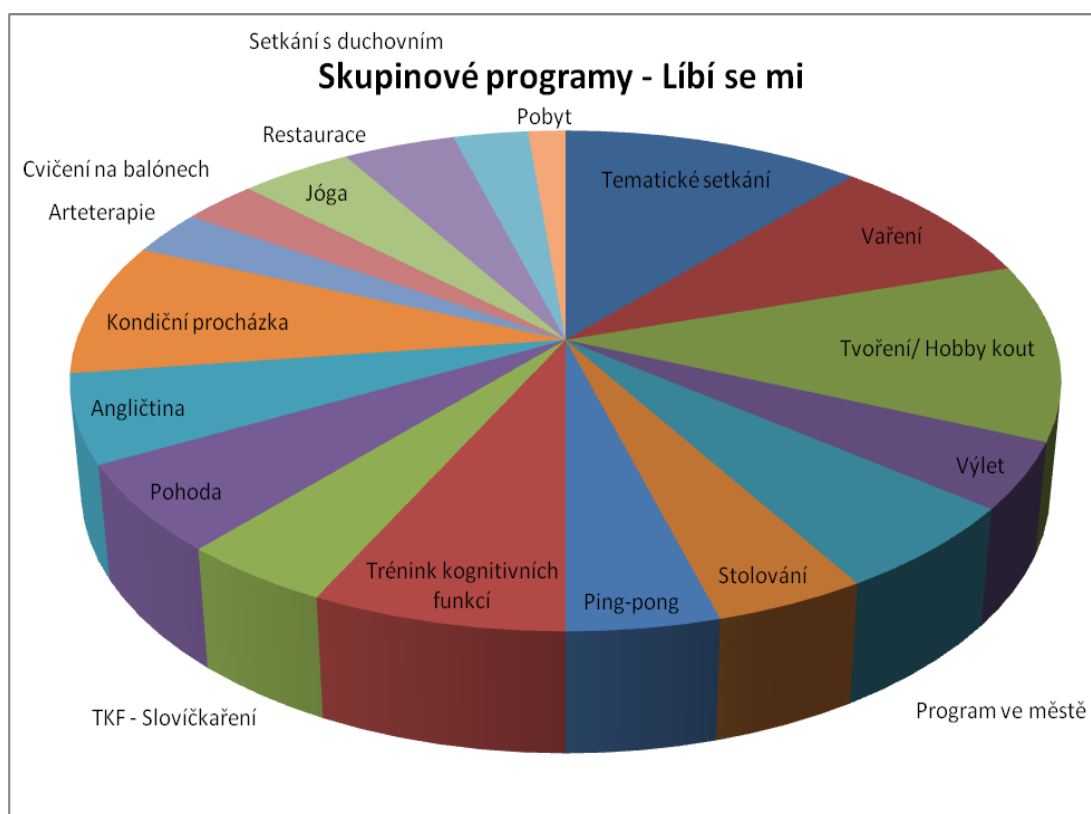
Graf č. 4 (2019)

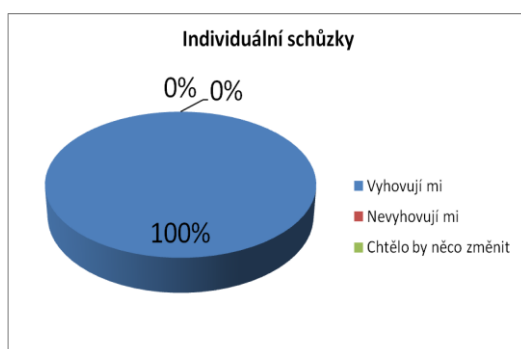
Graf č. 5 (2019)

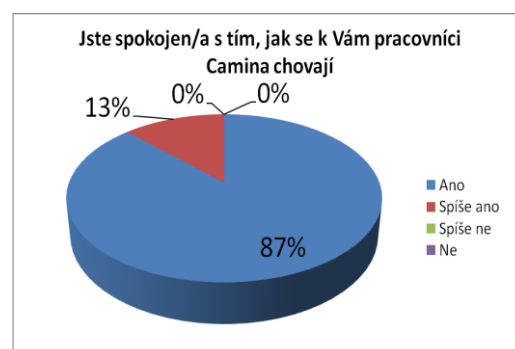
Graf č. 6 (2019)

Graf č. 7 (2019)

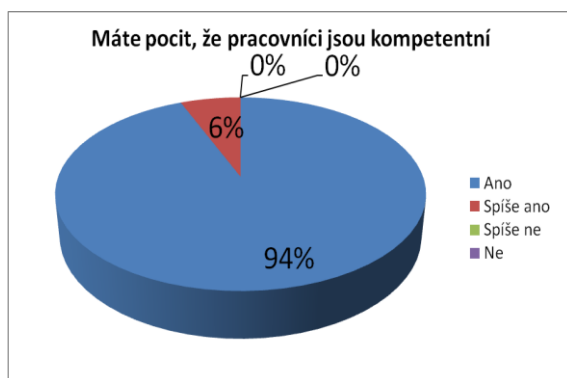
Graf č. 8 (2019)

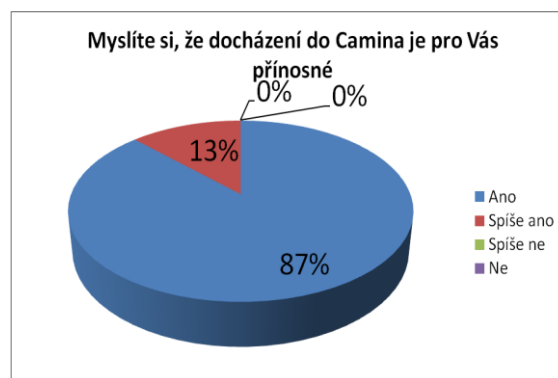
Graf č. 9 (2019)

Graf č. 10 (2019)

Graf č. 11 (2019)

Graf č. 12 (2019)

Z výsledků těchto kontinuálních, dlouhodobých, pravidelných dotazníkových průzkumů lze dovodit, že přes všechny disproporce dochází u klientů k většinové akceptaci milieu psychosociální rehabilitace Camino a přijímání velmi pozitivně filosofie, metod a technik, nabízených aktivit. Ve výsledcích lze zřetelně vysledovat vědomí posilování sdílené vzájemnosti, prospěšnosti konání. Dle výsledků průzkumu se na komunitních setkáních modifikují společné aktivity, přijímají a ověřují nové, ruší se již nepotřebné.

V čem mi pracovníci Camina pomáhají?

V čem je pro mne Camino důležité?

Camino je pro mě prostor, kde setkávám lidi. Pomáhá mi to tak, že vidím a mluvím s lidmi s podobným handicapem (duševní poruchou), se stejnými starostmi. Samota a sebeizolace není dobrá.

Pracovníci Camina jsou lidé, kterým se můžu svěřit. Není to rodina ani psychiatr, kteří se snaží radit ti každý náznak rozvíjející se ataky. A ono stačí ně kdy jen vydechnout...

Mezení a přemýšlení může být ně kdy příliš. A je dobré, když není práce ani domácí činnosti ani koníčky, tak něco vytvořit nebo potřebovat schoposti v Caminu.

Klient Camina Vsetín

Obrázek č.3 Ukázka anonymního dotazníku spokojenosti klienta Camina

10.2. Kazuistický příběh

Život mi již opět dává smysl

Kazuistický příběh o návratu odvahy k životu, ke znovu uchopení své existence

Kazuistika finální

„Věci, okolnosti samy o sobě nejsou ani dobré, ani zlé. Rozhoduje pouze to, jak je vnímáme, jaký postoj k nim jsme schopni zaujmout“ (Starořecký filosof Epiktétos)

Když se mladý chlap v plném rozkvětu fyzických i duševních sil střetne nečekaně s náporům psychického onemocnění, má v podstatě dvě možnosti – rezignovat nebo odvážně bojovat. Přirozené ambice, sny a ideály se příchodem nemoci do značné míry roztříštily a člověk sám i jeho nejbližší okolí jsou touto skutečností zaskočeni, znejistěni a chvílemi i bezradní.

V prosinci 2013 jsem onemocněl schizofrenií během studií na vysoké škole a byl jsem hospitalizován v PN v Kroměříži.

Poznámka k definování schizofrenie (F20-F29):

Eugen Bleuler, švýcarský psychiatr v roce 1908 definoval toto psychické onemocnění překladem dvou řeckých slov – „schizein“ (rozštěpit) „phrēn“ („mysl“).

Už během studia jsem měl problémy s učením, chyběla mi motivace, nedokázal jsem se přinutit do práce, sám jsem nevěděl, co budu dál dělat a hlavně jsem měl strach z lidí (něco na způsob sociální fobie). Hodně času jsem trávil u počítače hraním různých her. Problémy se stupňovaly (začal jsem se vyhýbat zkouškám, nedokázal jsem se dobře soustředit na učení a stále více jsem se uzavíral). To vedlo rodiče a okolí k tomu, že mě brali za lenocha, co nic nedělá, je líný se učit, jen sedí u počítače atd. (i já jsem si to myslel)... Studium jsem si postupně odsouval, ale předměty jsem si dodělal, chyběla mi jen bakalářská práce. Tam začaly asi největší problémy, protože jsem cítil, že na to prostě nemám. Jít do práce jsem měl strach, bál jsem se, že práci nezvládnu. Tím jsem se ještě více uzavíral a asi dva roky jsem byl doma bez práce a bez peněz. Na úřad práce jsem ale ještě došel a zaevidoval jsem se, takže teď nemám žádný dluh na pojištění. Někdy v listopadu 2013 mně dokonce kamarád domluvil práci prodavače v elektu. Byl jsem rozhodnutý nastoupit (studium jsem měl pozastaveno najeden rok). Během let doma jsem se hodně zabýval náboženstvím, hodně jsem si četl Bibli, hodně jsem přemýšlel, až jsem začal slyšet hlas (pro mě hlas Boží). Začal jsem blouznit, mluvit nesmysly cítil jsem hroznou úzkost ze smrti a hlavně jsem byl přesvědčený, že jsem všechny proklel. Rodiče mě proto odvezli k doktorovi a ten mě vypsál (sám si to nepamatuji) papíry do Kroměříže.

Po propuštění z léčebny **9. května 2014** jsem sice ve stabilizovaném stavu, ale úplně zmatený. Nevěděl jsem, co se to vlastně se mnou stalo a vevnitř jsem nebyl zas tak úplně přesvědčený, že je všechno v pořádku. Celkově jsem měl úbytek fyzických sil, dost jsem přibral, byl jsem hodně ospalý a „omámený“ léky.

Hned **v květnu 2014** jsem začal docházet do psychosociální rehabilitace Camino ve Vsetíně. Rodiče mě dotlačili, abych tam chodil, abych byl mezi lidmi a nebyl pořád doma. Já sám jsem byl hodně uzavřený, s nikým jsem nekomunikoval (s výjimkou nejbližších kamarádů, kteří mě podporovali a dokonce byli za mnou i na návštěvě během pobytu v léčebně). Chtěl jsem být zavřený doma. V Caminu jsem nikoho neznal a byl jsem rád, že můžu už jít domů. Sice jsem se zúčastnil pobytu, ale mě samotného to nebavilo, těšil jsem se domů. Celkově jsem byl takový uzavřený a nekomunikativní. V té době jsem neměl žádné cíle ani nadhled do budoucnosti. Docházel jsem i ke psycholožce na pohovory a co dva týdny jezdil k psychiatrovi.

V roce 2015 jsem na tom začal být trochu lépe. Do Camina jsem chodil, moc mě to tam nebavilo, dlouho jsem tam nevydržel, ale cítil jsem se lépe.

Účastnil jsem se programu Angličtina a někdy jsem přišel i na Tematické setkání, ale příliš jsem se v počátku nezapojoval.

Poznámky k navštěvovaným aktivitám v Caminu:

English Café - Angličtina

Hlavním záměrem je umožnit klientům využít společného setkávání k umenšení stávajících obtíží a to jak vzájemným sdílením, tak i odklonem od převládající zátěže zacílením na rozšiřování, revitalizaci či udržování znalostí anglického jazyka a historicky - geograficky - politicky zájmově obecných reálií (nejen) anglicky mluvících zemí. Tato společná setkání jsou využívána k navyšování interakčních obvyklostí, vzájemné výměně znalostí a prožitků z cestování.

Tematická setkání

Tato aktivita v sobě ukrývá neodbytnou lidskou potřebu po vzájemném setkávání se a společné snaze o hledání řešení problémů, které nám život přiděluje. Témata na setkáních jsou povětšinou dohodnuta s předstihem, rovněž se však stává a je akceptováno, že vyplynou z momentálních potřeb zúčastněných. Vzájemné diskutování je omezeno pouze tolerancí a respektem k názorům druhých.

Filosofické pozadí má jediný záměr – naplnit opravdově a prakticky lásku k moudrosti a tak doznávat úlevy v tom, co těžkého právě prožíváme.

Ohledně mé nemoci jsem často srovnával vše, co bylo před nemocí a co bylo teď. Pořád jsem neměl moc nadhled nad svou nemocí, i moc výhledů do budoucna. Můj první cíl (v rámci individuálního plánu v Caminu) jsem si stanovil osamostatnění se na rodičích (v duchu jsem je trochu vinil za to, co se stalo). Cíl byl (z dnešního pohledu) nereálný, nebyl jsem sto se nějak osamostatnit, neměl jsem moc potuchu, jak bych sám žil, hodně věcí za mne právě rodiče řešili (např. vyřizování invalidního důchodu, nebo i telefonáty – bál jsem se telefonovat). Celkově jsem byl hodně uzavřený, dost závislý právě na rodičích a svých kamarádech. Na práci jsem se necítil vůbec a o věci víry jsem se nezajímal, spíše jsem se těmto věcem vyhýbal. Doma se nám podařilo vyřídit můj invalidní důchod, takže jsem měl už svůj příjem (koupil jsem si nový počítač i mobil).

V roce 2016 mě částečně snížili léky, takže jsem nebyl už tak ospalý a unavený. Fyzička se mi částečně zlepšila, byl jsem schopný dojít od autobusu (asi 2km) domů pěšky. Zkoušel jsem jezdit i na kole, ale na to jsem zatím neměl, tak jsem to vzdal. Už když jsem si koupil nový počítač, začal jsem mít problémy s trávením volného času. Jak jsem býval

celé dny doma, tak jsem hodně proseděl u PC, hlavně pak u počítačových her. Mezitím jsem si na internetu nakoupil starší komponenty a učil jsem se jak si složit svůj PC. Byl jsem hodně do tohoto oboru zabrán, až jsem cítil, že to už přeháním. Cítil jsem nepohodu, někdy až úzkost, když jsem se snažil PC omezit. Nedokázal jsem se moc věnovat jiným činnostem, nenašel jsem nic, co by mi nahradilo právě počítač. Práci doma jsem celkem zvládal, ale nebavilo mně to, dělal jsem to víceméně z povinnosti. Tehdy jsem proto v Caminu začal řešit problém jak využít volný čas. Začal jsem se scházet častěji se svou klíčovou pracovnící asi 1x za měsíc. Tam jsem se učil jak překonávat strach z telefonování. Jako cíl jsem si stanovil i omezení PC. To se mi dařilo jen částečně, někdy vůbec ne, protože jsem si nedokázal najít nějakou náhradu začas u PC. Řekl bych, že ty společné schůzky v Caminu mě pomohly získat trochu větší náhled na život i nad mou nemocí, ale ještě pořád jsem si srovnával situaci před a po nemoci. Občas jsem zašel i do kostela, ale ve věcech víry jsem byl hodně zdrženlivý, nebral jsem to moc vážně.

V roce 2017 jsme s novou klíčovou pracovnící začali probírat knihu „Kurz duševní rovnováhy“. Kniha byla zaměřena jak na neurotické, tak psychotické nemoci. Kniha byla rozdělena jakoby do čtrnácti dnů, kde v každém dni byly dané úkoly a poučky, které pomáhaly člověku získat znovu nadhled a trochu i té radosti ze života. Touto knihou jsme se zabývali až do léta 2019. Význam těchto setkání byl v tom, že jsme probírali témata, často i nad rámec této knihy. To mě, dá se říct, hodně formovalo a pomáhalo mi to také se vyrovnat s mojí situací.

Poznámka k filosofii vzdělávání:

Filosof Karl Jaspers a jeho definice vzdělání z knihy „Duchovní situace doby“.

„Vzdělání jako forma života má za svou páteř disciplínu jako umění myslet a za svůj prostor uspořádané vědění. Nazírání podob minulého, poznání jako naléhavě platný vhled, znalost věcí a zdomácnělost v jazycích jsou látkou vzdělání“ (Jaspers 2008, s. 114).

Dále se mi za přispění rodičů **v dubnu 2017** podařilo nastoupit do práce. Měl jsem hodně strach, že tuto práci nebudu zvládat a taky jsem se hodně bál nového kolektivu (v Caminu jsem si už docela zvykl). Z práce jsem byl nakonec hodně nadšený a to mi také pomohlo získat nadhled nad svým životem, a mám pocit, že stoupla moje „hodnota“ doma i v Caminu.

Poznámka k odvaze být:

Teolog Paul Tilich ve své knize se stejnojmenným názvem "Odvaha být" z roku 1952 v samém závěru tento fenomén definuje takto: „Odvaha být má kořeny v tom Bohu, který se objevuje, když Bůh zmizel v úzkosti pochybování“ (Tilich 2004, s. 138). Byl jsem rád, že nejsem závislý jen na penězích od státu a i pro okolí to znělo líp, když jsem řekl, že chodím do práce. V práci jsem vydržel, zvykl jsem si na nové lidi. Ze začátku jsem měl pocit, že když chodím do práce, že už doma nemusím nic dělat, ale opak byl pravdou, ke které jsem se nakonec také prokousal. Práci doma jsem zvládal lépe, měl jsem k ní jakoby jiný vztah. Problém strávením volného času se tímto zlepšil, den byl více naplněný, akorát v neděli jsem měl trochu problém, stále jsem trávil hodně volného, někdy skoro celý volný čas u počítače.

V roce 2018 bylo klidové období. Docházel jsem do zaměstnání, z práce jsem měl radost, protože jsem si potvrdil, že na to mám, zvládal jsem běžný den, těšil jsem se domů. Asi 2x týdně jsem docházel do Camina na odpolední program – Tematická setkání a English Club, a na schůzky s klíčovou pracovnící, kde jsme probírali výše zmíněný kurz duševní rovnováhy.

V létě jsem si vybral dovolenou a zúčastnil jsem se letního pobytu, který jsem si nesmírně užil. Jedna věc mě však docela zasáhla a to, že jsem asi po pěti letech došel ke svaté zpovědi, kde jsem pocítil úlevu po duchovní stránce. Celkově během asi dvou let jsem přestal být tolik uzavřený a nekomunikativní, i strach z lidí jakoby ustoupil, **a v roce 2019** cítím větší vnitřní klid, necítím se být tolik ovlivnitelný druhými, snažím se s druhými lidmi, pokud to jde, vycházet, i když mám někdy předsudky. Co se týče mých kamarádů, tak ti se ke mně vždy chovali s respektem a neotočili se ke mně zády ani během, ani po nemoci, kdy to se mnou nebylo vždy lehké.

Poznámka k přátelství:

Aristoteles ve svém díle „Etika Nikomachova“ mimo jiné píše o přátelství v tom, co je zde podstatné: „Pravé přátelství nepřipouští velkého množství přátel[...]i musíme být spokojeni, najdeme-li takových přátel jen několik“ (Aristoteles 2013, s. 220).

V práci jsem se zaučil na novou činnost ve skladě, která mě baví, celkově mám tak trochu větší radost ze života, než tomu bylo v předchozích letech, můžu snad říct, že se někdy cítím líp, než tomu bylo před nemocí, kdy jsem prožíval hodně stresu a tlaku a i prostředí doma bylo hodně napjaté; teď po nemoci se vztahy doma urovnaly do poměrně klidové a pohodové úrovně.

Komentář:

Celkově tedy lze konstatovat, že se nyní opět Jakobovi daří již ve značné míře naplňovat potřeby a vztahy lépe.

Určitý postupný zlom nastal během roku 2016, možná v souvislosti se změnou medikace a celkovým zlepšením kondice, jak on sám uvádí. Na společných tematických setkáních začal postupně reagovat živěji, podstoupil i pro němčináře nelehký úkol začít se učit anglicky.

Na tematických setkáních se postupně odvažoval vstoupit do diskuze, začal mít chuť myslet a reagovat tím na myšlenky ostatních. Postupně se osmělil natolik, že byt' se konfliktům raději vyhýbá, je schopen smysluplně oponovat a stát si za svým názorem. Začal mít radost z dispute ve společnosti lidí ve skupině a osvědčovat, že má k dispozici spoustu informací a vlastních myšlenek, které dříve neměl odvahu a důvod prezentovat. Přijal výzvu k společným úvahám a výměně náhledů, prokázal chuť a schopnost uvažovat po svém, byt' ho od toho jeho nejbližší domácí okolí, samo neodvážné, zrazovalo. Dostal se do prostředí, kde mohl své myšlenky volně prezentovat a mít k nim odezvu od ostatních účastníků a objevil, že interakce s ostatními je pro něho radostná.

Dnes již přemýšlí sám za sebe a je rovnocenným partnerem v diskuzích i pro pracovníky a je rezistentní k projeveným jiným náhledům. Chytil se některých filozofických maxim prezentovaných na tematických setkáních a dokázal je pro sebe transformovat do podoby prakticky použitelné v reálném životě. Objevil, že komunikace s různými lidmi přináší možnost různých přístupů, a že u každého lze hledat cestu ke společné komunikaci. Po několika letech spolupráce s Caminem se Jakub, kterého nemoc nejdříve připravila o pocit životního smyslu, postupně při společném přemýšlení rozhodl projevit tolik připravenosti k "odvaze být", že se ujal samostatného, ničím nekorigovaného vyprávění svého dosavadního životního příběhu. Je to nyní, v rámci možností svého osobnostního nastavení, sebevědomý člověk, takže se k tomuto kroku odvážil. Důvodem byla korektně vyjednaná, dobrovolná shoda na možné užitečnosti tohoto psaného sdělení jako pobídky a povzbuzení pro ostatní klienty, kteří ještě v této fázi návratu do reality nejsou.

ZÁVĚR

Je možno předpokládat, že přes subjektivní příklon pouze k určitému autorskému a myšlenkovému schématu a stanovený rozsah práce se podařilo naplnit stanovený cíl – dokladovat transdisciplinární přístup v rámci sociální práce s klientem s psychiatrickou diagnózou jako účinný, stabilizující, obohacující instrument k návratu, návratu, posunu, navýšení a užitečnosti reálného, introspekčního kritického myšlení, schopnosti vhledu a rovněž přijetí elementů nemoci, které určitou část psychiky budou částečně nebo dlouhodobě v určité míře narušovat.

Tato průkaznost se objevuje v nabídnuté bohatosti inspiračních zdrojů, přesto, že výběr prostupujících vědních disciplín zde uvedený je pouhým segmentem toho, kam psychosociální rehabilitace ve svém záběru a základním úmyslu – kterým je primárně revitalizace a animace dospělého člověka, v současném pojetí transponuje.

Transdisciplinární přístup v psychosociální rehabilitaci je důležitý a nenahraditelný instrument v tomto formačním procesu člověka, není důvod se obávat toho, že se pro svou náročnost a potřebu rozlehlého myšlení ve svém rozvoji pozastaví.

Dá se naopak předjímat, že pokud se transdisciplinární přístup podrží svého integrálního pojetí, stane se ještě etablovanější disciplinou, která má právě onu výhodu, která byla v této práci dosvědčována a to, že v rámci snahy o komplexní, konciliační proces v psychosociální rehabilitaci v úzdavě klienta má možnost velmi korektně celostně, individuálně a efektivně působit.

Jako velmi zřetelné se jeví zejména prostupy a návaznosti transdisciplinárního pojetí bytí na teologii, filosofii a některé oblasti psychologické praxe.

Hledání **logos** – smyslu lidského bytí a činění je však i zde kvestií první a základní.

Maxima, která je sice velmi nesnadno dosažitelná, ale může být cílem na obzoru tohoto profesního snažení, vyznívá tak, že je-li psychosociální pracovník opravdovým a vybaveným transdisciplinaristou, eklektikem, může se u něj ve skrytu duše občas objevit pýcha a letmé dotknutí se *omnipotence* v okamžité její léčbě pokorou ve smyslu široce pojatého sebevzdělávání, neobávajícího se přestupování do jednotlivých humanitních věd, každodenního poctivého reflektování svého postoje k sobě a ostatním a usilovat o obecné naplnění zásady, kterou zastával filosof George Berkeley: „*Esse est percipere et percipi*“.¹² (Čermák, Čermáková 2005, s. 133). Stát se rovněž i praktikem v existenciální

¹² Být, znamená vnímat a být vnímán.

konciliaci, tedy v umění smířit se, přijmout a dokázat využít vše, co bytí přináší v průběhu celé dospělosti, to je silný apel, imperativ vnímání zodpovědnosti ve smyslu dostatečně odpovídat na otázky kladené životem.

Transdisciplinárně nastavený sociální pracovník je povinován být stále cestě, být jakýmsi „*ubiquistou*“, všudybylem, směřovat úsilí k tomu, abychom si uhájili právo nazývat se *homo educandus*, *animal rationale*, či jak to již definoval Aristotelés – živočich s řečí, *zoon logon echon*.

Transdisciplinární psychosociální práce je každodenní výzvou k opravdové conquisté neprobádaných území, terra incognita, nových aktuálních společenských výzev, ale rovněž k reconquisté již opomenutých území lidského ducha. Transdisciplinární přístup si s veškerým respektem k ostatním metodikám, přístupům, metodám, školám činí nárok na zábor poměrně velkého, bohatého a měnícího se území lidského bytí. Dá se předjímat, že tato myšlenková expanze bude pokračovat a reálné obavy z nutnosti kenóze vůči ostatním náhledům na styly psychosociální práce s klienty s psychiatrickou diagnózou nejsou na místě.

Pokud jsou profesionálně nastaveny bazální podmínky psychosociální rehabilitace a zajištěna nabídka bezpečného, kultivovaného, vlídného a vybízivého, edukačního prostředí k tomu, aby se každému klientu dostalo individuální možnosti projevit své přání, mnohdy atrofované touhy, znalosti a kompetence, pak je možno konstatovat, že naplněn základní princip, důvod a cíl – obnovení radosti z vlastního myšlení, ustanovení své vlastní ceny, sebedůvěry.

Pro dokladování toho, že se v tak děje, jsou uvedeny podrobnější grafické přehledy, podkladová data vycházejí z průběžných několikaletých dotazníkových šetření.

Rovněž ukázka anonymního vyjádření klienta má svou hlubokou lidskou hodnotu a nezpochybnitelnou váhu.

Finále této práce můžeme jistě vyhradit pro sdělení člověka nad jiné kompetentního. Svatý Albert Veliký, Doctor Universalis, ve své práci *De Adhaerendo Deo, O přimknutí se k Bohu* připomíná: „*Každý člověk má své hranice, ultimum, které nemůže překročit, ale kterých by se měl snažit dosáhnout*“ (Albert Veliký, 2006, s. 13).

Pokud jsme dostatečně připraveni odborně i osobnostně, pak se dá předpokládat, že budeme schopni být klientům nápomocni tento apel naplňovat v rámci možností daných rámcem psychosociální rehabilitace využitím principů transdisciplinárního přístupu.

RESUMÉ

Táto rigorózná práca sa primárne, ako svojou základnou otázkou, zaoberá významom a hodnotením päťročných praktických skúseností s využívaním transdisciplinárneho prístupu v poskytovaní psychosociálnych služieb klientom s psychiatrickou diagnózou. Dokumentuje techniky a prístupy pri využití práce s humanitnými vedeckými disciplínami so zameraním na andragogiku, pedagogiku, filozofiu, etiku, teológiu, psychológiu, sociológiu, antropológiu, etnografiu a kultúru vo všeobecnejšom poňatí.

Z jednotlivých vedeckých disciplín sú vybrané ukážky názorov zásadných autorov so zámerom dokumentovať užitočnosť transdisciplinarít pri zameraní na edukáciu, formovanie a vzdelávanie ľudí, ktorí sú počas určitej časti svojho dospelého života ovplyvnení psychiatrickou diagnózou, s cieľom dosiahnuť čo najväčšiu primeranú možnosť opätovného upevňovania či získania nových kompetencií.

Metódou na vypracovanie tejto rigorózne práce je spracovanie zdrojových materiálov – literatúry a využitie poznatkov z praxe vzťahujúcich sa k problematike motívov, dôvodov a zmyslu kontinuálnej ľudskej snahy o vzdelanie, bez ohľadu na zdanlivú zložitosť či nemožnosť z dôvodov psychickej choroby obnovovať, upevňovať a znovu nachádzať vedomosti, znalosti a kompetencie.

Na dokumentovanie možností individuálneho návratu klientov do čo najvyššej možnej kvality života sú v práci použité kazuistické príbehy so zachovaním intimity a pravidiel rešpektujúcich anonymitu konkrétnych osôb.

Motívom a mottom tejto práce je pevná dôvera v krédo: „*Vivere est cogitare*“.

Cieľom tejto rigorózne práce je dokumentovať na základe praktických výsledkov užitočnosť transdisciplinárneho prístupu ku klientom s psychiatrickou diagnózou.

Podstatou dokumentovania je popis posledných piatich rokov činnosti, hľadania metód, stanovovania pravidiel a štandardov v práci Psychosociálnej rehabilitácie Camino Vsetín,¹³ bezplatnej sociálnej služby, ktorá je súčasťou Charity Vsetín. Camino má vo svojom názve uvedené, že ide v princípe o spoluprácu na ceste pre ľudí s duševnou chorobou a tým súčasne odôvodňuje svoj názov.

História, vývoj Camina ako služby trvá už desať rokov a pri hľadaní svojho postavenia prechádzala táto sociálna služba etapami, kvalitatívnymi zmenami, či už

¹³ <http://www.caminovsetin.cz/>

personálnymi alebo názorovými, a potrebou sledovať vývoj spoločenský i odborný v rámci zákonných noriem, reformy psychiatrickej starostlivosti v snahe o čo najväčšie a pre klientov najvýhodnejšie prepojenie s cieľmi a trendmi Ministerstva zdravotníctva, deinštitucionalizácie, transformačného diania a tým ustanovovania nových trendov s ohľadom na potreby tých ľudí, ktorí prichádzajú do služby psychosociálnej rehabilitácie a sú ochotní sa tu postupne zveriť so svojimi vnútornými, intímnymi problémami s dôverou, že im bude v možnom rozsahu ponúknutá kvalifikovaná, odborná a rovnako aj v ľudskom rozmere prijateľná ponuka spolupráce a pomoci.

Kvalitná pomoc sa odvíja v prvom rade od rozdelenia kompetencií v tíme a v neposlednom rade od dôrazu na kvalifikačné predpoklady jeho členov a hĺbku vzájomnej spolupráce, nastavenia, motivácie, atmosféry dôvery vnútri tímu, ktorá je zreteľná a čitateľná aj pre klientov, a nevyhnutného vytvárania vlastnej osobitej filozofie Camina.

Na tejto úlohe sa podieľa každý člen tímu svojou individualitou, kreativitou, schopnosťou otvorenej komunikácie, dialógu a kritického, nezávislého, odvážneho, inovatívneho myslenia, čo je v malom kolektíve odborníkov (maximálne ide o šesť členov tímu) nutné.

Dôsledne sa vyžaduje čo najväčšia zastupiteľnosť členov tímu pri súčasnom zachovaní osobitosti a vlastného, čitateľného, zreteľného, stabilného prístupu a názoru, čo je samotnou podstatou, zárukou vývoja a udržateľnosti kvality činností, aktivít, ktoré psychosociálna rehabilitácia vyžaduje.

Veľmi dôležitým prvkom mozaiky tímu je plnoprávne, rešpektované a hodnotené začlenenie pozície peer asistenta, konzultanta, i. e. človeka s vlastnou, v súčasnosti prežívanou alebo historickou skúsenosťou s duševnou chorobou, inakosťou, do každodennej práce. Ak sa táto nie jednoduchá, náročná implementácia podarí, vybuduje sa veľmi podstatná možnosť oveľa hlbšieho porozumenia, prirodzeného prieniku a ľahšej, otvorenejšej komunikácie medzi členmi tímu a klientskou časťou Camina.

To podstatné dianie je možné definovať s akceptovanou dôverou, *že neexistuje nič, čo by človeku neumožňovalo lepšie prekonávať ťažkosti, než bytostné, obnovené a ustálené vedomie, že pracuje na nejakej, pre neho jedinečnej a zmysluplnej úlohe.* Poslaním psychosociálnej rehabilitácie Camino je teda primárne poskytovať pomoc a podporu dospelým ľuďom s duševnou chorobou, ktorí majú v dôsledku svojej choroby ťažkosti so začlenením sa do každodenného života a zvládaním rôznych situácií, ktoré sú pre zdravého

človeka bežné. Rešpektujeme jedinečnosť každého človeka, k jeho potrebám pristupujeme individuálne a s ohľadom na jeho celkovú životnú situáciu. Usilujeme sa o udržanie alebo zvyšovanie kvality života našich užívateľov.

Zameranie psychosociálnej rehabilitácie:

- *Človek schopný hľadania, upevňovania a uvedomovania si svojich kompetencií, rolí a návratu do bežného života.*
- *Človek s duševnou chorobou, ktorý je samostatný, sebestačný a vedie nezávislý život v bežnom prostredí.*
- *Verejnosť informovaná o zdraví, chorobe, ktorá vytvára priaznivé, destigmatizačné prostredie pre život ľudí s duševnou chorobou.*

Pri hľadaní možností úľavy, zmeny sa opierame o prístupy, metódy, techniky:

Teória hierarchie ľudských potrieb Abrahama Harolda Maslowa

Podľa tejto teórie má človek päť základných potrieb (od najnižších po najvyššie – spoločne potom tvoria akúsi pomyselnú „pyramídu“): potreba sebarealizácie, potreba uznania, úcty, potreba lásky, prijatia, spolupatričnosti, potreba bezpečia a istoty, základné telesné, fyziologické potreby. Prvé štyri kategórie Maslow označuje ako nedostatkové potreby a piatu kategóriu ako potreby existencie (bytia) alebo rastové potreby. Všeobecne platí, že nižšie umiestnené potreby sú významnejšie a ich aspoň čiastočné uspokojenie je podmienkou pre vznik menej naliehavých a vývojovo vyšších potrieb.

Racionálne emočná behaviorálna terapia (REBT) Alberta Ellisa

REBT je inšpirovaná filozofiou, okrem iného dvetisíc rokov starým výrokom filozofa Epiktéta: „Ľudí nevyvedú z miery samotné veci, ale názory na ne.“ Teda pohľadom, že našu citovú reakciu nespôsobuje samotná udalosť, ale skôr naše postoje a názory na ňu. Musíme teda najprv zmeniť city, aby sme mohli zmeniť myslenie.

Logoterapia a existenciálna analýza Viktora Frankla

Logoterapia a existenciálna analýza uznáva v človeku bytosť hľadajúcu zmysel a reaguje na volanie po zmysle. Vníma osobnosť človeka ako celok, jednotu všetkých dimenzií – biologickej, sociálnej, duševnej i duchovnej. Základná otázka znie: „Aký zmysel chcem dať svojmu životu?“ Základné presvedčenie je, že: „Život má jedinečný zmysel za každých, aj nepriaznivých okolností, je našou povinnosťou nachádzať vôľu k zmyslu, k jeho naplneniu.“ Základné pravidlo, ktorému dôverujeme, je, že: „Človek nie je tým, kto kladie životu otázky, ale je tým, komu život kladie otázky.“ Zhrnutie: „Kto má prečo žiť, dokáže zniesť každý spôsob života, kto má zmysel svojho bytia, ten je tiež najlepšie schopný prekonávať všetky ťažkosti“ (Nietzsche 2009).

Individuálna psychológia Alfreda Adlera

Ľudia sú motivovaní pracovať a spolupracovať, keď: zažívajú prijatie, zažívajú úspech, môžu byť prospešní druhým ľuďom, môžu sa podieľať, majú odvahu byť nedokonalými. Cieľom je pomôcť klientovi konštruktívne prekonať pocit menejcennosti a obnoviť pocit spolupatričnosti, viesť klienta ku skúmaniu prítomnosti a k hľadaniu a posilňovaniu zdrojov a silných stránok pre realizáciu jeho cieľov v budúcnosti.

Princípy služby:

- Poskytovanie bezpečného, iniciovaného, apelujúceho prostredia, vytváranie príležitostí a možností a vyzývanie klientov k prevzatíu čo najväčšej časti zodpovednosti za svoj život. Podpora v aktívnom využívaní ponúkaných možností.
- Využívanie služby je úplne dobrovoľné, povinnosti však vznikajú klientom prijatím a zaradením do programu, aktivity, kedy už vzniká priestor pre celkom štandardný, bežný spoločenský úzus plnenia dohodnutého, takže aj potreba odôvodnenia absencie, nečinnosti.

- Je garantovaný rovnocenný prístup ku všetkým klientom.
- Ku všetkým klientom je prístup úplne individuálny, s rešpektom k ich potrebám a obmedzeniam.
- Služby sú poskytované odborne – kvalifikácia personálu zodpovedá poskytovanej službe.

Cieľová skupina klientov sú poväčšine ľudia, ktorí majú diagnostikovanú:

- duševnú chorobu z okruhu psychóz (F20-29 – podľa MKN 10),
- duševnú chorobu z okruhu afektívnych porúch (F30-39 – podľa MKN 10),
- neurotické poruchy (F40-49 – podľa MKN 10).

Keďže väčšina zdravotných, psychiatrických ťažkostí sa u klientov prejavuje v oblasti rôznych druhov schizofrenických porúch, je možné pre priblíženie pozadia spolupráce uviesť pohľad na tému Eugena Bleulera, švajčiarskeho psychiatra, ktorý už v roku 1908 definoval túto psychickú chorobu prekladom ako zloženinu dvoch gréckych slov: „schizein“ (rozštiepiť) „phrēn“ (myseľ). Myslenie je teda defragmentované, kontinuita, koordinácia, usporiadanie psychiky poškodené, logické myslenie sa rozpadá, realita sa vzdáľuje, dochádza k poruche tokov a spracovania informácií v mozgu. Myslenie trvá neprimerane dlho, vytvárajú sa chybné, zdanlivo opodstatnené, sofistikované závery (bludy až halucinácie), uvažovanie je zmätočné, nenadväzujúce, občas dochádza k prerušeniu myslenia, nedokonavosti, zníženej reaktivity na podnet, nedosahuje sa finalita. Prirovnanie k dnes všeobecnému pohľadu je, že mozog je v oblasti hardvéru bez preukázateľnej poruchy (CT), ale softvér nefunguje dobre. Možnosti nápravy, úľavy, stabilizácie, revitalizácie sú však rozmanité. Výhodou je, že intelektuálne schopnosti nielenže bývajú zachované, ale dajú sa aj ďalej veľmi intenzívne rozvíjať.

Základom psychosociálnej rehabilitácie je zmysluplné, napredujúce, skutočné vyplnenie obdobia po zakončení hospitalizácie a návratu z liečebne, kedy ešte klienti nie sú sami alebo s pomocou najbližšieho okolia schopní dosiahnuť kvalitu života pred začiatkom choroby, zostávajú dlhodobo doma, väčšinou v občasnej starostlivosti ambulantnej psychiatrie či klinickej psychológie.

Často cítia príznaky, ako je zvýšená únava, strata vôle, zhoršená pozornosť a sústredenie, strata záujmov a iniciatívy, apatia a nechúť k nadväzovaniu sociálnych kontaktov. V tomto období potrebujú zvýšenú podporu okolia a pomoc pri začleňovaní sa

do bežného života. Tu môže zohrať svoju bazálnu úlohu podpora rodiny, priateľov a známych, ako aj rôzne odborné služby – hlavne niektoré špeciálne profesijne nastavené sociálne služby, medzi ktoré patrí práve psychosociálna rehabilitácia.

V sociálnej službe psychosociálnej rehabilitácie, kde prebiehajú rôzne programy, sa môže každý klient venovať obyčajným aktivitám, ktoré sú bežnou súčasťou života v bezpečnom, podľa potreby povzbudivom, podnetnom prostredí, postupne si obnovovať a rozširovať zručnosti potrebné pre každodenný život, znovuobnovovať sociálne vzťahy a taktiež zvyšovať odolnosť voči stresu.

Psychosociálna rehabilitácia zlepšuje ľuďom s duševnou chorobou kvalitu života, znižuje veľmi podstatne nebezpečenstvo relapsov, znovuobjavenie psychotických príznakov a mieru, početnosť často nadbytočne opakovaných hospitalizácií. Cieľom rehabilitácie je čo najväčší rozsah znovuzačlenenia človeka žijúceho v určitej, často podstatnej časti svojho bytia, do čo najbežnejšieho spôsobu života v komunitných podmienkach.

Ponúka sa pomoc a podpora v oblastiach života:

- bývanie a starostlivosť o domácnosť,
- starostlivosť o seba a svoje zdravie,
- sociálne vzťahy,
- práca a štúdium,
- aktívne trávenie času,
- finančné hospodárenie,
- vybavovanie praktických a úradných záležitostí.

Podľa individuálnej a aktuálnej potreby je poskytovaná forma terénnej a ambulantnej služby psychosociálnej rehabilitácie v individuálnej a skupinovej podobe s kvalifikovanou snahou:

- rozvíjať schopnosti a zručnosti zvyšujúce samostatnosť,
- sprostredkovať spoločenské kontakty,
- rozvíjať sociálne vzťahy a zručnosti,
- vytvárať podmienky pre zmysluplné a aktívne trávenie času,
- zvyšovať sebestačnosť v prirodzených podmienkach s využitím bežných zdrojov,
- zvyšovať informovanosť verejnosti o duševnom zdraví a chorobe a prispievať

k destigmatizácii ľudí s duševnou chorobou.

Každoročne sa konajú Dni duševného zdravia vo Vsetíne, tohto roku už jubilejný desiaty ročník, na ktorom sa podieľa jednak tím Camina a ďalej kolegovia a špičkoví odborníci, hostia z oblasti sociálnej práce, psychológie, akademického sveta. Podstatným momentom je to, že sa klienti nielen zúčastňujú väčšiny prednášok, seminárov, stretnutí, ale hlavne sa aktívne podieľajú na celoročnej príprave, väčšina oficiálnych propagačných materiálov – letáky, pozvánky v úplne profesionálnom vyhotovení sú v kompetencií ľudí, ktorí buď v minulosti boli, alebo stále ešte sú klientmi Camina.

Taktiež sa sústreďujeme na vydávanie vlastných odborných publikácií primárne s témami odborne viazanými na psychosociálnu prácu.¹⁴

Transdisciplinárny prístup k psychosociálnej rehabilitácii je bazálnym nosným prvkom spolupráce s klientmi a viac, konkrétnejšie o tejto a ďalších formách činností, aktivít, programov, prístupov, techník a metód bude rozvedené, rozpracované v jednotlivých kapitolách tejto rigoróznej práce ut infra.

Inovatívna zreteľnosť takého uchopenia a náročnosti práce, pohybu v jednotlivých vedeckých disciplínach a prepojovanie logických úvah, vzťahov, analýza potrieb jednotlivých klientov, syntéza a eklektický výber podstatného pre informovanie, transformačný proces klienta začalo byť v súčasnej dobe posudzované, vnímané odbornou verejnosťou, dotknutými štátnymi inštitúciami a preukázateľne aj klientmi ako zreteľný posun vo vývoji psychosociálnej rehabilitácie. Možno to preukázať aj ocenením *Gratias 2018* pre sociálneho pracovníka roka prvýkrát udeleným Ministerstvom práce a sociálnych vecí Českej republiky pri príležitosti výročia sto rokov trvania sociálnej práce v Českej republike a Svetového dňa sociálnej práce autorovi za inovatívny prístup a prínos oboru sociálnej práce v oblasti sociálnych služieb, ďalej akreditáciou vlastného vzdelávacieho programu „*Možnosti využitia logoterapie a existenciálnej analýzy v sociálnej práci*“ a ustanovením autora ako lektora v rámci MPSV.

Táto práca vyjadruje a formou kazuistických príbehov dokumentuje zistenie, že návrat k hodnotám kritického myslenia v celom jeho rozsahu, mohutnosti, zreteľnosti, dostupnosti bez prílišného a striktného obmedzovania sa kategóriami jednotlivých disciplín

¹⁴ Doteraz vydané autorské zborníky: *Psychodiagnostika v době utváření multikulturního společnosti*, 2015. *Dějiny české filosofie v kontextu sociálně-psychologického myšlení*, 2016. *Vývojová psychologie v normě a patologii*, 2018. *Psychologie sebereflexe od pocitů marnosti k uchopení života*, 2019.

je podstatnou časťou úspešnej psychosociálnej rehabilitácie pre tých, ktorých myslenie je zneistené, zavádzajúce, defragmentované kvôli psychiatrickej záťaži.

Táto práca sa snaží dokumentovať na celkom konkrétnych osudoch a prežívaní životných príbehov klientov pravidlo (v režime prísnej anonymity), že to podstatné sa často skrýva v nenápadnosti, ignorovaných maličkostiach, ktoré je potrebné aj pomocou inštrumentov transdisciplinárneho prístupu nachádzať, definovať, posilňovať, stabilizovať a rozvíjať v tom ponímaní, že začiatok k návratu, k prejavu všetkého napredujúceho je často nepatrný, nezreteľný.

Povzbudením k návratu k záujmu o poznanie, epistémé, môžu byť vo všeobecnosti aj dve ustálené latinské úslovie – *vivere tota vita discedum est*¹⁵ et *vivere est cogitare*.¹⁶

Je možné predpokladať, že napriek subjektívnemu príklonu len k určitej autorskej a myšlienkovvej schéme a stanovenému rozsahu práce sa podarilo naplniť stanovený cieľ – dokumentovať transdisciplinárny prístup v rámci sociálnej práce s klientom s psychiatrickou diagnózou ako účinný, stabilizujúci, obohacujúci inštrument k návratu, posunu, navýšeniu a užitočnosti reálneho, introspektívneho kritického myslenia, schopnosti vhl'adu a taktiež prijatiu elementov choroby, ktoré budú určitú časť psychiky čiastočne alebo dlhodobo v určitej miere narúšať.

Táto preukázateľnosť sa objavuje v ponúkanej bohatosti inšpiračných zdrojov napriek tomu, že tu uvedený výber prelínajúcich sa vedeckých disciplín je iba čiastočným segmentom toho, kam psychosociálna rehabilitácia vo svojom zábere a základnom úmysle, ktorým je primárne revitalizácia a animácia dospelého človeka, v súčasnom poňatí transponuje.

Transdisciplinárny prístup v psychosociálnej rehabilitácii je dôležitý a nenahraditeľný inštrument v tomto procese formovania človeka, nie je dôvod obávať sa toho, že sa pre svoju náročnosť a potrebu rozsiahleho myslenia vo svojom rozvoji pozastaví.

Dá sa naopak predpokladať, že pokiaľ sa transdisciplinárny prístup podrží svojho integrálneho chápania, stane sa ešte etablovanejšou disciplínou, ktorá má práve tú výhodu, ktorá bola v tejto práci preukazovaná a to, že v rámci snahy o komplexný, konciliantný

¹⁵ Žiť znamená celý život sa učiť.

¹⁶ Žiť znamená premýšľať.

proces v psychosociálnej rehabilitácii pri uzdravení klienta má možnosť veľmi korektne, celostne, individuálne a efektívne pôsobiť.

Ako veľmi zreteľné sa javí hlavne prelínanie a nadväznosti transdisciplinárneho chápania bytia na teológiu, filozofiu a niektoré oblasti psychologickéj praxe.

Hľadanie **logos** – zmyslu ľudského bytia a konania je však aj tu prvou a základnou otázkou.

Maxima, ktorá je síce veľmi neľahko dosiahnuteľná, ale môže byť cieľom na obzore tohto profesijného snaženia, vyznieva tak, že ak je psychosociálny pracovník skutočným a vybaveným transdisciplinaristom, eklektikom, môže sa u neho v skrytosti duše občas objaviť pýcha a letný dotyk *omnipotencie* v jej okamžitej liečbe pokorou v zmysle široko poňatého sebavzdelávania, ktoré sa nebojí prestupov do jednotlivých humanitných vied, každodennej poctivej reflexie svojho postoja k sebe a ostatným a úsilia o všeobecné naplnenie zásady, ktorú zastával filozof George Berkeley: „*Esse est percipere et percipi*.“¹⁷ (Čermák, Čermáková, 2005, s. 133). Stať sa rovnako aj praktikom v existenciálnej konciliácii, teda v umení zmieriť sa, prijať a dokázať využiť všetko, čo bytie prináša v priebehu celej dospelosti, to je silný apel, imperatív vnímania zodpovednosti v zmysle dostatočne odpovedať na otázky kladené životom.

Transdisciplinárne nastavený sociálny pracovník je povinný byť stále na ceste, byť akýmsi „*ubiquitistom*“, smerovať úsilie k tomu, aby sme si uhájili právo nazývať sa *homo educandus*, *animal rationale*, či ako to už definoval Aristoteles – živočích s rečou, *zoon logon echon*.

Transdisciplinárna psychosociálna práca je každodennou výzvou k skutočnej conquiste neprebádaných území, terra incognita, nových aktuálnych spoločenských výziev, ale rovnako k reconquiste už zabudnutých území ľudského ducha. Transdisciplinárny prístup si s úplným rešpektom k ostatným metodikám, prístupom, metódam, školám robí nárok na záber pomerne veľkého, bohatého a meniaceho sa územia ľudského bytia. Dá sa predpokladať, že táto myšlienková expanzia bude pokračovať a reálne obavy z nutnosti kenósis voči ostatným pohľadom na štýly psychosociálnej práce s klientmi s psychiatrickou diagnózou tu nemajú miesto.

Pokiaľ sú profesionálne nastavené bazálne podmienky psychosociálnej rehabilitácie a je zaistená ponuka bezpečného, kultivovaného, vládneho a povzbudzujúceho edukačného prostredia k tomu, aby každý klient dostal individuálne možnosti prejavu

¹⁷ Byť, znamená vnímať a byť vnímaný.

svoje priania, často atrofované túžby, znalosti a kompetencie, potom možno konštatovať, že je naplnený základný princíp, dôvod a cieľ – obnovenie radosti z vlastného myslenia, ustanovenie svojej vlastnej ceny, sebadôvery.

Na dokumentovanie toho, že sa tak deje, sú uvedené nasledujúce grafické prehľady, podkladové údaje vychádzajú z priebežných niekoľkoročných dotazníkových prieskumov.

Taktiež ukážka anonymného vyjadrenia klienta má svoju hlbokú ľudskú hodnotu a nespochybniteľnú váhu.

Finále tejto práce môžeme určite vyhradiť pre vyjadrenie človeka nadovšetko kompetentného. Svätý Albert Veľký, Doctor Universalis, vo svojej práci *De Adhaerendo Deo, O primknutí sa k Bohu* pripomína: „Každý člověk má svoje hranice, ultimum, které nemůže překročit, ale které by sa mal snažiť dosiahnuť“ (Albert Veliký, 2006, s. 13)

Ak sme dostatočne pripravení odborne i osobnostne, potom sa dá predpokladať, že budeme schopní byť klientom nápomocní tento apel naplňovať v rámci možností daných rámcom psychosociálnej rehabilitácie s využitím princípov transdisciplinárneho prístupu.

SEZNAM PRIMÁRNÍ, CITOVANÉ LITERATURY

- ALBERT VELKÝ. 2006. *O primknutí sa k Bohu*. Bratislava: Serafin. ISBN 80-8081-042-7
- ACQUAVIVA, C. 1600. *Industriae ad curandos animae morbos*. Florencie.
- AKVINSKÝ, T. 2013. Komentář k Etice Nikomachově II. kniha. Praha: Krystal OP, s.r.s. ISBN 978-80-87183-61-8.
- AKVINSKÝ, T. 2008. *O stvoření, výběr textu z Teologické sumy*. 1.vyd. Praha: Krystal OP, s.r.o. ISBN 978-80-87183-03-8.
- AKVINSKÝ, T. 1887. *Spisek o bytí a bytnosti*. Překlad: Jan Kř. Votka z T. J., Václav Vojáček. Praha: Tiskem kn. arcibiskubské tiskárny za Rohlíčka a Sieversa.
- ARISTOTELÉS: 2013. *Etika Níkomachova*. Praha: Vydal Petr Rezek, čtvrté nezměněné vydání. ISBN 978-80-86207-35-3.
- BALCAR, K. 2007-2010. *Materiály ze seminářů LEA*, PVŠPS Praha.
- BERNE, E. 2011. *Jak si lidé hrají*. Praha: Portál. ISBN 978-80- 7367-992-7.
- BIBLE. 1995. *Písmo svaté starého a nového zákona*. Česká biblická společnost. ISBN 80-85810-07-7.
- BOÉTIE, É. De la. 2011. *Rozprava o dobrovolném otroctví*. Praha: Rybka Publishers. ISBN 978-80-87067-27-7.
- BONAVENTURA. 2003. *Jak přivést umění zpět k theologii. Váš učitel je jeden, Kristus*. Praha: Oikoymenh. ISBN 80-7298-078-5.
- BRONOWSKI, J. 1985. *Vzestup člověka*. Praha: Odeon. 01-029-85.
- BURUMA, I. 2010. *Vražda v Amsterdamu*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1875-5.
- CARPENTER, E. 1910. *Civilisace, její následky, léčení jich a jiné studie*. (Přeložil Dr. Edvard Beneš). Praha: Nakladatel: B. Kočí.
- CUMMING, J. 2001. *Dopisy velkých osobností hříšníkům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. ISBN 80-7192-555-1.
- ČERMÁK, J., ČERMÁKOVÁ, K. 2005. *Slovník latinských citátů*. Praha: Universum. ISBN 80-242-1372-9.
- DRAPELA, V. J. 1997. *Přehled teorií osobnosti*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-766-3.
- DRATVOVÁ, A. 1941: *Etika tvůrčí práce*. Praha: Vydal Bohuslav Hendrich, 1. vydání.
- CHARDIN, de, P., T. 2005. *Úvahy o štěstí a lásce*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, s.r.o. ISBN 80-86715-48-5.
- ECO, U. 1988. *Jméno Růže*. Praha: Odeon.

- ECO, U. 1995. *Skeptikové a těšitelé*. Praha: Nakladatelství Svoboda. ISBN 80-205-0472-9.
- ELLIS, A., MacLAREN, C. 2005. *Racionálně emoční behaviorální terapie*. Praha: Portál s.r.o. ISBN 80-7178-947-X
- EYSINGA, VAN, E. 1925. *Věda, náboženství, umění*. II. vydání, Slaný: Veleslavína.
- FINK, E. 1992. *Oáza štěstí*. Praha: Mladá Fronta. ISBN 80-204-0224-1.
- FINKIELKRAUT, A. 1993. *Destrukce myšlení*. Brno: Atlantis. ISBN 80-7108-063-2.
- FOUCAULT, M. 2007. *Slova a věci*. Brno: Computer Press, a. s. ISBN 978-80-251-1713-2.
- FRANKL, V. E. 2006a. *A přesto říci životu ano*. 3. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. ISBN 80-7192-866-6.
- FRANKL, V. E. 2006b. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta. ISBN 80-7295-085-1.
- FRANKL, V. E. 2006c. *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta. ISBN 80-7295-084-3.
- HAŠKOVEC, V., MÜLLER, O. 2003. *Galerie géníů aneb kdo byl kdo*. Praha: Albatros. ISBN 80-00-01230-8.
- HEIDEGGER, M. 2004. *Věda, technika a zamyšlení*. Praha: Oikoymenh. ISBN 80-7298-083-1.
- CHROMÝ JELEN, J. 2004. *Vyprávění siouxského medicinmana*. Praha: Paseka. ISBN 80-7185-523-5.
- JARVIS, P. 2004. *Adult Education and Lifelong Learning. Theory and Practice*. London: RoutledgeFalmer. ISBN 0-415-31492-5.
- JASPERS, K. 2016. *Mezní situace*. Praha: Oikoymenh. ISBN 978-80-7298-220-2.
- JASPERS, K. 2008. *Duchovní situace doby*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1646-1.
- JASPERS, K. 1996. *Úvod do filosofie: dvanáct rozhlasových přednášek*. Praha: Oikoymenh. ISBN 80-86005-05-4.
- KEMPENSKÝ, T. 1982. *Následování Krista*. Řím: Křesťanská akademie.
- KIERKEGAARD, S. 1996. *Současnost*. 1. vyd. Olomouc: Votobia. ISBN 80-7198-089-7.
- KOMENSKÝ, J., A. 1956. *Pansofický vychovatel: Poslední myšlenky o reformě výchovy a škol přirozenou metodou*. Přeložil a vydání připravil Jan Patočka. Praha: SPN, 1956.
- LAERTIOS, D. 1952. *Života a učení filosofa Epikura*. Brno: Svoboda.
- LÄNGLE, A. 2010. *Osobní existenciální analýza (PEA) jako terapeutický přístup*. Praha: SLEA 2010. ISBN 978-80-904307-2-3.
- LIPOVETSKY, G. 2013. *Hypermoderní doba: Od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor. ISBN 978-80-7260-283-4.

- MACHULA, T. 2003. *De aeternitate mundi sv. Tomáše Akvinského v historické perspektivě*. Praha 1: Krystal OP. ISBN 80-85929-57-0.
- NIETZSCHE, F. 2009. *Tak pravil Friedrich Nietzsche*. Praha: Československý spisovatel, s.r.o. ISBN 978-80-87391-15-0.
- O'DONNELL, K. 2004. *Dějiny myšlenky*. Praha: Knižní klub. ISBN 80-242-1163-7.
- PALOUŠ, R. 1992. *Komenského Boží svět*. Praha: SPN. ISBN 80-04-25615-5.
- PALOUŠ, R., SVOBODOVÁ, Z.: *Homo educandus: Filosofické základy teorie výchovy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011. ISBN 978-80-246-1901-9.
- PATOČKA, J. 1991. *Sókratés, přednášky z antické filosofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství v Praze. ISBN 80-04-25383-0.
- PIEPER, J. 1997. *Tomáš Akvinský*. Praha: Vyšehrad. ISBN 80-7021-224-1.
- PIEPER, J. 1994. *Základní formy sociálních pravidel hry*. Praha: Oikoymenh. ISBN 80-85241-60-9.
- PIEPER, J. 2007. *Co znamená filmovat?* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. ISBN 978-80-7195-023-3.
- POSPÍŠIL, C. 2010. V.: *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. ISBN 978-80-87183-14-4.
- RATZINGER, J. 2005. *Evropa: Její základy dnes a zítra*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. ISBN 80-7192-801-1.
- RIEUPEYROUT, J., L. 2000. *Dějiny Navahů: Indiánská sága 1540 – 1990*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-306-5.
- ROUSSEAU J. J. 1949. *O původu nerovnosti mezi lidmi*. Praha: Svoboda.
- SARTRE, J. P. 2006. *Vědomí a existence*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh. ISBN 80-7298-171-4.
- SCRUTON, R. 2011. *O potřebnosti národů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 978-80-7325-245-8.
- SENEKA. 1941. *O klidu duševním a jiné rozpravy*. Praha 1: Bibliotéka Henriada.
- SCHELER, M. 1968. *Místo člověka v kosmu*. 1. vyd. Praha: Academia. ISBN 80-508-21-862.
- SCHELER, M. 2003. *Můj filosofický pohled na svět*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad. ISBN 80-7021-390-6.
- SCHIKORA, R. 1947. *Naše světla*. Frýdek: Exerční dům.
- SOKOL, J. 2010. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-056-5.

TILLICH, P. 2004. *Odvaha být*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-7325-016-0.

WITTGENSTEIN, L. 2007. *Tractatus logico-philosophicus*. Vyd. 1., Praha: Oikoymenh. ISBN 978-80-7298-284-4.

SEZNAM LITERATURY VHODNÉ K DALŠÍMU ROZVOJI TRANSDISCIPLINÁRNÍHO PŘÍSTUPU - VÝBĚR

- ADAMEC, J.: *Existenciální psychologie Karla Jasperse*. Brno: Filosofický seminář – katedra teorie, 2008. ISBN 978-80-87234-04-4.
- ADAMEC, J.: *Průvodce vybranými tituly sebraných spisů Martina Heideggera*. Brno–Wien: Filosofický seminář – katedra teorie, 2005. ISBN 80-239-4356-1.
- ADORNO, T., W.: *Schéma masové kultury*. Praha: Oikymenh, 2009. ISBN 978-80-7298-406-0.
- AKVINSKÝ, T.: *Otázky o ctnostech I: O ctnostech obecně*. Praha: Krystal OP, s.r.o., 2012. ISBN 978-80-87183-46-5.
- ANZENBACHER, A.: *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0917-5.
- AUGUSTINUS, A.: *Vyznání*. 5.vyd. Praha: Kalich, nakladatelství a knihkupectví, s.r.o., 2006. 565 s. ISBN 80-7017-027-1.
- BACON, F.: *Nové organon*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0107-X.
- BALCAR, K.: *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Praha:SPN, vydání 1., 1983.231 s. 14-343-83
- BATESON, G.: *Mysl & příroda: nezbytná jednota*. Praha: Malvern, Vydání první, 2006. ISBN 80-86702-19-7.
- BERNE, E.: *Co řeknete, až pozdravíte: transakční analýza životních scénářů*. Praha: Portál, 2. vydání, 2013. ISBN 978-80-262-0486-2.
- BLÁHA, I., A.: *Ethika jako věda: Úvod do dějin a teorie mravnosti*. Brno: Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-023-3.
- BOURDIEU, P.: *Sociologické hledání sebe sama*. Brno: Doplněk, 2012. ISBN 978-80-7239-280-3.
- BUBER, M.: *Já a ty*. 3. vyd. Praha: Kalich, 2005. ISBN 80-7017-020-4.
- ERIKSON, E., H.: *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-380-8.
- FICHTE, J., G.: *O pojmu vědosloví, druhý úvod do vědosloví, pokus o nové podání vědosloví*. Praha: Nakladatelství filosofického ústavu AV ČR Filosofia, 2008. ISBN 978-80-7007-280-6.
- FISHER, J., L.: *Základy poznání*. Praha: Melantrich, 1931.
- FISHER, J., L.: *Případ Sokrates*. Ostrava: Profil, 1970. ISBN 80-7106-110-7.

- FRANKL, V. E.: *Co v mých knihách není. Autobiografie*. 1.vyd. Brno: Cesta, 1997. ISBN 80-85319-66-7.
- FRANKL, V. E.: *Psychoterapie a náboženství. Hledání nejvyššího smyslu*. Brno: Cesta, 2007. ISBN 80-7295-088-6.
- FRANKL, V. E.: *Psychoterapie pro laiky*. Brno: Cesta, 1998. ISBN 80-85319-80-2.
- FRANKL, V. E.: *Teorie a terapie neuróz. Úvod do logoterapie a existenciální analýzy*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-779-6.
- FREUD, S. *Výklad snů*. Pelhřimov: NTP, 2005. ISBN 80-86559-16-5.
- GADAMER: *Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem*. Praha: Oikoymenh, 2010. ISBN 978-80-7298-445-9.
- GIDDENS, A.: *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7419-035-3.
- HANUŠ, J. a kol.: *Meze smířlivosti*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-282-3.
- HARRIS, T. A. *Já jsem OK, ty jsi OK*. Praha: Pragma, 1997. ISBN 80-7205-508-9.
- HAYES, N. *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-763-9.
- HORNEY, K.: *Neurotická osobnost naší doby*. Portál: Praha, 2007. ISBN 978-80-7367-219-5.
- CHARDIN, de, P., T.: *Místo člověka v přírodě*. Praha: Nakladatelství svoboda, 1967.
- KANT, I.: *K věčnému míru, O obecném rčení: Jeli něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-55-2.
- KRANZ, G.: *Augustin. Život a působení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-212-9.
- KŘIVOHLAVÝ, J.: *Mít pro co žít*. 2.vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-404-0.
- KŘIVOHLAVÝ, J.: *Psychologie smysluplnosti existence*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. ISBN 80-247-1370-5.
- KUHN, T., S.: *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-54-2.
- La BOÉTIE, E. *Rozprava o dobrovolném otroctví*. Praha: Rybka Publishers, 2011. ISBN 978-80-87067-27-7.
- LACROIX, J.: *Smysl člověka*. Praha: Vyšehrad, 1970.
- LÄNGLE, A.: *Smysluplně žít*. Brno: Cesta, 2002. ISBN 80-7295-037-1.

- LAWRENCE, H.: *Dějiny středověkého mnišství*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-85959-88-7.
- LE GOFF, J.: *Hledání středověku*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2005. ISBN 80-7021-730-8.
- LE GOFF, J.: *Svatý František z Assisi*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-651-4.
- LÉVINAS, E.: *Být pro druhého*. Praha: Zvon, 1997. ISBN 80-7113-217-9.
- LÉVI-STRAUSS, C.: *Antropologie a problémy moderního světa*. Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2098-5.
- LÉVI-STRAUSS, C.: *Smutné tropy*. Praha: Odeon, 1966. 01-026-67.
- LIESSMANN, K., P.: *Filosofie zakázaného vědění: Friedrich Nietzsche a černé stránky myšlení*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2188-5.
- LIESSMANN, K., P.: *Univerzum věcí: K estetice každodenní činnosti*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2060-4.
- LISTER-FORD, CH.: *Transakční analýza: v poradenství a psychoterapii*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-085-2.
- LOMBARIOVÁ, F., G., LOMBARDI, G., S.: *Nekonečný kruh: Výklad etiky amerických Indiánů*. Košice: Knižná dielňa Timotej, 1996. ISBN 80-88849-04-7.
- MARCEL, G.: *Hodnoty v existenciální filosofii Gabriela Marcela*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1070-X.
- MARCEL, G.: *K filosofii naděje*. Praha. Vyšehrad, 1971. 33-351-71.
- MARITAIN, J.: *Integrální humanismus*. Řím: Křesťanská akademie, 1967.
- MARITAIN, J.: *Vybrané stati filosofické*. Praha: Ladislav Kuncíř, 1931.
- McLUHANOVÁ, T., C.: *Dotknout se země: Indiánský pohled na vlastní bytí*. Košice: Knižná dielňa Timotej, 1971. ISBN 80-88849-16-0.
- MERLEAU-PONTY, M.: *Svět vnímání*. Sestavila a poznámkami opatřila Stéphanie Ménasé. Praha: Oikoymenh, 2008. ISBN 978-60-7298-287-5.
- MURPHY, R., F.: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Slon, 2004. ISBN 978-80-86429-25-0.
- NIETZSCHE, F.: *Genealogie morálky: Polemika*. Praha: Aurora, 2002. ISBN 80-7299-048-9.
- ORTEGA y GASSET, J., *Evropa a idea národ*. Praha: Mladá Fronta, 1993. ISBN 80-204-0380-9.

- PALOUŠ, R.: *Heretická škola: O filosofii výchovy ve světověku a Patočkově pedagogice čili filipika proti upadlé škole*. Praha: Oikoymenh, 2008. ISBN 978-80-7298-302-5.
- PALOUŠ, R.: *Světověk a časování*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-411-2.
- PARTRIDGE, CH.: *Encyklopedie nových náboženství: nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spiritualita*. Praha: Knižní klub, 2006. Editor českého vydání Zdeněk Vojtíšek. ISBN 80-242-1605-1.
- PASCAL, B.: *Myšlenky*. Praha: Odeon, 1973. 01-078-73.
- PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*. Praha: Nakladatelství Filosofického ústavu Akademie věd ČR, 2007. ISBN 978-80-7007-264-6.
- PIAGET, J.: *Psychologie inteligence*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-309-9.
- PLATÓN: *Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón*. Praha: Oikoymenh, páté opravené vydání, 2005. ISBN 80-7298-140-4.
- POPPER, K., R.: *Bída historicismu*. Praha: Oikoymenh, 2000. ISBN 80-7298-007-6.
- RATZINGER, J. *Evropa Benedikta z Nursie v krizi kultur*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7195-022-X.
- ROGERS, R. C. *Způsob bytí*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-233-5.
- ŘÍČAN, P.: *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124 - 7
- SARTRE, J. P.: *Existencialismus je humanismus*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-661-1.
- SHORT, W. J. *Chudoba a radost*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 80-7192-779-1.
- SCHOPENHAUER, A.: *O filosofech a filosofii*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 1999. ISBN 80-901916-6-5.
- SMÉKAL, V.: *Pozvání do psychologie osobnosti. Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2007. ISBN 80-86598-65-9.
- SOUSEDÍK, S.: *Jan Duns Scotus*. Praha: Vyšehrad, 1989. 33-806-89.
- SOUSEDÍK, S.: *Svoboda a lidská práva*. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-036-7.
- TOLAN, J. *Na osobu zaměřený přístup*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-146-8.
- TOMKINS, S.: *Stručné dějiny křesťanství*. Vydání první, Praha: Volvox Globator, 2009. ISBN 978-80-7207-703-8.
- WATZLAWICK, P.: *Úvod do neštěstí*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-675-9.
- WOODS, R.: *Mystika a proroctví: Dominikánská tradice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-881-X.

WUST, P.: *Nejistota a odhodlání*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1970. 33-306-70.

**SEZNAM LITERATURY VHODNÉ K DALŠÍMU ROZVOJI TRANSDISCIPLINÁRNÍHO
PŘÍSTUPU - ODKAZ**

<http://www.iqle.cz/literatura.php>

SEZNAM PŘÍLOH

č. 1 Úryvek z knihy: „Kniha z písku“ (autor: Jorge Luis Borges)

č. 2 Úryvek z knihy: Dějiny Navahů (Jean-Louis Rieuepeyrou)

č. 3 Ukázka programu jubilejních desátých Dnů duševního zdraví – využití transdisciplinárního a multidisciplinárního přístupu v praxi. Plakát je navržený a vytvořený kompletně klientkou Camina.

č. 4 Kolektivní publikace pracovníků a klientů s obrazem klientky Camina na titulní straně.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Úryvek z knihy: „Kniha z písku“ (autor: Jorge Luis Borges)

„Přímka sestává z nekonečného počtu bodů; rovina z nekonečného počtu přímek; prostor z nekonečného počtu rovin; hyperprostor z nekonečného počtu prostorů... Ne, začínat vyprávění more geometrico není zrovna nejnápaditější, a tvrdit, že je hodnověrné, znamená dnes běžné zvůvodnění jakékoliv fantastiky; moje vyprávění je však pravdivé. Žiji sám ve čtvrtém poschodí v Belgramově ulici. Bude to už několik měsíců, co jsem jednou pozdě odpoledne uslyšel zaklepání. Otevřel jsem a vešel neznámý člověk. Byl vysoký, nevýrazných rysů. Snad ho tak viděly moje krátkozraké oči. Celé jeho vzezření prozrazovalo počestnou chudobu. Byl v šedém a v ruce měl šedý kufřík. Hned mě napadlo, že je cizinec. Zpočátku jsem si myslel, že je starý; pak jsem si uvědomil, že mě oklamaly jeho řídké rusé vlasy, téměř bílé jako mívají Skandinávci. Z našeho rozhovoru, který trval sotva hodinu, jsem vyrozuměl, že pochází z Orknejí. Pobídl jsem ho, aby se posadil. Muž chvíli otálel, než promluvil. Působil melancholicky, jako já teď. „Prodávám bible,“ řekl. S jistou důkladností jsem odpověděl: „V tomhle domě se nachází několik anglických biblí včetně první, Viklefovy. Mám i bibli Ciprana de Valery, Luthera, která je z literárního hlediska ta nejhorší, a latinský exemplář vulgáty. Jak vidíte, nejsou to právě bible, co mi chybí.“ Odpověděl mi po chvíli mlčení. „Neprodávám jen bible. Mohu vám ukázat posvátnou knihu, která by vás mohla zajímat. Získal jsem ji nedaleko Bíkanéru.“ Otevřel kufřík a položil ji na stůl. Byl to osmerkový svazek v plátěné vazbě. Nepochybně prošel mnoha rukama. Potěžkal jsem ho; překvapila mě jeho neobvyklá váha. Na hřbetě knihy byl nápis Holy Writ a dole Bombay. „Bude z devatenáctého století,“ poznamenal jsem. „Nevím. Nikdy jsem se to nedozvěděl,“ zněla odpověď. Otevřel jsem ji nazdařbůh. Písmena mi připadala neobvyklá. Stránky, které se mi zdály ohmatané a typograficky na nízké úrovni, byly potištěny ve dvou sloupcích jako bible. Text, uspořádaný do veršů, byl vysázen hustě. V horním rohu stránek, byla arabská čísla. Mou pozornost vzbudilo to, že za sudou stránkou s číslem dejme tomu 40 514, následovala lichá čísla 999. Obrátil jsem ji; na rubu bylo osmimístné číslo. Byla tam drobná ilustrace, jako vidáme ve slovnících: jakási kotva, perokresba, působící dojmem, že ji namalovala neumělá ruka dítěte. **Tedy** mi neznámý řekl: „Dobře si ji prohlédněte. Už ji nikdy neuvidíte.“ V tvrzení, ne v hlase, zazněla hrozba. Soustředil jsem se na to místo a zavřel knihu. Vzápětí jsem ji otevřel. Marně jsem však, list po listu, hledal obrázek kotvy. Abych skryl své rozpaky, řekl jsem:

„Jde o písmo nějakého hindustánského jazyka, ne?“ „Ne“ odpověděl. Potom ztišil hlas, jako by mi chtěl svěřit tajemství: „Získal jsem ji v jednom městečku v nížině, výměnou z a pár rupií a bibli. Její majitel neuměl číst. Myslím, že v Knize knih spatřoval něco jako amulet. Patřil do nejnižší kasty; lidé nemohou vstoupit do jeho stínu bez poskvrnění. Řekl mi, že se jeho kniha nazývá knihou z písku, protože ona, ani písek nemají začátek ani konec.“ Požádal mě, abych našel první stránku. Opřel jsem levou ruku o titulní list a palcem, téměř přilepeným k ukazováčku, listoval v knize. Bylo to marné: mezi titulní list a ruku se vždy připletlo několik listů. Jako by z knihy vyrůstaly. „Teď hledejte konec.“ Také jsem neuspěl; dokonce jsem zadrmolil hlasem, který jako by mi nepatřil: „To není možné.“ Stále ještě ztišeným hlasem mi prodavač biblí řekl: „Není to možné, ale je to tak. Počet stránek v té knize je, přesně vzato nekonečný. Žádná není první, žádná poslední. Nevím, proč jsou číslovány takhle svévolně. Snad proto, aby bylo jasné, že členy nekonečné řady připouštějí jakékoliv číslo.“ Potom, jako by myslel nahlas, dodal: „Je-li prostor nekonečný, je místo, kde se nacházíme, libovolné, a stejně tak okamžik, je-li čas nekonečný.“ Jeho úvaha mě podráždila. Zeptal jsem se: „Nepochybně jste věřící?“ „Ano jsem presbyterián. Mám však čisté svědomí. Jsem si jist, že jsem toho domorodce neokradl, když jsem s ním vyměnil slovo Páně za jeho ďábelskou knihu.“ Ujistil jsem ho, že si nemá co vyčítat, a zeptal se, zda touto zemí jenom projíždí. Odpověděl mi, že má v úmyslu vrátit se za pár dní do své vlasti. Tehdy jsem se dozvěděl, že je Skot a že pochází z Orknejských ostrovů. Přiznal jsem mu, že Skotsko mám osobně rád kvůli Stevensonovi a Humeovi. „A Robbiemu Burnsovi,“ doplnil. Během naší rozmluvy jsem listoval v nekonečné knize. S předstíranou lhostejností jsem se zeptal: „Hodláte nabídnout tenhle zvláštní exemplář Britskému muzeu?“ „Ne. Nabízím ho vám,“ odpověděl a uvedl značně vysokou částku. Řekl jsem popravdě, že tolik peněz je pro mě nedostupných, a zamyslel se. Za pár minut jsem zosnoval svůj plán. „Nabídnu vám výměnu,“ navrhl jsem mu. „Vy jste ten svazek získal za pár rupií a Písmo Svaté; já vám nabízím důchod, který jsem právě dostal, a Viklefovu bibli vytištěnou gotickým písmem. Zdědil jsem ji po rodičích.“ „A black letter Wycliff!“ zamumlal. Zašel jsem do ložnice a přinesl mu peníze a knihu. Listoval v ní a prohlížel titulní list s dychtivostí bibliofila. „Jsem pro,“ řekl. Udivilo mě, že nesmlouval. Až později jsem pochopil, že vstoupil do mého domu s rozhodnutím knihu prodat. Peníze uschoval, aniž si je přepočítal. Mluvili jsme o Indii, o Orknejích a o norských jarlech, kteří na nich vládli. Byla už tma, když muž odešel. Víckrát jsem ho neviděl, neznám ani jeho jméno. Měl jsem v úmyslu uložit Knihu z písku na prázdné místo po Viklefovi, ale

nakonec jsem se rozhodl, že ji ukryji za neúplný soubor svazků Tisíce a jedné noci. Šel jsem si lehnout, ale neusnul jsem. Ve tři nebo ve čtyři ráno jsem rozsvítil. Sáhl jsem po té neuvěřitelné knize a obracel její listy. Na jednom z nich jsem uviděl obrázek masky. V rohu bylo číslo, už nevím jaké, umocněné na devátou. Neukázal jsem svůj poklad nikomu. Ke štěstí z toho, že knihu vlastním, přidala se obava, že mi ji ukradnou, a pak podezření, že možná nekonečná není. Tyhle dvě nejistoty ještě zhoršily mou starou misantropii. Zbylo mi sice několik přátel, ale přestal jsem se s nimi stýkat. Stal jsem se otrokem knihy, nevycházeje téměř nikdy ven. Prozkoumal jsem lupou ohmataný hřbet a desky a zavrhl možnost jakéhokoliv triku. Zjistil jsem, že mezi drobnými ilustracemi je vždy dva tisíce stran. Zaznamenával jsem si je do notesu, rozděleného podle abecedy, ale ten jsem brzy zaplnil. Nikdy se neopakovaly. V noci, ve vzácných chvílích, které mi nespavost uštědřovala, se mi zdálo o knize. Léto se chýlilo ke konci a já jsem pochopil, že ta kniha je cosi obludného. Úvahy o tom, že stejně obludný jsem i já, který ji obzírám očima, ohmatávám deseti prsty s nehty, nebyly k ničemu. Připadalo mi to jako zlý sen, jako něco nechutného, hanobícího a znetvořujícího realitu. Uvažoval jsem, že ji spálím, ale obával jsem se, že spalování nekonečné knihy by jen tak neskončilo a dým by zadusil celou planetu. Vzpomněl jsem si, jak jsem kdysi četl, že list se dá nejlépe ukrýt v lese. Než jsem šel do penze, pracoval jsem v Národní knihovně, kde je devět set tisíc svazků; vím, že na pravé straně vestibulu se točité schody ztrácejí v suterénu, kde jsou uloženy časopisy a mapy. Využil jsem nepozornosti zaměstnanců a Knihu z písku nazdařbůh odložil v jednom provlhlém regálu. Snažil jsem se zapomenout na výšku i vzdálenost od dveří. Trochu se mi ulevilo, ale Mexickou ulicí nehodlám ani procházet.“ (Borges 1999, s. 471 - 475)

Příloha č. 2: Úryvek z knihy: Dějiny Navahů (Jean-Louis Rieuepeyrout)

Navahové válčí (1941 -1945)

„Kdybychom neměli Navahy, nikdy by námořní pěchota nebyla Iwo-Jimu,“ prohlásil major Howard Conner, důstojník spojovací služby 5. divize těchto elitních vojsk. A upřesnil to: „v prvních osmačtyřiceti hodinách, když jsme se vylodžovali a zajišťovali pozice na břehu, jsem měl u vysílaček šest skupin Navahů v nepřetržité službě. Ti za tu dobu vyslali a přijali více než osm set zpráv bez jediné chyby.“ 23. února 1945 vlajka s hvězdami a pruhy zavlála nad horou Suribachi uprostřed ostrova. Navažští Code Talkers („Mluvíci šifrou“) se zasloužili o strýčka Sama a o svobodný svět stejně jako bílí vojáci. Tři roky předtím byl generál Clayton B. Vogel velící základně v Camp Eliot nedaleko San Diega (Kalifornie) překvapen, když mu mladí navažští rekruti předvedli použití kódu založeného na navažštině. Tento nadmíru přesvědčivý pokus ho přiměl k tomu, aby požádal o povolení realizovat program rozvoje a systematizace tohoto kódu, aby ho Japonci nemohli rozšifrovat tak snadno, jako dosud vždy rozluštili šifrované zprávy amerických vojáků v Tichomoří. V dubnu 1942 začala pracovat v Camp Eliot první skupina Code Talkers – 29 vybraných Navahů z rezervace. Jaká slova ze svého jazyka by měli používat k popisu složitých vojenských situací? Slova krátká, snadno zapamatovatelná a logicky přiřaditelná k pojmům, které mají vyjádřit. Pozorovací letadlo se tak stalo „sovou“, ponorka „železnou rybou“ (Beshlo), granát „bramborou“, bomba „vejcem“. Japonec, který by zachytil následující výčet: „Ovce, mravenec, led, vepř, mravenec, ořech“ by netušil, že právě slyší jméno „Saipan“. Neboli v navažštině Dibeh (ovce), Wol-la-chee (mravenec), Tkin (led), Bi-sodih (vepř), Wol-la-chee (mravenec) a Nesh-chee (ořech). V roce 1945 se tak používalo 411 pojmů, které zcela mátl nepřátelské tajné služby. V útvaru Code Talkers v té době byly stovky Navahů, jejichž úloha na různých tichomořských frontách byla, jak se ukázalo, nesmírně významná, jak líčil deník San Diego Union: „Celá léta, kdekoli se mariňáci vylodili, měli Japonci plné uši podivného chrčení, které se mísilo s jinými zvuky, podobnými výkřikům tibetských mnichů nebo zvuku vylévané lahve plné vřící vody. Navažští mariňáci, přilepení na své vysílačky ve vylodňovacích člunech zmítajících se na moři, v liščích norách na plážích i v nejhlubší džungli, přijímali a vysílali životně důležité informace, zprávy, rozkazy. Japonci skřípali zuby a pak spáchali harakiri.“ (Rieuepeyrout 2000, s. 226 – 227).

Z 3 500 Navahů působících v Asii, Africe a Evropě na různých frontách jich 400 padlo, poslední staří veteráni (Elders) dožívají ve velké úctě, vděku a respektu.

Příloha č. 3: Ukázka programu jubilejních desátých Dnů duševního zdraví – využití transdisciplinárního a multidisciplinárního přístupu v praxi. Plakát je navržen a vytvořen kompletně klientkou Camina.

grafický návrh © Jana Baletková

16. 9.	13.30	Slavnostní zahájení jubilejního 10. ročníku Dnů duševního zdraví ve Vsetíně Vernisáž plakátů a historie služby /Camino, MUDr. Fr. Sovy 61, Vsetín–Sychrov
18. 9.	10.00—12.00	Pan Jiří Adamec Veřejná demonstrace biblioterapie kontaktní práce s klienty psychosociální rehabilitace /Camino
19. 9.	10.00—14.00	Den otevřených dveří v Caminu
	10.00	Mgr. Šárka Dořičáková, PhD. Beseda na téma profese sociálního pracovníka a specifika práce s lidmi s duševním onemocněním /Camino
	17.00	Multidisciplinární setkání odborníků z oblasti duševního zdraví moderuje Mgr. Miroslav J. Kadlubiec /Camino
30. 9.	8.00—12.00	Seminář pro odbornou veřejnost na téma Abnormní osobnosti v běžném životě Doc. PhDr. Karel Balcar, CSc. /Camino Na seminář je nutné se přihlásit předem, počet míst je omezený kontakt: camino@vsetin.charita.cz
	13.00—15.00	Tematické setkání s Doc. PhDr. Karlem Balcarem, CSc. a Mgr. Miroslavem J. Kadlubiecem /Camino

VSTUP NA AKCE ZDARMA

pořadatelé:

podpořili nás:

Příloha č. 4: Kolektivní publikace pracovníků a klientů Camina s obrazem klientky Camina na titulní straně.

Na titulní straně je obraz, umělecké dílo naší klientky, zmíněné v kazuistice uvedené v textu rigorózní práce. Součástí textu této publikace je rovněž osobní příběh klienta (kazuistika), který sám napsal.

JIŘÍ ADAMEC
FILOSOFICKÝ SEMINÁŘ
KATEDRA TEORIE

**PSYCHOLOGIE SEBEREFLEXE
OD POCITŮ MARNOSTI
K UCHOPENÍ ŽIVOTA**

**CAMINO – VSETÍN
PSYCHOSOCIÁLNÍ REHABILITACE**
*Kolektivní vydání v rámci desátého výročí
činnosti a „Dnů duševního zdraví“ konaných
16.9. – 30.9. 2019*

Brno / Vsetín 2019